

Piecza zastępcza

w Małopolsce

www.rops.krakow.pl

Kraków
2024

Stan Potrzeby Wyzwania

Regionalny Ośrodek Polityki
Społecznej w Krakowie

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

ul. Piastowska 32

30-070 Kraków

tel. 12 422 06 36

e-mail: biuro@rops.krakow.pl

www.rops.krakow.pl

Opracowanie:

Anastazja Zakusiło

Małgorzata Szlązak

Współpraca:

Iwona Banasiewicz

Rafał Barański

Anna Boduch-Syc

Analiza praktyczna:

Wioletta Matejczyk

Katarzyna Jarosz

Renata Zielińska

W raporcie wykorzystano fragmenty tekstów z opracowań dot. analizy praktycznej.

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła.

Publikacja jest udostępniona na podstawie licencji CC BY 4.0.

Treść licencji dostępna pod adresem:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
WYKAZ SKRÓTÓW	8
PODSTAWOWE DANE	9
GŁÓWNE WNIOSKI	12
Stan pieczy zastępczej w Małopolsce.....	12
Kraków na tle regionu	13
Przemiany systemu pieczy zastępczej w regionie.....	15
Problemy i wyzwania dotyczące pieczy zastępczą w Małopolsce	17
1. RODZINNA I INSTYTUCJONALNA PIECZA ZASTĘPCZA – STAN I PLANY POWIATÓW	20
1.1. Rodzinna piecza zastępcza.....	22
1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza.....	26
1.3. Plany powiatów na 2025 r. w zakresie liczby rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i placówek opiekuńczo-wychowawczych	30
1.4. Przekroczenie limitów liczby dzieci i umieszczanie młodszych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz kwestia lokalizacji placówek opiekuńczo- wychowawczych	31
1.5. Deinstytucjonalizacja oraz intensywność pieczy zastępczej	34
1.6. Rozwiązywanie rodzin zastępczych, w tym przekształcanie w rodziny adopcyjne	37
1.7. Wiek i wynagrodzenie zawodowych rodziców zastępczych	39
1.8. Kandydaci i szkolenia w pieczy zastępczej.....	46
2. DZIECI W PIECZY ZASTĘPCZEJ	53
2.1. Liczba dzieci w pieczy zastępczej.....	56
2.2. Wiek dzieci a forma pieczy zastępczej, okres przebywania oraz powody umieszczenia w pieczy zastępczej.....	60
2.3. Źródła napływu oraz przepływy dzieci w pieczy zastępczej.....	68
2.4. Dzieci „własne” i „obce”	72

2.5. Dzieci wymagające specjalistycznej opieki.....	78
2.6. Dzieci cudzoziemców w pieczy zastępczej oraz pod opieką opiekunów tymczasowych	84
2.7. Trudności z umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej	87
2.8. Noworodki pozostawiane w szpitalach.....	91
2.9. Kierunki opuszczania pieczy zastępczej przez usamodzielnianych wychowanków	94
3. DZIAŁANIA MAŁOPOLSKICH POWIATÓW W ZAKRESIE WSPARCIA I ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ	97
SŁOWNICZEK.....	102
SPIS WYKRESÓW.....	107
SPIS TABEL.....	108
SPIS MAP	110

WSTĘP

Oddajemy w Państwa ręce raport pt. „Piecza zastępcza w Małopolsce. Stan, potrzeby, wyzwania” opracowany przez zespół Działu Badań i Analiz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie. Raport został przygotowany w ramach projektu „SPOŁECZNA MAŁOPOLSKA - koordynacja działań na rzecz włączenia społecznego w Małopolsce”, którego realizację Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie rozpoczął w październiku 2023 roku, jako jeden z 16 pozakonkurencyjnych projektów koordynacyjnych regionalnych ośrodków polityki społecznej w Polsce.

Projekt wdrażany jest w ramach Działania 4.13 Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 i finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Plus. Głównym celem projektu jest poprawa spójności polityki włączenia społecznego w Małopolsce poprzez wypracowanie mechanizmu jej sprawniejszej koordynacji i lepszego przepływu informacji pomiędzy poziomem krajowym i regionalnym oraz między różnymi podmiotami wewnątrz regionu, co docelowo ma również zapewnić standaryzację realizowanych działań. Zakłada się oddziaływanie projektu na programy regionalne, w tym przede wszystkim na podmioty realizujące działania w obszarze włączenia społecznego, zwiększając tym samym efektywność wsparcia EFS+ w perspektywie finansowej 2021-2027. Jednym z narzędzi osiągnięcia tego celu jest zaplanowany w projekcie moduł diagnostyczno-planistyczny przewidujący prowadzenie badań, analiz, ewaluacji, baz danych oraz monitoringów potrzeb w zakresie podnoszenia kompetencji kadr.

Uruchomienie projektu stało się szansą na szerzej zakrojone działania badawcze, analityczne, integrujące informacje czy ułatwiające ocenę wdrażanych rozwiązań, czego pierwszym z przykładów jest opracowanie oddawane w Państwa ręce.

Obecnie wiele się mówi o kryzysie pieczy zastępczej w Polsce, o wyczerpywaniu się jej zasobów, w szczególności jej rodzinnych form, dlatego spośród naglących tematów analitycznych w pierwszej kolejności refleksji badawczej poddane zostały zagadnienia małopolskiej pieczy zastępczej – zarówno rodzinnej, jak i instytucjonalnej.

Celem niniejszego raportu jest zatem jak najpełniejsze i najbardziej szczegółowe przedstawienie stanu pieczy zastępczej w województwie, jej przemian w ostatnim czasie, trendów, a także problemów i wyzwań, które dotyczą lub mogą dotknąć w przyszłości system pieczy zastępczej w regionie. Żeby osiągnąć ten cel wykorzystano wiele źródeł danych, jak nam się wydaje wzajemnie dopełniających się – zarówno danych zastanych, jak i wywołanych przez nas, niosących informacje o różnych aspektach funkcjonowania systemu pieczy zastępczej.

Raport został podzielony na trzy zasadnicze części. Pierwsza z nich opisuje zasoby systemu pieczy zastępczej w Małopolsce – rodziny zastępcze, placówki opiekuńczo-wychowawcze, napływ kandydatów. Drugą część raportu poświęcono dzieciom przebywającym w pieczy zastępczej. Całość opracowania kończy opis planów i działań małopolskich powiatów w zakresie rozwoju pieczy zastępczej na ich terenach.

Opracowany zbiorczy raport z badań przekazano do konsultacji zewnętrznych – zlecono analizy w celu udoskonalania produktu końcowego, poddając opracowanie analizie praktycznej z perspektywy pieczy zastępczej rodzinnej i pieczy zastępczej instytucjonalnej oraz z perspektywy samorządów lokalnych o odmiennych charakterystykach – powiatu i miasta na prawach powiatów, z różnych części Małopolski. Dodano infografiki dla czytelności publikowanych treści.

UWAGI METODOLOGICZNE I ŹRÓDŁA DANYCH

Raport jest opracowany w oparciu o wyniki analizy danych pochodzących z kilku źródeł dotyczących różnych aspektów funkcjonowania pieczy zastępczej w województwie małopolskim.

Jednym z tych źródeł jest Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy. W raporcie wykorzystano sprawozdanie głównie z 2023 r., ale w niektórych przypadkach również z lat wcześniejszych (2016-2022), żeby przedstawić dynamikę niektórych procesów zachodzących w pieczy zastępczej w ostatnich latach. Co roku powstają dwa sprawozdania: za pierwsze półrocze (okres 1 stycznia – 30 czerwca) oraz za drugie półrocze (okres 1 lipca – 31 grudnia). Zakres danych jest identyczny w obu sprawozdaniach. Niektóre dane są podane na ostatni dzień okresu sprawozdawczego (np. liczba rodzin zastępczych, liczba dzieci w pieczy zastępczej), inne z kolei (np. liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych) - dzieląc sumę jednostek w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania placówki w okresie sprawozdawczym. Co istotne, liczba dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych jest liczona na obydwa sposoby. W raporcie wykorzystano oba rodzaje danych dot. dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w zależności od potrzeb analitycznych – dane na koniec roku do obliczenia prostych statystyk dot. liczby dzieci oraz średnią dla okresu sprawozdawczego do obliczenia liczby dzieci przypadających na jedno miejsce w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, a także identyfikacji powiatów, w których liczba dzieci przekracza limit dostępnych miejsc. Okresy sprawozdawcze, których dotyczą dane, są każdorazowo podane pod wizualizacjami (wykresami, tabelami i mapami), w których wykorzystano dane ze sprawozdań. W niektórych przypadkach w tekście opisującym wizualizacje zamieszczono przypisy dolne wyjaśniające sposób obliczenia danej statystyki. W przypadku braku informacji dane dotyczą ostatniego dnia okresu sprawozdawczego.

Drugim źródłem danych były badania własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie przeprowadzone w latach 2022-2023 wśród powiatowych centrów pomocy

rodzinie w Małopolsce.¹ Badanie składało się z dwóch części merytorycznych. Jedną z części badania przeprowadzono jeden raz na przełomie lutego i marca 2024 r. Otrzymano zwrot od wszystkich 22 powiatów znajdujących się na terenie województwa (w tym od trzech miast na prawach powiatu). Ta część badania zawierała pytania o ocenę przez powiaty braków w zakresie liczby rodzin zastępczych i kandydatów do pełnienia tej funkcji, aktualną liczbę rodzin zastępczych oraz ich liczbę planowaną na kolejne dwa lata (2025 i 2026), przyczyny rozwiązywania rodzin zastępczych i ich przekształcanie w rodziny adopcyjne w latach 2021-2023, sytuacje braku miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej, przypadki dzieci wymagających specjalistycznej opieki w latach 2021-2023, dodatkowe wsparcie dla rodzin zastępczych oferowane przez powiaty, ich współpracę z organizacjami pozarządowymi, działania na rzecz pozyskania kandydatów oraz aplikowanie o środki zewnętrzne (w tym z programu FEM 2021-2027). Dane te dotyczyły w większości stanu na dzień wypełnienia ankiety lub liczby przypadków wystąpienia niektórych zjawisk w ostatnim roku, z wyjątkiem pytań dotyczących lat wcześniejszych (2021 i 2022) lub planów na przyszłość. W tych przypadkach w tekście, w tytułach wizualizacji oraz w notkach pod nimi pojawia się informacja o zakresie czasowym, którego dotyczą dane. Drugą część badania przeprowadzono trzykrotnie: w lutym 2022 r. (stan na dzień wypełnienia ankiety), w marcu 2023 r. (stan na koniec grudnia 2022 r.) oraz na przełomie lutego i marca 2024 r. (stan na koniec grudnia 2023 r.). Celem badania było pozyskanie informacji na temat wieku zawodowych rodziców zastępczych, wysokości wynagrodzeń i innych świadczeń związanych z pełnieniem roli rodziny zastępczej, stażu oraz liczby dzieci przebywających w poszczególnych rodzinach.

Wreszcie, część danych pochodzi ze sprawozdań jednorazowych Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. Dane te dotyczą między innymi dzieci obywateli Ukrainy znajdujących się pod opieką opiekuna tymczasowego lub przebywających w pieczy zastępczej na terenie Małopolski lub, dzieci „własnych” i „obcych” w małopolskich powiatach, a także innych kwestii, takich jak kwalifikacje i szkolenia, przekształcenia i rozwiązania rodzin zastępczych, napływ i odpływ dzieci oraz spełnianie standardów w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

¹ Mówiąc o PCPR, mamy na myśli również MOPS pełniące funkcje PCPR w miastach na prawach powiatu.

Niektóre dane pochodzą również z dodatkowych źródeł. W szczególności, dane o noworodkach pozostawianych w szpitalach w Polsce i Małopolsce pochodzą z Centrum e-Zdrowia oraz Biuletynów statystycznych ochrony zdrowia województwa małopolskiego za lata 2008-2022. Do obliczenia wskaźnika intensywności pieczy zastępczej wykorzystano dane GUS o liczbie dzieci na terenie województwa małopolskiego. Do interpretacji wniosków płynących z analizy lub ich walidacji skorzystano z danych pochodzących z innych raportów, w szczególności raportu pod redakcją prof. Mirosława Grewińskiego, dr Joanny Lizut oraz Pawła Rabieja pt. *Ogólnopolska diagnoza w zakresie deinstytucjonalizacji usług społecznych na terenie 16 województw Polski (2024)*, a także raportu Najwyższej Izby Kontroli pt. *Informacja o wynikach kontroli. Pomoc w usamodzielnianiu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej (2014)*.

WYKAZ SKRÓTÓW

ROPS	REGIONALNY OŚRODEK POLITYKI SPOŁECZNEJ
PCPR	POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE
MOPS	MIEJSKI OŚRODEK POMOCY SPOŁECZNEJ W MIASTACH NA PRAWACH POWIATU
MUW W KRAKOWIE	MAŁOPOLSKI URZĄD WOJEWÓDZKI W KRAKOWIE
GUS	GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
NFZ	NARODOWY FUNDUSZ ZDROWIA
USTAWA	USTAWA O WSPIERANIU RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ
POW	PLACÓWKA OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZA
RDD	RODZINNY DOM DZIECKA
POGOTOWIE RODZINNE	ZAWODOWA RODZINA ZASTĘPCZA PEŁNIĄCA FUNKCJĘ POGOTOWIA RODZINNEGO
WM	WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE
RPO WM	REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO 2014-2020
POWER	PROGRAM OPERACYJNY WIEDZA EDUKACJA ROZWÓJ 2014-2020
FEM	FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA MAŁOPOLSKI 2021-2027
FAS	ALKOHOŁOWY ZESPÓŁ PŁODOWY
ADHD	ZESPÓŁ NADPOBUDLIWOŚCI PSYCHORUCHOWEJ
P. P.	PUNKT PROCENTOWY

PODSTAWOWE DANE

		PIECZA ZASTĘPCZA W MAŁOPOLSCE w 2023 r.			
		Liczba 2023	% 2023	Zmiana 2016-2023	
RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA	Liczba rodzin zastępczych (w tym RDD)	ogółem	2 038	100%	-38 ↓
		spokrewnione	1 227	60%	-39 ↓
		niezawodowe	597	29%	-19 ↓
		zawodowe tzw. „zwykłe”	106	5%	28 ↑
		zawodowe specjalistyczne	27	1%	-1 ↓
		zawodowe – pogotowia rodzinne	58	3%	-3 ↓
		rodzinne domy dziecka	23	1%	-4 ↓
	Średnie wynagrodzenie netto zawodowych rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka		listopad 2023 r.	Zmiana - luty 2022 r. - listopad 2023 r.	
		ogółem	3 479 zł	872 zł ↑	
		zawodowe tzw. „zwykłe”	3 123 zł	877 zł ↑	
		zawodowe specjalistyczne	3 568 zł	807 zł ↑	
		zawodowe – pogotowia rodzinne	3 988 zł	977 zł ↑	
	Udział zawodowych rodziców zastępczych w wieku >50 lat		% 2023 r.	I. rodzin 50+ / I. rodzin ogółem 2023 r.	
		ogółem	57%	121 / 212	
		zawodowe tzw. „zwykłe”	51%	53 / 104	
		zawodowe specjalistyczne	56%	15 / 27	
		zawodowe – pogotowia rodzinne	66%	38 / 58	
INSTYTUCJO- NALNA PIECZA ZASTĘPCZA	Liczba POW		Liczba 2023 r.	% 2023 r.	Zmiana 2016-2023
		ogółem	97	100%	9 ↑
		typu socjalizacyjnego	54	56%	2 ↑
		typu specjalistyczno- terapeutycznego	17	18%	7 ↑
		typu interwencyjnego	5	5%	-1 ↓
		typu rodzinnego	21	22%	1 ↑
WSKAŹNIKI		WM 2023 r.	PL 2023 r.	WM Zmiana 2016-2023	
	Wskaźnik deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej (z uwzględnieniem rodzin zastępczych spokrewnionych)	77,7%	79,4%	1,7% ↑	
	Wskaźnik deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej (z wyłączeniem rodzin zastępczych spokrewnionych)	63,9%	65,7%	3,4% ↑	
	Wskaźnik intensywności pieczy zastępczej	5,38	9,4	0,04 ↑	

PIECZA ZASTĘPCZA W MAŁOPOLSCE

w 2023 r.

		L. dzieci 2023	% dzieci 2023	Zmiana 2016-2023	
Liczba dzieci w pieczy zastępczej		4 247	100%	75 ↑	
Liczba dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej	ogółem	3 131	74%	141 ↑	
	rodziny spokrewnione	1 623	38%	-15 ↓	
	rodziny niezawodowe	820	19%	15 ↑	
	rodziny zawodowe tzw. „zwykłe”	330	8%	108 ↑	
	rodziny zawodowe specjalistyczne	51	1%	1 ↑	
	rodziny zawodowe – pogotowia rodzinne	143	3%	27 ↑	
	rodzinne domy dziecka	164	4%	5 ↑	
Liczba dzieci w POW	ogółem	1 116	26%	-66 ↓	
	typu socjalizacyjnego	670	16%	-127 ↓	
	typu specjalistyczno-terapeutycznego	204	5%	106 ↑	
	typu interwencyjnego	72	2%	-35 ↓	
	typu rodzinnego	170	4%	-10 ↓	
DZIECI W PIECZY ZASTĘPCZEJ		L. dzieci 2023	% dzieci 2023	Zmiana p. p. 2016-23	
	Przyczyny umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej – liczba dzieci umieszczonych z powodu:	bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	1 593	38%	-4 p. p. ↓
		uzależnienie rodziców	1 347	32%	4 p. p. ↑
		przemoc w rodzinie	265	6%	-3 p. p. ↓
		pólsieroctwo	246	6%	1 p. p. ↑
		sieroctwo	171	4%	1 p. p. ↑
		długotrwała lub ciężka choroba co najmniej jednego z rodziców	151	4%	1 p. p. ↑
		niepełnosprawność co najmniej jednego z rodziców	92	2%	0 p. p. ↔
		pobyt za granicą co najmniej jednego z rodziców (praca zarobkowa)	32	1%	1 p. p. ↑
		ubóstwo	7	0,2%	0 p. p. ↔
		inne	279	7%	-1 p. p. ↓
				2023 r.	2016 r.
Liczba dzieci cudzoziemców umieszczonych w pieczy zastępczej – stan na 31 grudnia 2023 r.		59	13		

PIECZA ZASTĘPCZA W MAŁOPOLSCE

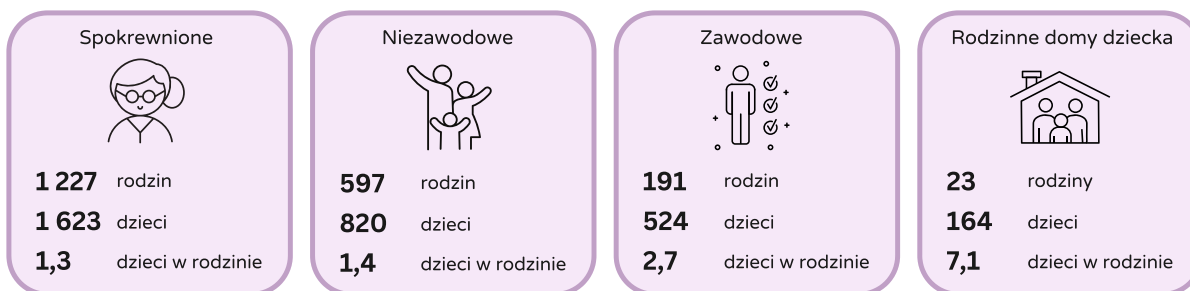
w 2023 r.

		Liczba 2023	% 2023	Zmiana 2017-2023	
DZIAŁANIA POWIATÓW W ZAKRESIE WSPARCIA I ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ (CD.)	Liczba przeszkolonych kandydatów do pełnienia funkcji:	ogółem	232	100%	49 ↑
		rodziny zastępczej spokrewnionej	69	30%	17 ↑
		rodziny zastępczej niezawodowej	137	59%	30 ↑
		rodziny zastępczej zawodowej	23	10%	-1 ↓
		prowadzącego RDD	2	1%	2 ↑
		dyrektora POW typu rodzinnego	1	0,4%	1 ↑
	Liczba przeszkolonych osób pełniących funkcję:	rodziny zastępczej	770	97%	42 ↑
		prowadzącego RDD	26	3%	9 ↑
		dyrektora POW typu rodzinnego	0	0%	-3 ↓
	Liczba powiatów, które realizowały projekty w ramach:	ogółem	13	% powiatów 59%	
		rządowego programu wsparcia powiatów w organizacji i tworzeniu rodzinnych form pieczy zastępczej – Fundusz Pracy	7	32%	
		programu POWER 2014-2020 – wsparcie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w okresie epidemii Covid-19	4	18%	
RPO WM na lata 2014-2020		4	18%		
Liczba powiatów nawiązujących współpracę z organizacjami pozarządowymi w celu wsparcia i rozwoju pieczy zastępczej		12	55%		
Liczba powiatów oferujących formy wsparcia dla rodzin zastępczych, w tym:	podwyższone wynagrodzenie dla zawodowych rodzin zastępczych	13	59%		
	dofinansowanie dojazdów czy wizyt u specjalistów niezbędnych w diagnozie i terapii dziecka	5	23%		
	udostępnianie lokali mieszkalnych dla osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej	1	5%		
	dofinansowanie czy bony edukacyjne na zajęcia dodatkowe czy korepetycje dla dzieci	1	5%		
	dofinansowanie czy bony edukacyjne na kształcenie opiekunów zastępczych	1	5%		

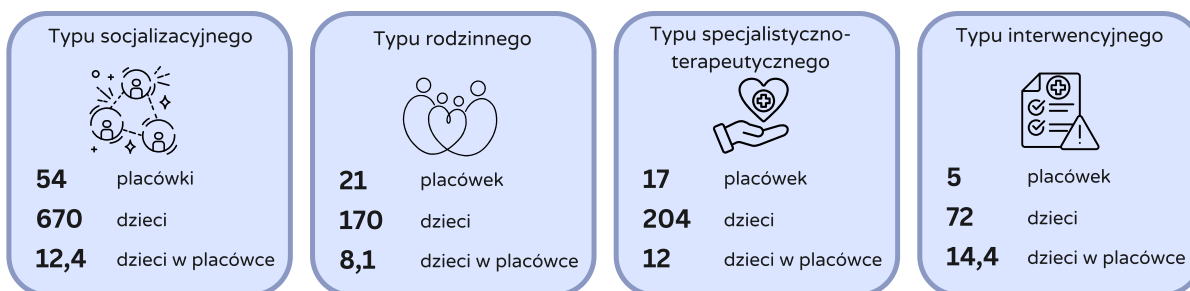
GŁÓWNE WNIOSKI

Stan pieczy zastępczej w Małopolsce

Rodziny zastępcze spokrewnione i RDD

Placówki opiekuńczo-wychowawcze

Podobnie jak w całej Polsce, **niemal 4 dzieci na 10 umieszczonych w pieczy zastępczej w Małopolsce wychowuje się w rodzinach spokrewnionych**. Drugim istotnym zasobem pieczy zastępczej są rodziny niezawodowe nieotrzymujące wynagrodzenia z tytułu wychowywania dziecka, które po części rekrutują się z bliskiego otoczenia społecznego dziecka. W tych dwóch formach pieczy zastępczej przebywa w regionie 58% dzieci wychowujących się poza rodzinami naturalnymi.

Zgodnie z wynikami badań, **rodzinną piecza zastępcza zapewnia dzieciom większą stabilizację oraz zindywidualizowaną opiekę dostosowaną do ich potrzeb** (ze względu chociażby na to, iż mają one zwykle pod opieką mniejszą liczbę dzieci w tym samym czasie, w przeciwieństwie do placówek opiekuńczo-wychowawczych).² Dzieci wychowujące się

² Wnioski na podstawie wyników przedstawionych w dalszej części tego raportu oraz w publikacji: Grewiński M., Lizut J., Rabiej P. (red.). (2024). *Ogólnopolska diagnoza deinstytucjonalizacji usług społecznych na terenie 16 województw Polski*, ROPS Toruń / Uczelnia Korczaka, Warszawa: Elipsa; Najwyższa Izba Kontroli (2014). [Informacja o wynikach kontroli. Pomoc w usamodzielnianiu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej](#). KPS-4101-001-00/2014 Nr ewid. 189/2014/P/14/45/KPS.

w rodzinnej pieczy zastępczej mają też więcej możliwości spędzania wolnego czasu, nabywania kompetencji w zakresie codziennego funkcjonowania oraz kompetencji cyfrowych, a także kontynuowania nauki na wyższym poziomie. W związku z tym deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej, czyli rozwijanie jej rodzinnych form, stała się jednym z priorytetów polityki rodzinnej państwa.

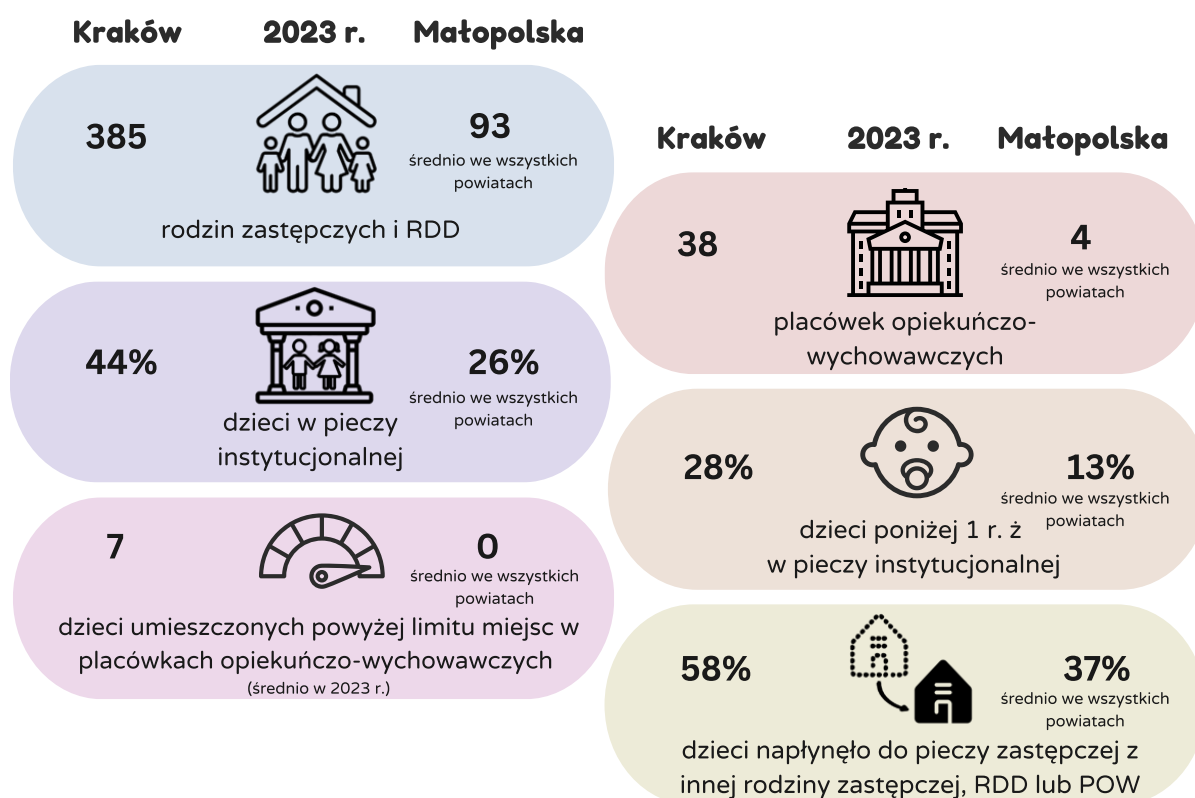
Z drugiej strony, warto wspomnieć również o tym, iż **Małopolska ma stabilnie jeden z najniższych wskaźników intensywności pieczy zastępczej w kraju**, gdyż w 2023 r. jedynie ok. 5 dzieci na 1 000 w regionie wychowywało się w pieczy zastępczej, w porównaniu do 9 średnio w Polsce. Z drugiej strony wśród dzieci przebywających w pieczy zastępczej na terenie województwa przeciętnie mniejszy jest udział dzieci wychowujących się w pieczy rodzinnej (74% wobec 77% w Polsce w 2022 r.).³ **Małopolska posiada najbardziej rozwinięty w Polsce system instytucjonalnej pieczy zastępczej, w szczególności POW typu specjalistyczno-terapeutycznego** – to właśnie tu znajduje się 22% wszystkich takich placówek w Polsce, w których jest umieszczonych 33% dzieci wychowujących się w tych placówkach na obszarze całego kraju. Głównym ośrodkiem skupiającym tego rodzaju placówki jest Kraków.

Kraków na tle regionu

Miasto Kraków jest wśród powiatów o najbardziej rozwiniętym systemie pieczy instytucjonalnej w regionie. To **w Krakowie funkcjonuje tu 3 z 5 małopolskich POW typu interwencyjnego i 16 z 17 POW typu specjalistyczno-terapeutycznego** oraz umieszczonych jest 70% dzieci wymagających specjalistycznej opieki w wieku powyżej 10 r. ż. w całym regionie, z których 72% ma problemy w funkcjonowaniu społecznym. Wynika to m. in. z największego zasobu instytucjonalnego (w tym POW typu specjalistycznego) w tym mieście, ale również większej dostępności specjalistów, niż w mniejszych powiatach.

³ Obliczenia własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych GUS-BDL dot. ludności w wieku przedprodukcyjnym, [informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2022 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej](#) (Warszawa, 2023 r.) oraz informacji sygnalnej GUS pt. [Piecza zastępcza w 2022 r.](#) (dostęp: 23 kwietnia 2024).

W Krakowie przebywa również najwięcej dzieci, które doświadczyły przemieszczenia w obrębie pieczy zastępczej (czyli pomiędzy placówkami opiekuńczo-wychowawczymi i/lub rodzinami zastępczymi). Wynika to m. in. z dużych zasobów pieczy instytucjonalnej, w której następuje największa rotacja (w tym POW typu interwencyjnego zapewniających tymczasową opiekę dzieciom odebranych spod opieki rodzin naturalnych w trybie interwencyjnym). Innym powodem może być umieszczanie w pieczy zastępczej w Krakowie dzieci z innych powiatów.⁴

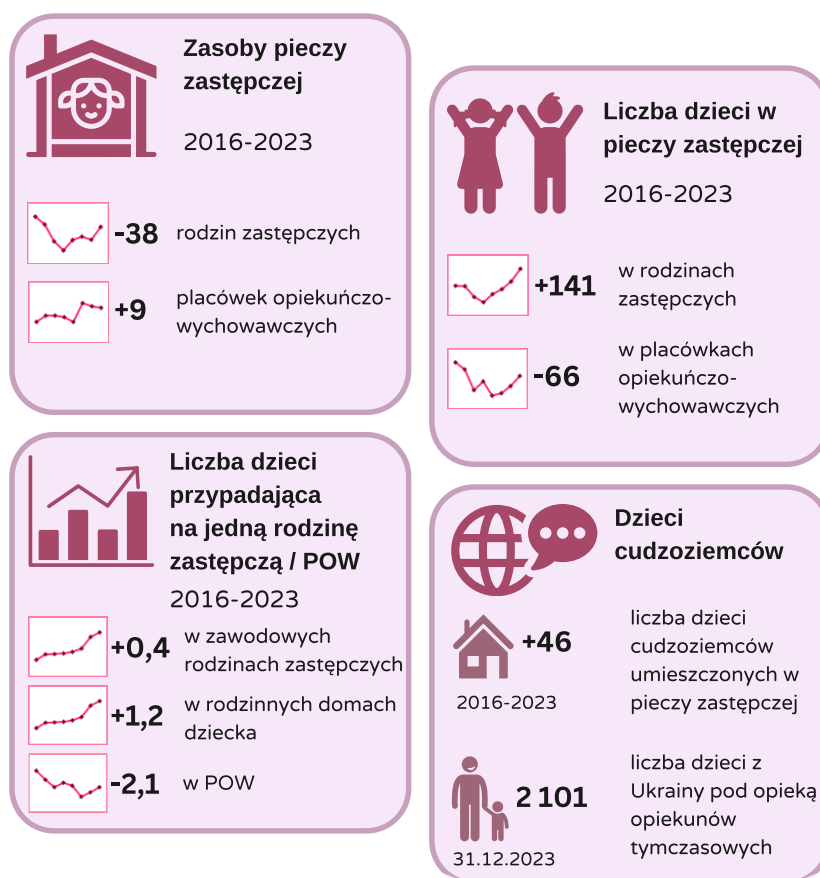

Pomimo iż Kraków dysponuje największymi w regionie zasobami rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych, jest ich nadal za mało, żeby zabezpieczyć wszystkie dzieci, które trafiają do pieczy zastępczej. To **w Krakowie ma miejsce jedno na trzy zgłoszenia w województwie dotyczące dzieci pozostawionych przez rodziców w szpitalu oraz prawie dwa na trzy przypadki poszukiwania miejsca dla dziecka w pieczy zastępczej w wyniku interwencji Policji.**

⁴ Wątek ten wymaga pogłębionej analizy, gdyż w analizie praktycznej wynikły rozbieżności dotyczące danych o przepływach dzieci pomiędzy powiatami oraz zakresu, w jakim Kraków przyjmuje do własnej pieczy zastępczej dzieci z innych powiatów.

Przemiany systemu pieczy zastępczej w regionie

Przekształcenia pieczy zastępczej w Małopolsce, jakie zaszły w ostatnich latach, mają źródło w przemianach prawnych i społecznych. Wśród czynników, które miały wpływ na jej obecny kształt są m. in. **wprowadzenie limitów liczby dzieci umieszczonych w jednej placówce opiekuńczo-wychowawczej (14 osób)** oraz zmiany struktury problemów, którymi się mierzą współczesne rodziny, a które mogą prowadzić do umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. Do czynników długoterminowych można zaliczyć przemiany społeczne, takie jak kryzys rodzicielstwa, brak stabilizacji życiowej i materialnej młodych ludzi, zmiana modelu rodziny i wychowania na przestrzeni kilkudziesięciu lat oraz znacznie częstsze rozwody. Wszystkie te czynniki sprawiają, że rodzicielstwo (w tym zastępcze) staje się znacznie trudniejsze zarówno emocjonalnie, jak i organizacyjnie.

Małopolska, podobnie jak inne regiony, przechodzi proces deinstytucjonalizacji usług społecznych, w tym pieczy zastępczej. Proces ten następuje powoli, a piecza instytucjonalna nadal ma znaczny udział w małopolskim systemie pieczy zastępczej. Choć ze względu na wprowadzenie przez Ustawę limitu 14 wychowanków umieszczonych w tym samym czasie

w placówce opiekuńczo-wychowawczej⁵ obowiązującego od początku 2021 r., część placówek uległa podziałowi, co spowodowało wzrost liczby POW, w 2023 r. wychowywało się w nich mniej dzieci niż w 2016 r.

Liczba prawie wszystkich typów rodzin zastępczych spadła w latach 2016-2023. Wyjątkiem są rodziny zastępcze zawodowe, których liczba wzrosła w tym okresie. Po części wynika to jednak z przekształcania się rodzin niezawodowych w zawodowe, co w praktyce nie oznacza powstawania nowych miejsc w pieczy.

O obciążeniu rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych świadczy **wzrost przeciętnej liczby dzieci przypadających na rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka oraz POW** w ostatnich trzech latach oraz umieszczanie dzieci ponad ustalony limit miejsc. Jednocześnie, powiaty zgłaszają **trudności ze znalezieniem kandydatów na rodziny zastępcze**, a już funkcjonujące rodziny zastępcze przyjmują coraz więcej dzieci, co może negatywnie wpływać na jakość opieki. Sytuacji nie poprawia również **niedobór rodzin pomocowych**, które mogłyby odciążać zawodowe rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, zmniejszając tym samym ryzyko ich wypalenia czy rezygnacji z pełnionej funkcji.

Niewystarczająca liczba i przeciążenie rodzin zastępczych stanowią wyzwanie dla procesu deinstytucjonalizacji. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na tendencję wzrostową w zakresie liczby rodzin zastępczych spokrewnionych oraz niezawodowych od 2019 r. Z jednej strony wpisuje się ona w proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, ale jednocześnie może w niektórych przypadkach okazać się złudna, gdyż **rodziny spokrewnione coraz częściej są ustanawiane jako alternatywa dla braku miejsc w pieczy.** W takich sytuacjach umieszczanie dzieci w rodzinach spokrewnionych, które nie dają gwarancji należytego sprawowania swojej funkcji może prowadzić do braku odpowiednich warunków rozwojowych dla małych dzieci oraz ostatecznego rozwiązywania tych rodzin.

Kolejnym wyzwaniem jest wybuch wojny na Ukrainie w lutym 2022 r., co wiązało się z utworzeniem funkcji opiekuna tymczasowego. **W grudniu 2023 r. opiekunowie tymczasowi mieli pod swoją opieką ponad 2 tys. dzieci z Ukrainy.** Choć dzieci te znajdują się obecnie

⁵ Przepis stosuje się do placówek typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego. Są z niego wyłączone placówki typu rodzinnego, które obowiązują limit 8 dzieci.

poza systemem pieczy zastępczej, sytuacja ta może rodzić potencjalne problemy w przyszłości, gdyby część tych dzieci wymagała umieszczenia w systemie pieczy zastępczej.

Wreszcie, wzrost na przestrzeni lat liczba POW typu specjalistyczno-terapeutycznego (w szczególności w Krakowie) oraz dzieci w nich umieszczonych, jak również niedobór rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych, świadczą o zwiększającym się zapotrzebowaniu na wsparcie specjalistyczne dla dzieci wychowujących się w pieczy zastępczej.

Problemy i wyzwania dotyczące pieczę zastępczą w Małopolsce

Analiza danych statystycznych oraz odpowiedzi pozyskanych od powiatów w ankiecie⁶ pozwoliły na identyfikację kluczowych problemów, z którymi mierzy się system pieczy zastępczej w Małopolsce.

Głównym problemem, jaki jest widoczny zarówno w głosach powiatów, jak i danych pochodzących ze sprawozdań, jest **niewystarczająca liczba rodzin zastępczych**. Ten stan rzeczy powoduje z kolei przepełnienie już funkcjonujących rodzin zastępczych i POW, umieszczanie dzieci ponad limit, bądź też przekazywanie dzieci pod opiekę innych powiatów, co w wielu przypadkach utrudnia kontakt z rodziną biologiczną.

Powiaty podejmują wiele działań na rzecz pozyskania kandydatów na rodziny zastępcze, współpracując często z innymi podmiotami, jednak nie przekładają się one w wystarczającym stopniu na liczbę kandydatów. Zdaniem przedstawicieli powiatów, wynika to z wielu powodów: niewystarczającego dostępu do pomocy specjalistycznej, niskiego wynagrodzenia rodzin zastępczych, obaw dotyczących możliwości poradzenia sobie z problemami dziecka, konieczność kontaktu z rodzicami biologicznymi czy też niskiej świadomości społecznej i braku uznania dla zawodu rodzica zastępczego w społeczeństwie. Co więcej, sam **proces rekrutacji kandydatów na rodziny zastępcze stanowi tzw. „gęste sito”**, gdyż część kandydatów rezygnuje z dalszego udziału w rekrutacji w wyniku konfrontacji swojej wiedzy z informacjami pozyskanymi od pracowników PCPR (lub MOPS), bądź też po zakończonym procesie nie jest chętna do objęcia pieczy nad dzieckiem.

⁶ Odpowiedzi uzyskano w ramach badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Kryzys rodzinnej pieczy zastępczej pogłębia również postępujące **starzenie się zawodowych rodziców zastępczych** – w 2023 r. aż połowa z nich była w wieku powyżej 50 lat. Wykruszanie się obecnych rodzin zastępczych z systemu ze względu na wiek przy jednoczesnym deficycie nowych rodzin zastępczych może prowadzić do zmniejszenia się liczby rodzin zastępczych w przyszłości, co stanowiłoby przeszkodę dla procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej.

Kolejnym czynnikiem mającym wpływ na okres przebywania dzieci w pieczy zastępczej, a w konsekwencji również na ogólną liczbę dzieci w systemie, są **przewlekłe postępowania sądowe**. Czas, jaki zajmuje wydanie postanowienia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, zwiększa niepewność sytuacji dziecka i utrudnia zapewnienie mu bezpiecznego i stabilnego środowiska. Z kolei przedłużanie się spraw dotyczących pozbawienia biologicznych rodziców praw rodzicielskich zmniejsza szanse dziecka na adopcję, gdyż starsze dzieci są rzadziej przysposabiane i często pozostają w pieczy zastępczej aż do osiągnięcia pełnoletności.

Istotnym problemem dotyczącym systemu pieczy zastępczej w Małopolsce jest również **wzrost w pieczy zastępczej liczby nastolatków wymagających opieki specjalistycznej**, w szczególności ze względu na problemy w funkcjonowaniu społecznym oraz dysfunkcje rozwojowe. Niewystarczająca liczba rodzin zawodowych zastępczych pełniących funkcję specjalistyczną oraz POW typu specjalistyczno-terapeutycznego powoduje, iż występują problemy ze znalezieniem odpowiedniego miejsca dla dziecka z takimi problemami.

Trudności z umieszczeniem dziecka w odpowiedniej formie pieczy zastępczej mogą prowadzić do sytuacji, w której **dziecko wielokrotnie „migruje” pomiędzy różnymi placówkami i rodzinami zastępczymi**, a brak stabilizacji może zwrócić uwagę na pogorszenie się stanu psychicznego dziecka i powodować pojawienie się lub nasilenie problemów.

Wychowywanie dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wiąże się nierzadko z szeregiem problemów. Pracujący w systemie zmianowym wychowawcy nie zawsze są w stanie prowadzić zajęcia adekwatne do wieku wychowanków przy dużym przedziale wiekowym dzieci, co może się wiązać z mniejszą możliwością rozwijania przez wychowanków własnych zainteresowań. Przebywanie w POW na ogół daje mniejsze możliwości angażowania się w czynności życia codziennego (w tym związane z samoobsługą), co przekłada się na większe **trudności towarzyszące usamodzielnieniu** (np. niezdolność do przygotowywania posiłków czy planowania domowego budżetu). Co więcej, wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej rzadziej podejmują naukę na wyższym poziomie niż dzieci wychowujące się w pieczy rodzinnej, co również przekłada się na **mniejsze możliwości rozwoju zarówno osobistego, jak i zawodowego**. Z drugiej strony, różnice dotyczące szans i możliwości dostępnych dla dzieci wychowujących się w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej mają również związek z kwalifikacją dzieci o określonych cechach do rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych – do tych ostatnich częściej trafiają dzieci wymagające specjalistycznej opieki, a także nastolatkowie z zaburzeniami zachowania i emocji oraz problemami psychicznymi. Wynika to między innymi z faktu, iż **rodziny zastępcze nie zawsze czują się wystarczająco kompetentne, aby objąć opieką dziecko mające tego rodzaju problemy**, czy też wyzwań związanych z potrzebą zakupu odpowiedniego sprzętu bądź przystosowania mieszkania do potrzeb dziecka. Skala problemów z jakimi borykają się wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej stanowi więc nierzadko obiektywną barierę do podejmowania kształcenia na poziomie wyższym.

1. RODZINNA I INSTYTUCJONALNA PIECZA ZASTĘPCZA – STAN I PLANY POWIATÓW

Stan pieczy zastępczej w Małopolsce

- W 2023 r. w Małopolsce funkcjonowało 2 038 rodzin zastępczych i RDD. Najwięcej było rodzin spokrewnionych (1 227) oraz niezawodowych (597), które stanowiły prawie 90% wszystkich rodzin zastępczych i RDD w regionie. Wśród pozostałych 214 rodzin najwięcej było rodzin zawodowych tzw. „zwykłych” (5% wszystkich rodzin zastępczych i RDD).
- W latach 2019-2023 przybyło 86 rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka (wzrost o 4,4%). W 2023 r. było ich jednak nadal mniej niż w 2016 r. (o 38, czyli 2%). Wyjątek stanowiły „zwykłe” rodziny zawodowe, których liczba wzrosła o 28 (36%).
- Pomimo dużego udziału rodzin spokrewnionych i niezawodowych w rodzinnej pieczy zastępczej (90%), wychowywało się w nich tylko 78% wszystkich dzieci przebywających w tej formie pieczy zastępczej. W rodzinach zastępczych zawodowych i rodzinnych domach dziecka przebywało przeciętnie więcej dzieci, w związku z czym udział dzieci wychowujących się w tych formach pieczy zastępczej jest stosunkowo wysoki (22%).
- Rodziny zastępcze zawodowe najczęściej opiekowały się w tym samym czasie co najmniej dwójką dzieci (dotyczyło to 70% rodzin specjalistycznych, 72% pogotowi rodzinnych oraz 91% „zwykłych” rodzin zawodowych). Najwięcej dzieci na utrzymaniu miały rodzinne domy dziecka – 95% z nich wychowywało czwórkę lub więcej dzieci.
- Na koniec 2023 r. na terenie województwa funkcjonowało 97 placówek opiekuńczo-wychowawczych (56% z nich stanowiły placówki typu socjalizacyjnego). W latach 2016-2023 przybyło 9 POW.
- W Krakowie znajdowało się 35 na 58 (60%) wszystkich małopolskich pogotowi rodzinnych, 14 na 27 (52%) rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych, 3 na 5 POW typu interwencyjnego oraz 16 na 17 POW typu specjalistyczno-terapeutycznego. Bardzo mało za to w Krakowie było „zwykłych” rodzin zastępczych zawodowych (tylko 2 na 106 takich rodzin w Małopolsce).
- Na dzień 1 stycznia 2024 r. w Małopolsce 41 dzieci przebywało w POW ponad limit określony w Ustawie. Został on przekroczony przez pięć placówek w czterech powiatach.
- 43 na 97 placówek opiekuńczo-wychowawczych w województwie znajdowało się w jednej lokalizacji z inną placówką. Wynika to z podziału większych placówek na kilka mniejszych ze względu na limit 14 dzieci w jednej placówce obowiązujący od 2021 r.
- W latach 2016-2021 wskaźnik deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej (bez rodzin zastępczych spokrewnionych) w regionie wzrósł z 60,5% do 64,4%, co oznacza wzrost udziału dzieci wychowujących się w pieczy rodzinnej wśród wszystkich wychowanków pieczy zastępczej. Jednak w latach 2021-2023 wartość tego wskaźnika spadła do 63,9%.

- W latach 2016-2020 wskaźnik intensywności pieczy zastępczej spadł z poziomu 5,34 do 4,82, a następnie wzrósł do poziomu 5,38 w 2023 r. Oznacza to, że w 2023 r. około pięcioro na 1 000 wszystkich dzieci w regionie wychowywało się w pieczy zastępczej.
- Wskaźnik intensywności pieczy zastępczej w latach 2016-2023 w Małopolsce był znacznie niższy niż w Polsce (przeciętnie 5,1 wobec 8,8 w analizowanym okresie).

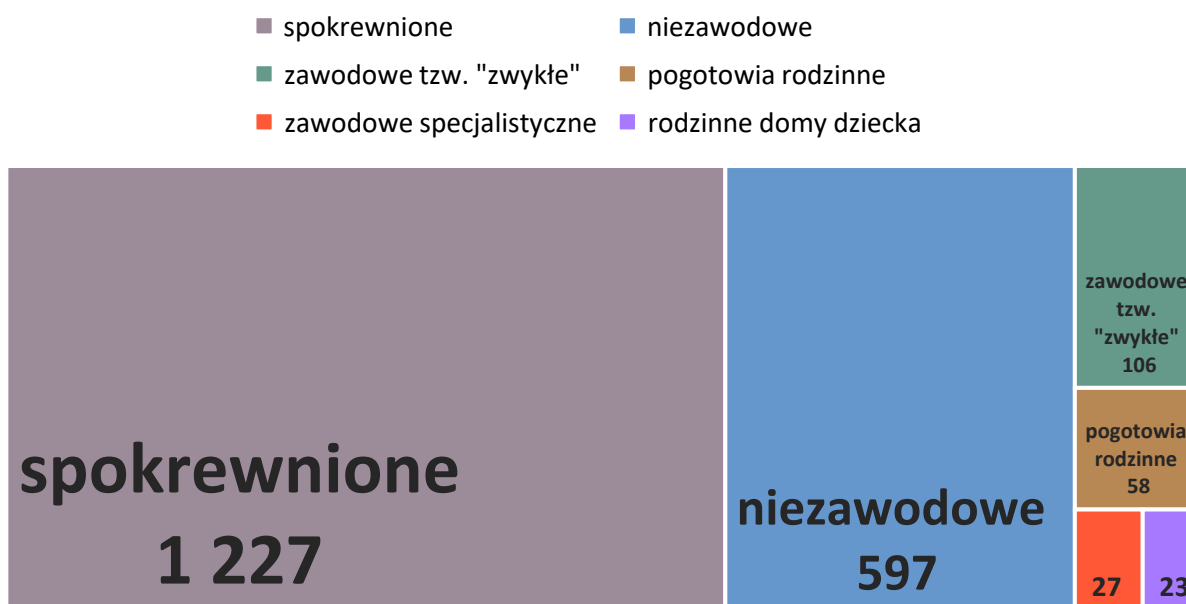
Rodziny zastępcze i kandydaci

- Większość (57%) zawodowych rodziców zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka miało więcej niż 50 lat. Największy był ich udział w pogotowiach rodzinnych: dwie osoby na trzy pełniące tę funkcję były w wieku powyżej 50 lat.
- W Małopolsce w 2023 r. zawodowe rodziny zastępcze przeciętnie otrzymywały wynagrodzenie netto na poziomie 3 479 zł. Przeciętnie najwyższe wynagrodzenia otrzymywały pogotowia rodzinne (3 988 zł), najniższe zaś – „zwykłe” rodziny zastępcze zawodowe (3 123 zł). W niektórych powiatach wynagrodzenia w różnych formach rodzin zawodowych były zbliżone do siebie (pow. nowotarski, suski, gorlicki), w innych – wyraźnie zróżnicowane (Kraków, Tarnów, pow. oświęcimski, olkuski).
- Wynagrodzenia netto rodzin zastępczych zawodowych i RDD pomiędzy lutym 2022 r. a grudniem 2023 r. wzrosły przeciętnie o 872 zł lub 33% (od 29% w rodzinach zawodowych specjalistycznych do 39% w rodzinach zawodowych „zwykłych”). Największy bezwzględny wzrost odnotowały rodzinne domy dziecka (1 020 zł).
- Małopolskie powiaty notują brak kandydatów do pełnienia funkcji wszystkich typów rodzin zastępczych. W największym stopniu dotyczyło to kandydatów na rodziny zawodowe specjalistyczne (żaden powiat nie zadeklarował ich wystarczającej liczby) oraz pogotowia rodzinne (tylko jeden powiat miał ich wystarczającą liczbę). Wśród głównych przyczyn tego problemu powiaty wymieniają niewystarczające wsparcie instytucjonalne i brak dostępu do specjalistów, niskie wynagrodzenia oraz negatywny wizerunek i niski prestiż społeczny rodzin zastępczych w społeczeństwie.
- Pozyskiwanie kandydatów na rodziców zastępczych przez małopolskie powiaty odbywa się głównie poprzez materiały zamieszczane na stronie internetowej oraz w mediach społecznościowych PCPR/MOPS oraz innych instytucji powiatowych, plakaty i ulotki oraz udział pracowników PCPR/MOPS w imprezach własnych lub miejskich.
- Większość szkoleń prowadzonych przez powiaty w 2023 r. obejmuje osoby pełniące już funkcję rodziców zastępczych lub prowadzących rodzinne domy dziecka (796 szkoleń lub 77% wszystkich szkoleń). Wśród szkoleń dla kandydatów 90% dotyczyło kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe oraz spokrewnione. Tylko 10% szkoleń było przeprowadzonych dla kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe.
- W latach 2022 i 2023 wśród 205 rozwiązanych rodzin zastępczych niezawodowych 10% rozwiązano z powodu przekształcenia w rodziny adopcyjne. Wśród innych powodów rozwiązywania niezawodowych rodzin zastępczych było usamodzielnienie się wychowanka i powrót do rodziny biologicznej, a w przypadku rodzin zawodowych i rodzinnych domów dziecka – przekwalifikowanie w inną formę pieczy zastępczej.

1.1. Rodzinna piecza zastępcza

Na koniec 2023 r. w rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce funkcjonowało 2 038 rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka. Większość z nich to były rodziny spokrewnione – 1 227 rodzin (60%) oraz niezawodowe – 597 rodzin (29%). Wśród pozostałych 214 rodzin zastępczych najwięcej było rodzin zastępczych zawodowych tzw. „zwykłych” – 106, które stanowiły 5,2% wszystkich rodzin zastępczych. Pozostałe trzy typy rodzin stanowiły 5,3% wszystkich rodzin zastępczych, a większość z nich to były pogotowia rodzinne (58 rodzin, czyli 2,8% wszystkich rodzin).

Wykres 1. Udział typów rodzin w rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

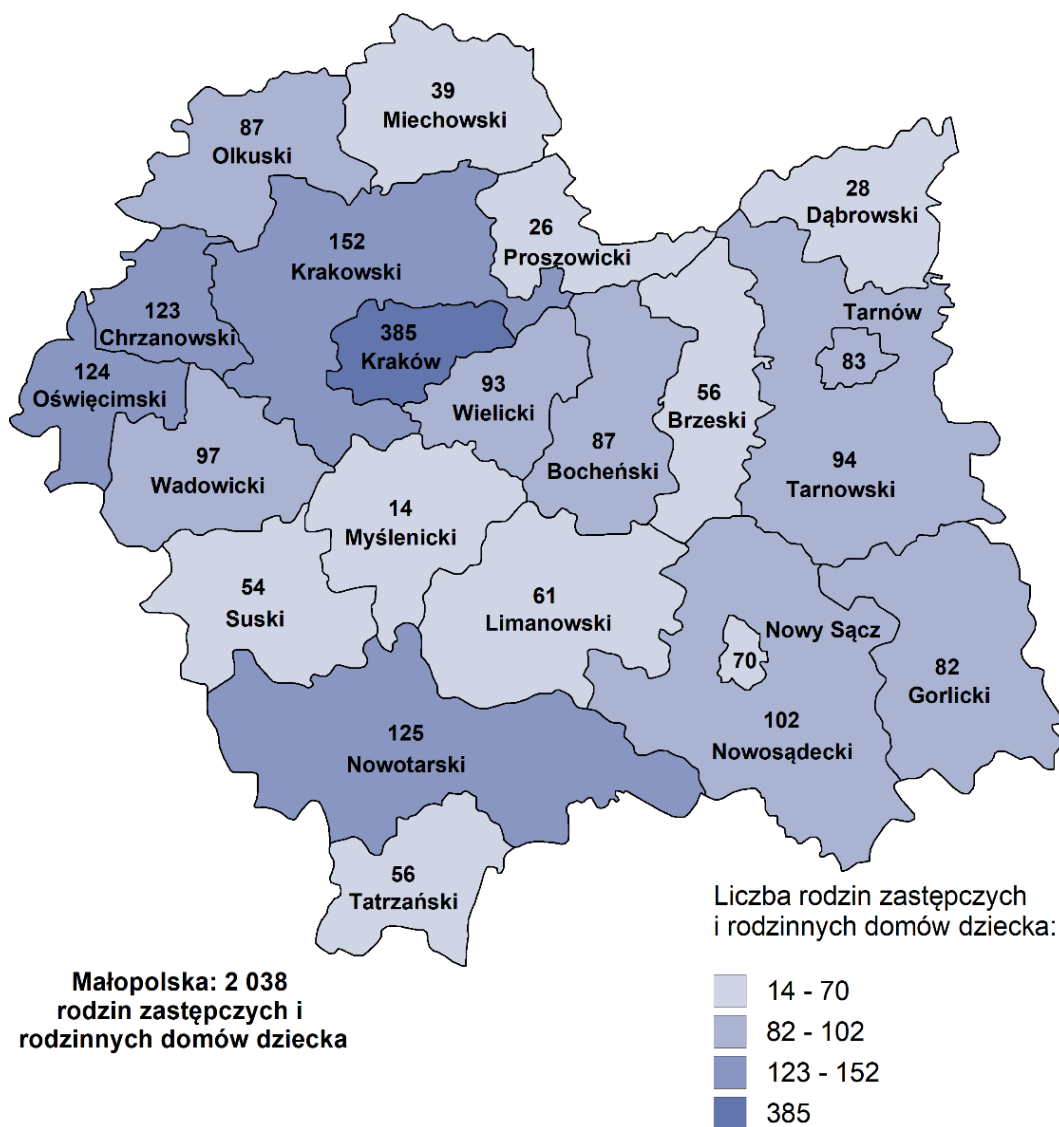
Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Najwięcej rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka funkcjonowało w Krakowie (385 rodzin, co stanowi 19% wszystkich rodzin zastępczych w regionie). W zasobach Krakowa znajdują się przede wszystkim pogotowia rodzinne (w ramach umowy z tym miastem funkcjonuje 35 na 58, czyli 60% wszystkich małopolskich pogotowi rodzinnych) oraz zawodowe specjalistyczne rodziny zastępcze (14 na 27, czyli 52% takich rodzin w 2023 r. funkcjonowało w ramach umowy z Gminą Miejską Kraków). Bardzo mały był za to udział

„zwykłych” zawodowych rodzin zastępczych funkcjonujących w Krakowie wśród wszystkich małopolskich rodzin tego typu (tylko 2 na 106, czyli 2%).

Oprócz Krakowa najwięcej rodzin zastępczych i RDD było w powiatach krakowskim (152), nowotarskim (125), oświęcimskim (124) i chrzanowskim (123), a najmniej – w powiatach myślenickim (14), proszowickim (26) i dąbrowskim (28), co jest powiązane z ogólną liczbą mieszkańców w tych powiatach.

Mapa 1. Rodzina piecza zastępcza w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie danych Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy, za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

W 2023 r. w Małopolsce powstało 117 nowych rodzin zastępczych niezawodowych, 23 rodziny zawodowe oraz 2 rodzinne domy dziecka (razem 142). W tym samym czasie rozwiązane zostały 124 rodziny zastępcze (w tym 103 niezawodowe, 14 zawodowych i 7 rodzinnych domów dziecka).

O skali potencjalnego wykuszania się rodzin zastępczych w nieodległej przyszłości świadczą też dane dot. rodzin, pod opieką których znajdowali się jedynie pełnoletni wychowankowie przebywający w pieczy zastępczej na podstawie art. 37 ust. 2 Ustawy, a które nie deklarowały chęci przyjęcia nowych dzieci. Na dzień 1 stycznia 2024 r. w Małopolsce było 120 takich rodzin zastępczych (w tym 112 rodzin niezawodowych, 7 rodzin zawodowych i 1 RDD).

Jeżeli chodzi o liczbę dzieci w poszczególnych formach rodzinnej pieczy zastępczej, to pomimo iż rodziny spokrewnione i niezawodowe stanowiły około 90% wszystkich rodzin zastępczych, wychowywało się w nich tylko 78% wszystkich dzieci przebywających w pieczy zastępczej, co wynika z tego, iż zdecydowana większość z nich (93%) miała pod swoją opieką tylko jedno lub dwójkę dzieci.

Tabela 1. Liczba dzieci w rodzinie w różnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

Rodziny zastępcze:		Liczba dzieci									
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9 i więcej
spokrewnione		0%	76%	18%	6%						
niezawodowe		0%	74%	19%	6%	2%					
zawodowe	specjalistyczne	0%	30%	52%	19%	0%					
	pogotowia rodzinne	2%	26%	22%	31%	19%					
	tzw. „zwykłe”	2%	8%	22%	32%	37%					
rodzinne domy dziecka		0%	4%				65%				30%

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Z kolei w zawodowych rodzinach zastępczych oraz rodzinnych domach dziecka wychowywało się przeciętnie więcej dzieci w jednej rodzinie. Zawodowe rodziny zastępcze najczęściej opiekowały się jednocześnie co najmniej dwójką dzieci, z kolei w rodzinnych domach dziecka

przebywało przeciętnie 7 dzieci w tym samym czasie. W związku z tym udział dzieci wychowujących się w tych formach wśród wszystkich dzieci przebywających w pieczy zastępczej był wyższy, aniżeli udział tych form w pieczy zastępczej (11% dzieci wychowywało się w rodzinach zawodowych tzw. „zwykłych”, po 5% – w pogotowiacz rodzinnych i rodzinnych domach dziecka oraz 2% – w rodzinach zawodowych specjalistycznych).

Liczba rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka spadła w latach 2016-2019 (o 124, czyli 6%), a następnie wzrosła o 86 (4,4%) w latach 2019-2023. Jednak ogólnie rzecz biorąc liczba rodzin zastępczych w 2023 r. była mniejsza niż w 2016 r. z wyjątkiem rodzin zawodowych tzw. „zwykłych”, których liczba wzrosła o 28 (36%).⁷ Wynika to jednak po części z przekształcania się rodzin niezawodowych w zawodowe, co w praktyce nie oznacza powstawania nowych miejsc w pieczy. Jedynie sporadycznie powiększeniu ulega liczba miejsc w takich rodzinach.

Tabela 2. Liczba rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka w Małopolsce w latach 2016-2023

Rodziny zastępcze:	Rok							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
spokrewnione	1 266	1 235	1 184	1 169	1 199	1 203	1 182	1 227
niezawodowe	616	622	608	580	575	586	600	597
zawodowe „zwykłe”	78	83	88	84	92	93	96	106
zawodowe – pogotowia rodzinne	61	55	55	62	64	62	55	58
zawodowe specjalistyczne	28	27	28	33	35	35	32	27
rodzinne domy dziecka	27	25	22	24	25	24	26	23
Ogółem	2 076	2 047	1 985	1 952	1 990	2 003	1 991	2 038

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

Co więcej, również wzrost liczby rodzin nie zawsze oznacza proporcjonalny wzrost liczby miejsc. Na przykład, w Krakowie zawodowe rodziny zastępcze i prowadzący rodzinne domy dziecka mogą wskazać w umowie liczbę dzieci, dla których gotowe są pełnić tę funkcję.

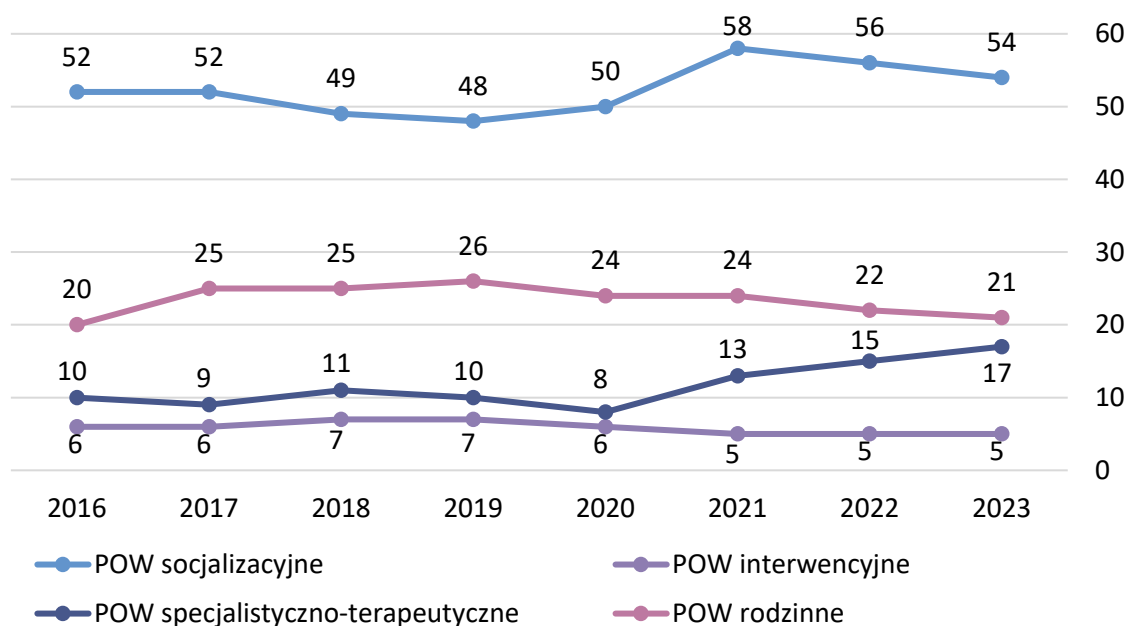
⁷ W niniejszym opracowaniu w zdecydowanej większości analiz dotyczących zmian zachodzących w systemie pieczy zastępczej w czasie przyjęty jest okres od 2016 r. do 2023 r.

Korzystając z tej możliwości, starzejące się rodziny zastępcze ze względu na trudności w radzeniu sobie z kilkorgiem dzieci w pieczy wnioskuje o zmiany zawartych z nimi umów na mniejszą liczbę dzieci.⁸ W konsekwencji przy takiej samej liczbie rodzin zastępczych liczba miejsc dla dzieci może w praktyce być mniejsza niż wynika z górnych limitów liczby dzieci umieszczonych w tym samym czasie w jednej rodzinie zastępczej określonych w Ustawie.

1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza

Na koniec 2023 r. na terenie województwa małopolskiego funkcjonowało 97 placówek opiekuńczo-wychowawczych, wśród których ponad połowę (54 placówki, czyli 56%) stanowiły placówki typu socjalizacyjnego. Oprócz tego funkcjonowało 21 placówek typu rodzinnego, 17 placówek typu specjalistyczno-terapeutycznego i 5 placówek typu interwencyjnego.

Wykres 2. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wg typu w Małopolsce w latach 2016-2023

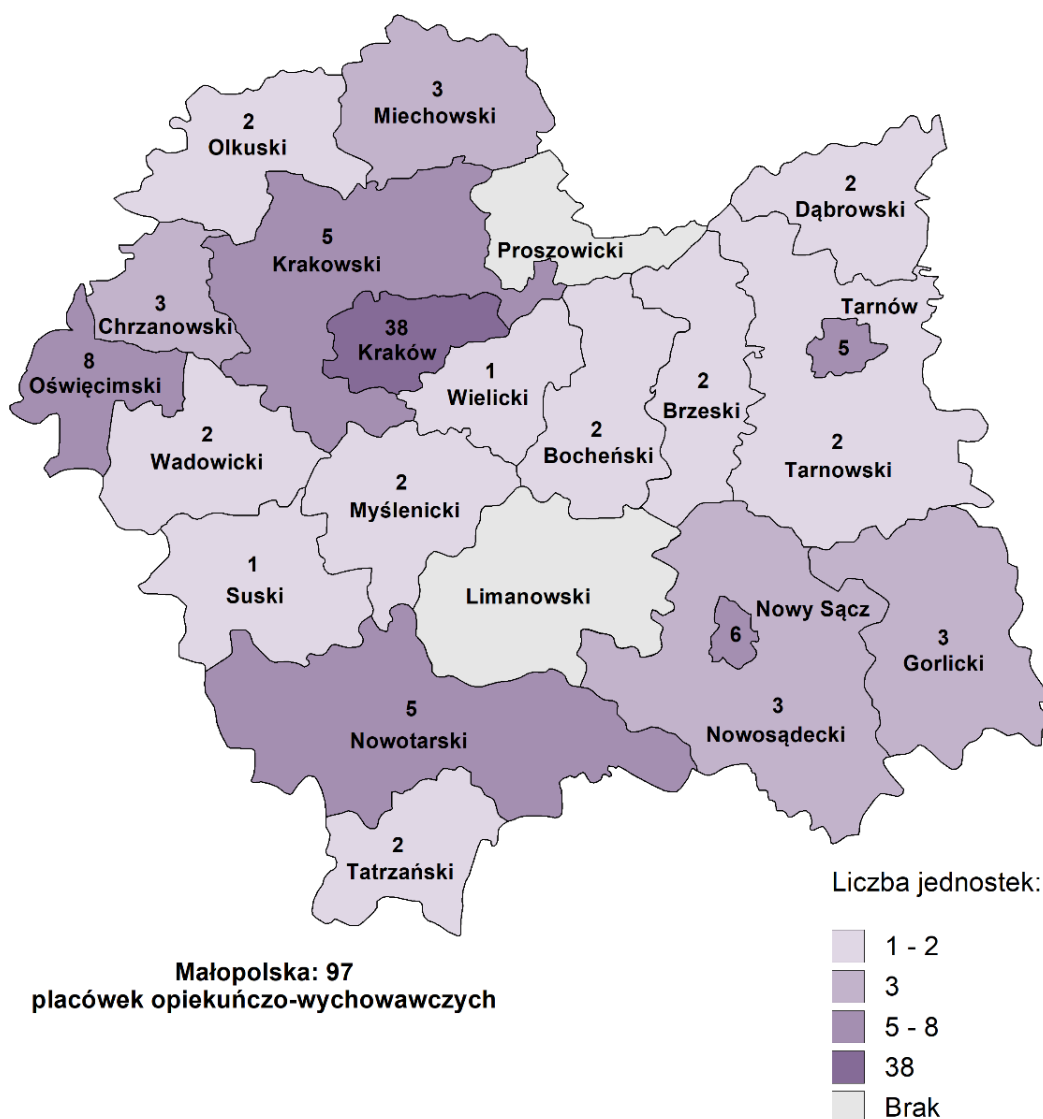

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

⁸ Wprowadzenie tego rozwiązania uzasadniają potencjalne negatywne skutki „naciskania” na te rodziny, aby pozostały przy pierwotnej deklaracji dotyczącej liczby dzieci, co generowałoby spadek jakości pieczy nad kierowanymi do rodzin dziećmi.

W latach 2016-2023 przybyło 7 placówek specjalistyczno-terapeutycznych, 2 placówki typu socjalizacyjnego oraz jedna placówka typu rodzinnego, z kolei ubyła jedna placówka typu interwencyjnego. Ogółem liczba POW w latach 2016-2023 wzrosła o 9, choć warto zaznaczyć, że w badanym okresie podlegała ona wahaniom.

Mapa 2. Instytucjonalna piecza zastępcza w Małopolsce w 2023 r.

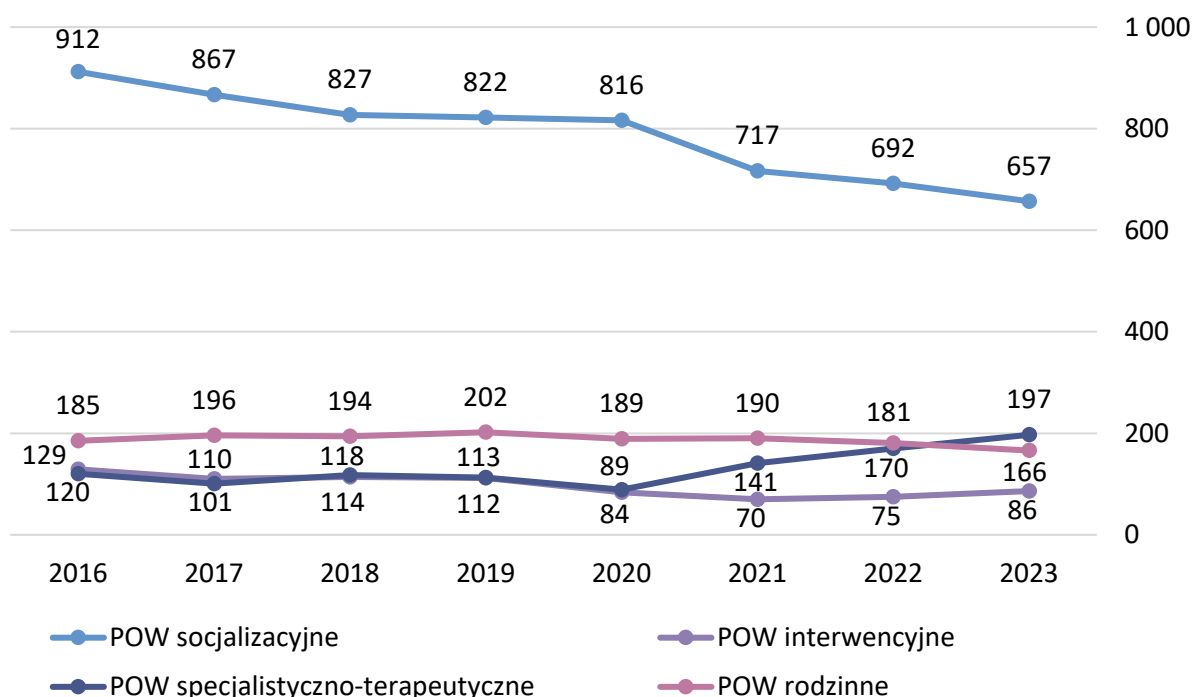
Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy, za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Większość, bo 65 placówek POW było prowadzonych bezpośrednio przez powiaty, a pozostałe 32 – przez podmioty zewnętrzne na zlecenie powiatu. Placówki opiekuńczo-wychowawcze zlokalizowane były w 20 z 22 powiatów (poza powiatami proszowickim

i limanowskim). Najwięcej placówek znajdowało się w Krakowie (38, czyli 39% wszystkich POW w Małopolsce). W szczególności, 16 na 17 POW typu specjalistyczno-terapeutycznego oraz 3 na 5 POW typu interwencyjnego oraz znajdowało się w Krakowie, co jest związane z tym, że jest to największe miasto na prawach powiatu w regionie.

W drugim półroczu 2023 r. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce było przeciętnie 1 106 miejsc (średnio 11 miejsc w jednej placówce), a przebywało w nich średnio 1 102 wychowanków (o 35 osób więcej niż przed rokiem oraz o 72 więcej niż w 2021 r.). Oznacza, to iż przeciętnie w tym okresie niemal wszystkie miejsca w POW były zajęte.⁹

Wykres 3. Liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce w latach 2016-2023

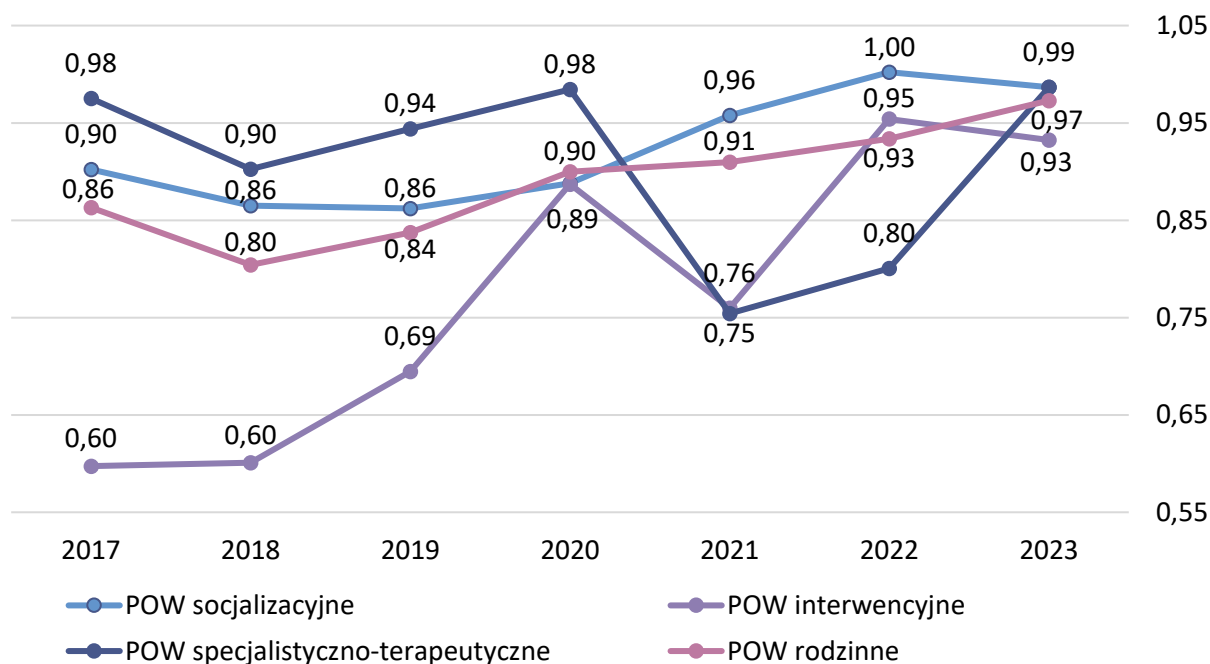
Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

⁹ Przeciętną liczbę miejsc/dzieci w POW oblicza się, dzieląc sumę miejsc/dzieci w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania POW w okresie sprawozdawczym, podając z dokładnością do jednej osoby/miejsc. Źródło: Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

W niektórych powiatach również występowały przypadki, w których liczba dzieci w POW przekraczała limit dostępnych miejsc. Najczęściej zdarzało się to w Krakowie (gdzie w drugim półroczu 2023 r. przebywało przeciętnie 7 dzieci powyżej limitu miejsc w POW), Nowym Sączu (5 dzieci), a także w powiatach nowosądeckim (6 dzieci), gorlickim (3 dzieci), tarnowskim (2 dzieci), oświęcimskim (1 dziecko) i myślenickim (1 dziecko). Najlepszą sytuację w zakresie liczby dzieci przypadających na jedno miejsce w placówce można było zaobserwować w powiatach nowotarskim, chrzanowskim i olkuskim, gdzie przeciętnie w drugim półroczu 2023 r. wolnych było odpowiednio 12, 4 i 3 miejsca w POW.

W 2023 r. w Małopolsce na 10 miejsc w POW przypadało średnio 9,8 dzieci (czyli wszystkie miejsca były zajęte), a w 2017 r. – 8,7 dzieci. Największy wzrost średniej liczby dzieci przypadających na jedno miejsce odnotowano w POW typu interwencyjnego (w których liczba dzieci przypadających na 10 miejsc wzrosła z poziomu 6 do 9,3 dzieci).

Wykres 4. Średnia liczba dzieci przypadająca na jedno miejsce w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce w latach 2016-2023

* Średnia liczba dzieci przypadających na jedno miejsce w danym roku jest policzone jako stosunek średniej liczby dzieci w pierwszym i drugim do średniej liczby miejsc w pierwszym i drugim półroczu.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 stycznia – 30 czerwca i 1 lipca – 31 grudnia w latach 2017-2023.

1.3. Plany powiatów na 2025 r. w zakresie liczby rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i placówek opiekuńczo-wychowawczych

W ankiecie skierowanej przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie do małopolskich powiatów znalazło się pytanie o planowaną na 2025 r. liczbę rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych. Wśród wszystkich 22 powiatów 3 planowały zwiększyć liczbę wszystkich typów zawodowych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka do 2025 r., 16 powiatów – zwiększyć liczbę wybranych form pieczy rodzinnej, 1 powiat – pozostawić liczbę rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka bez zmian, a 2 powiaty – zwiększyć liczbę niektórych typów rodzin zastępczych, zmniejszając jednocześnie liczbę rodzin zastępczych innych typów.

Tabela 3. Liczba rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce na koniec 2023 r. oraz plan na 2025 r.

		Ogółem	W ilu powiatach	Mediana	w tym Kraków		Plan na 2025	Planowana zmiana	
					Liczba	%			
Rodziny zastępcze	spokrewnione	1 227	22	51	250	20%			
	niezawodowe	597	22	24	81	14%			
	zawodowe	„zwykłe”	106	21	5	2	2%	140	34
		pogotowia rodzinne	58	15	1	35	60%	71	13
		specjalistyczne	27	9	1	14	52%	35	8
Rodzinne domy dziecka		23	11	1	3	13%	33	10	
POW	typu rodzinnego	21	10	1	6	29%	26	5	
	typu interwencyjnego	5	3	1	3	60%	5	0	
	typu socjalizacyjnego	54	19	2	13	24%	56	2	
	typu specjalistyczno-terapeutycznego	17	2		16	94%	17	0	

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r. oraz Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Najwięcej powiatów zakładało zwiększenie liczby „zwykłych” rodzin zastępczych zawodowych – aż 20 powiatów planowało zwiększyć ich liczbę, w wyniku czego w 2025 r. w Małopolsce liczba tego typu rodzin wzrosłaby o 33. Z kolei 13 powiatów planowało zwiększyć liczbę rodzin zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego, a po 9 – rodzin zawodowych specjalistycznych i rodzinnych domów dziecka.

Znacznie mniejsza liczba powiatów (7) planowała zwiększyć liczbę placówek opiekuńczo-wychowawczych w 2025 r. Planowany wzrost dotyczył POW typu rodzinnego (o 5) oraz socjalizacyjnego (o 4). Jednocześnie powiaty nie planowały zmniejszenia liczby placówek opiekuńczo-wychowawczych – taki zamiar zadeklarował tylko jeden powiat, podczas gdy 14 powiatów planowało pozostawić ich liczbę bez zmian.

1.4. Przekroczenie limitów liczby dzieci i umieszczanie młodszych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz kwestia lokalizacji placówek opiekuńczo-wychowawczych

Zgodnie z art. 95 ust. 3 Ustawy w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego może przebywać łącznie nie więcej niż 14 wychowanków w tym samym czasie. Pomimo to, z różnych względów mogą zdarzać się przypadki umieszczenia dzieci ponad limit. W szczególności, art. 95 ust. 3a Ustawy zezwala na umieszczenie dziecka ponad limit za zgodą wojewody w przypadku jednoczesnego umieszczenia dziecka w POW oraz w innej placówce, takiej jak np. dom pomocy społecznej, hospicjum stacjonarne, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, oddział medycyny paliatywnej.

Na dzień 1 stycznia 2024 r. w Małopolsce 41 dzieci przebywało w POW ponad limit określony w Ustawie, w tym 18 – ze względu na zwiększenie limitu z powodu umieszczenia dzieci w innej instytucji zgodnie z art. 95 ust. 3a Ustawy.¹⁰ Oprócz tego w 9 przypadkach przekroczenie limitu wynikało z umieszczenia dziecka w trybie interwencyjnym, a jeszcze 9 – z umieszczenia w pieczy zastępczej dzieci z Ukrainy przebywające na terytorium Polski na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy.

¹⁰ Analiza na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Informacja dotycząca procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej” za 2023 r.

Sytuacja przekroczenia limitu określonego w Ustawie wystąpiła w pięciu placówkach w czterech małopolskich powiatach: chrzanowskim, olkuskim i tatrzańskim (po 1 placówce) oraz w Krakowie (2 placówki).

Skalę zjawiska koncentracji większej liczby dzieci w jednym miejscu można oceniać również pod kątem lokalizacji placówek. Zgodnie z zapisami Ustawy co do zasady w jednym budynku może się mieścić tylko jedna placówka opiekuńczo-wychowawcza (art. 106, ust. 2). Ustawa przewiduje jednak sytuację, w której wojewoda może zezwolić na funkcjonowanie w jednym wielorodzinnym budynku lub na jednej nieruchomości gruntowej więcej niż jednej placówki opiekuńczo-wychowawczej do 14 dzieci, „uwzględniając specyfikę i zadania tych placówek oraz potrzeby środowiska lokalnego w przypadku lokali stanowiących odrębną nieruchomość w rozumieniu przepisów o własności lokali” (art. 106, ust. 3 oraz 3a).

Zdarzają się zatem przypadki, w których placówki w wyniku wprowadzonych limitów uległy podziałowi na dwie lub więcej placówek, zlokalizowanych w tym samym budynku. Ten stan rzeczy został również odnotowany przez autorów raportu pt. *Ogólnopolska diagnoza deinstytucjonalizacji usług społecznych na terenie 16 województw Polski*:¹¹

W ciągu ostatniej dekady liczba placówek instytucjonalnych wzrosła o 453. Był to jednak wzrost sztuczny, wynikający w dużym stopniu ze wzrostu liczby placówek typu socjalizacyjnego (aż o 500) wskutek wprowadzenia limitów, dotyczących maksymalnej liczby wychowanków (aktualnie 14). Z tego powodu na bazie większych placówek często tworzone były dwie lub więcej mniejszych, formalnie niezależnych od siebie, ale umiejscowionych w tej samej lokalizacji.

Według stanu na 1 stycznia 2024 r. 43 na 97 placówek opiekuńczo-wychowawczych w województwie było zlokalizowanych w tej samej lokalizacji co inna tego typu placówka (w tym samym lub w sąsiednich budynkach) – w tym 17 przypadków, gdzie 2 placówki znajdowały się obok siebie oraz 3 przypadki, w których dotyczyło to 3 placówek.¹²

¹¹ Grewiński M., Lizut J., Rabiej P. (red.). (2024). *Ogólnopolska diagnoza deinstytucjonalizacji usług społecznych na terenie 16 województw Polski*, ROPS Toruń / Uczelnia Korczaka, Warszawa: Elipsa, s. 179.

¹² Analiza na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Informacja dotycząca procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej” za 2023 r.

Tabela 4. Spełnianie standardów dotyczących liczby i wieku dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego w Małopolsce w 2023 r.

Liczba dzieci w POW typu socjalizacyjnego, interwencyjnego oraz specjalistyczno-terapeutycznego (stan na 1 stycznia 2024 r.)					
umieszczonych ponad limit, w tym:	41	poniżej 7. roku życia, w tym:	49	w wieku 7-10 lat, w tym:	71
umieszczenie w trybie interwencyjnym	9	pobyt wraz z małoletnią matką	4	pobyt wraz z małoletnią matką	1
umieszczenie licznego rodzeństwa	3	inny ważny przypadek, z tego:	41	inny ważny przypadek, z tego:	69
brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej	1	• brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej	22	• brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej	19
brak miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej	1	• pobyt ze starszym rodzeństwem	5	• pobyt ze starszym rodzeństwem	31
zwiększenie limitu z powodu umieszczenia dzieci w innej instytucji zgodnie z art. 95 ust. 3a	18	• z powodu stanu zdrowia	14	• z powodu stanu zdrowia	18
w związku z umieszczeniem w pieczy zastępczej dzieci z Ukrainy przebywające w Polsce na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy	9	w związku z umieszczeniem w pieczy zastępczej dzieci z Ukrainy przebywające w Polsce na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy	4	w związku z umieszczeniem w pieczy zastępczej dzieci z Ukrainy przebywające w Polsce na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy	1
Działania podejmowane w celu dojścia do standardu w okresie od 1 stycznia 2023 do 1 stycznia 2024 r.					
odnoszącego się do liczby dzieci w POW, w tym:	4 pow.	w stosunku do dzieci poniżej 7. r. ż., w tym:	29	w stosunku do dzieci w wieku 7-10 lat, w tym:	26
przekierowanie dzieci do POW typu rodzinnego lub rodzinnej pieczy zastępczej	3 pow.	powrót dziecka do rodziny biologicznej	14	powrót dziecka do rodziny biologicznej	21
pozyskiwanie kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej	2 pow.	umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej na terenie innego powiatu	9	umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej na terenie innego powiatu	1
pozyskanie funduszy zewnętrznych na rozwój rodzinnej pieczy zastępczej	2 pow.	przekierowanie dzieci do POW typu rodzinnego lub rodzinnej pieczy zastępczej	2	przekierowanie dzieci do POW typu rodzinnego lub rodzinnej pieczy zastępczej	3
		kwalifikacja dziecka do adopcji	4	kwalifikacja dziecka do adopcji	1

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Informacja dotycząca procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej” za 2023 r.

Kolejnym odstępstwem od standardu jest umieszczanie dzieci poniżej 10 r. ż. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W 2023 r. w Małopolsce ta sytuacja dotyczyła 120 dzieci. Wśród powodów umieszczenia dzieci w tym wieku w pieczy instytucjonalnej były najczęściej: brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej – 34% dzieci, pobyt ze starszym rodzeństwem – 30% dzieci oraz stan zdrowia – 27% dzieci. W szczególności, stan zdrowia dziecka (a zwłaszcza niepełnosprawność) to jedna z przyczyn z powodu której zawodowe rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka odmawiają przyjęcia dziecka. Wynika to z braku odpowiedniego przygotowania medycznego rodzin zastępczych, by w odpowiedni sposób zająć się chorym dzieckiem, niewielkich zasobów personalnych (gdyż rodziny te tworzy jedna lub dwie osoby), braku odpowiedniego sprzętu medycznego i środków na zakup specjalistycznej aparatury oraz braku pełnych diagnoz o stanie zdrowia dziecka przed przyjęciem. Również nowo utworzone rodziny zastępcze stykające się z chorobą dziecka po raz pierwszy (szczególnie w przypadkach, gdy choroba dziecka jest utajona i objawia się dopiero po jakimś czasie od umieszczenia w pieczy zastępczej) często czują się zagubione z powodu nieznamości instytucji, w których można poszukiwać wsparcia, czy obowiązujących w tych instytucjach procedur. Utrudnia to skuteczne i sprawne reagowanie na problemy dzieci wymagające specjalistycznej opieki oraz zapobieganie ich pogłębieniu się.

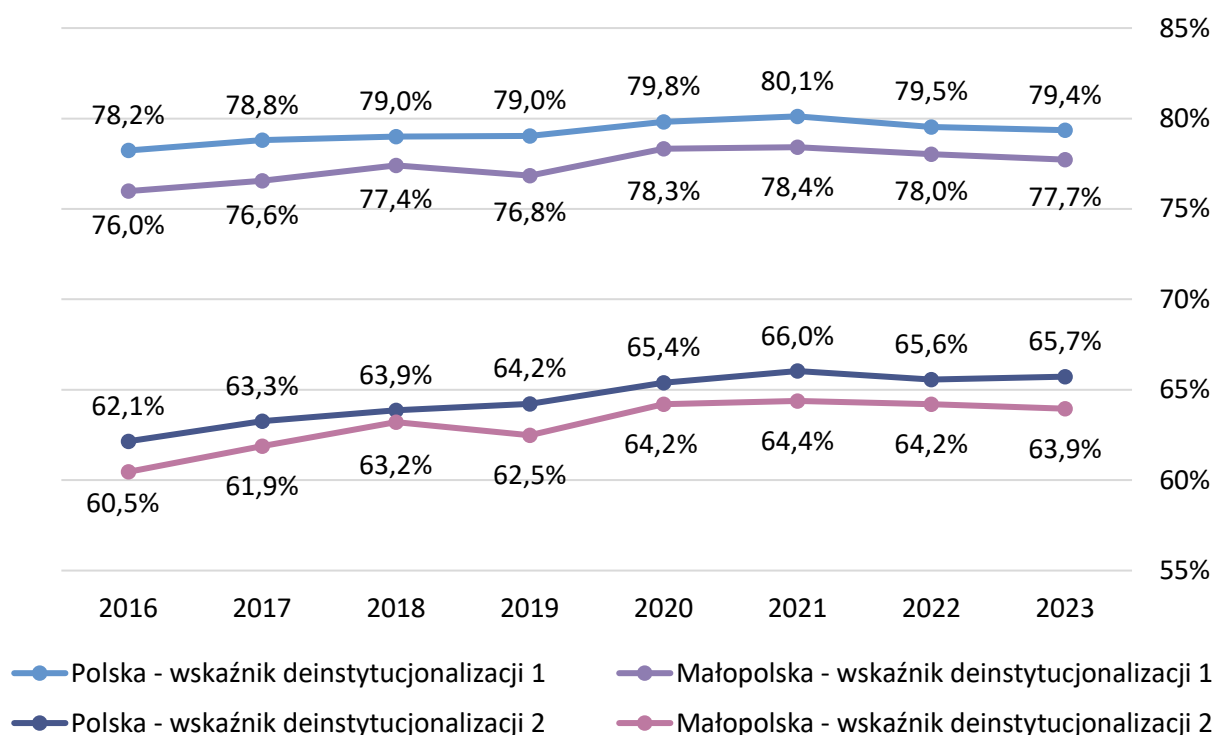
1.5. Deinstytucjonalizacja oraz intensywność pieczy zastępczej

W ostatnich latach jednym z głównych kierunków polityki społecznej w Polsce i Unii Europejskiej jest deinstytucjonalizacja usług społecznych, w tym pieczy zastępczej. Dodatkowego kontekstu dostarczają tu wyniki badania ogólnopolskiego w obszarze deinstytucjonalizacji usług społecznych, wskazujące na to, że z perspektywy wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej placówki opiekuńczo-wychowawcze w mniejszym stopniu zapewniają zindywidualizowaną opiekę dopasowaną do ich potrzeb, a także dają mniejsze możliwości kontaktu z otoczeniem, spędzania wolnego czasu oraz nabywania kompetencji cyfrowych.¹³

¹³ Grewiński M., Lizut J., Rabiej P. (red.). (2024). *Ogólnopolska diagnoza deinstytucjonalizacji usług społecznych na terenie 16 województw Polski*, ROPS Toruń / Uczelnia Korczaka, Warszawa: Elipsa, s. 185-191.

Żeby ocenić zaawansowanie procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej oraz jego kierunek w Polsce i Małopolsce istotny jest przegląd zmiany wskaźnika deinstytucjonalizacji w ostatnich latach. Wskaźnik ten informuje, jaki odsetek wszystkich dzieci w pieczy zastępczej przebywa w jej rodzinnych formach. Wskaźnik ten może być liczony z uwzględnieniem (1) lub z wyłączeniem rodzin zastępczych spokrewnionych (2).

Wykres 5. Wskaźniki deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023

* Wskaźnik deinstytucjonalizacji 1 jest liczony jako stosunek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej (w rodzinach zastępczych, RDD i w POW typu rodzinnego) do wszystkich dzieci w pieczy zastępczej z uwzględnieniem rodzin zastępczych spokrewnionych. Wskaźnik deinstytucjonalizacji 2 jest liczony jako stosunek liczby dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej (w rodzinach zastępczych, RDD i w POW typu rodzinnego) do liczby wszystkich dzieci w pieczy zastępczej z wyłączeniem rodzin zastępczych spokrewnionych.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

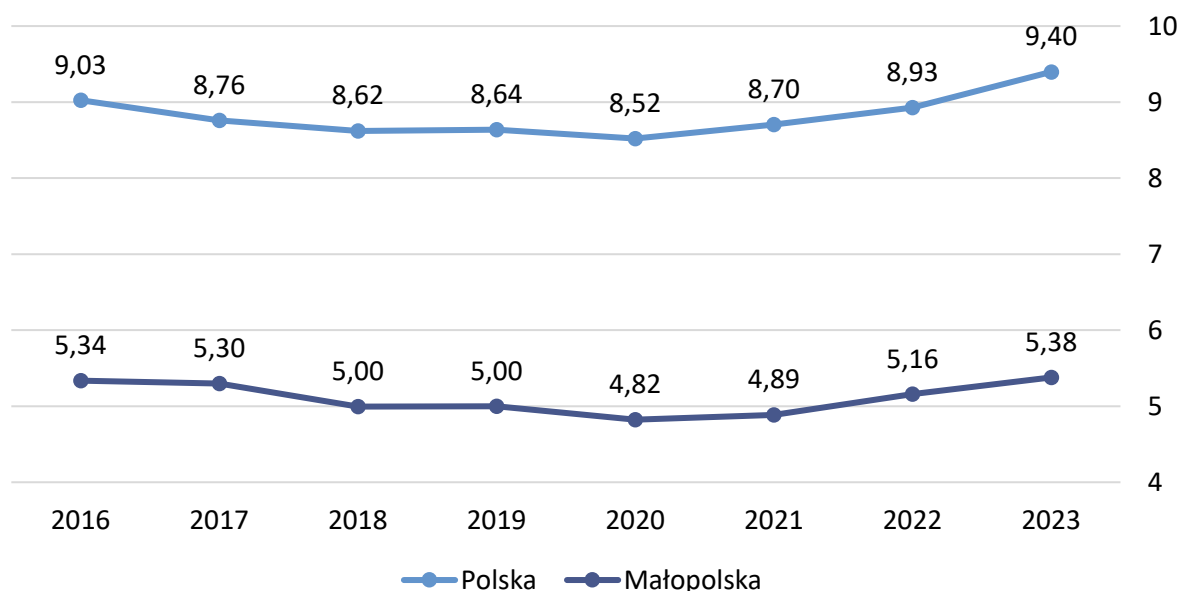
W latach 2016-2021 obserwowano wzrost wskaźnika deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej (z wyłączeniem rodzin zastępczych spokrewnionych) w regionie z 60,5% do 64,4%, co oznacza wzrost udziału dzieci wychowujących się w rodzinnej pieczy zastępczej wśród wszystkich wychowanków pieczy zastępczej oraz większy stopień zaawansowania procesu

deinstytucjonalizacji. Jednak w latach 2021-2023 wartość wskaźnika deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Małopolsce spadła o 0,5 p. p. Wliczając do obliczeń również rodziny zastępcze spokrewnione, wskaźnik deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Małopolsce jest znacznie wyższy i wynosi 77,7% w 2023 r., co wynika z tego, iż znaczna część dzieci przebywających w pieczy zastępczej wychowuje się w rodzinach spokrewnionych.

Wartości wskaźników deinstytucjonalizacji w analizowanych latach w województwie małopolskim były nieco niższe od ogólnopolskich. Jednak zarówno w Polsce, jak i w Małopolsce w latach 2016-2023 następowała deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej. Wskaźnik deinstytucjonalizacji (obliczony z wyłączeniem rodzin zastępczych spokrewnionych) w tym okresie w Małopolsce wzrósł o 3,5 p. p., a w Polsce – o 3,6 p. p.

Na zaawansowanie procesu deinstytucjonalizacji może mieć wpływ również intensywność pieczy zastępczej. Jest to wskaźnik, którego wartość wskazuje, ile dzieci poniżej 18. roku życia znajduje się w systemie pieczy zastępczej na 1 000 dzieci w tym wieku w ogóle na danym terenie. Śledząc jego zmianę oraz jej kierunek można określić obecne zapotrzebowanie w obszarze pieczy zastępczej oraz przewidywać możliwe zmiany w tym zakresie w przyszłości.

Wykres 6. Wskaźnik intensywności pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023 oraz danych GUS-BDL.

W latach 2016-2020 zaobserwowano spadek wartości wskaźnika intensywności pieczy zastępczej w Małopolsce o 0,52 pkt, ale w latach 2020-2023 znowu nastąpił jej wzrost o 0,56 pkt. W 2023 r. wskaźnik intensywności pieczy zastępczej w Małopolsce wyniósł 5,38, co oznacza, że mniej więcej pięcioro na 1 000 dzieci w Małopolsce wychowywało się w pieczy zastępczej. Co istotne, wskaźnik intensywności pieczy zastępczej w latach 2016-2023 w Małopolsce był znacznie niższy niż w Polsce (ok. 5 wobec ok. 9 na poziomie kraju).

1.6. Rozwiązywanie rodzin zastępczych, w tym przekształcanie w rodziny adopcyjne

Według danych pozyskanych w badaniu własnym Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie wśród małopolskich powiatów, w latach 2021-2023 47 rodzin zastępczych (w tym 38 niezawodowych oraz 9 zawodowych) złożyło wniosek o przysposobienie dziecka. W latach 2021 i 2022, 26 rodzin zastępczych, w tym 22 rodziny niezawodowe zostały rozwiązane z powodu przekształcenia się w rodziny adopcyjne. Stanowiły one 12% wszystkich 213 rozwiązanych rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych.

Tabela 5. Liczba rodzin zastępczych, które złożyły wniosek o przysposobienie dziecka oraz rodzin zastępczych będących rodzinami adopcyjnymi w Małopolsce w latach 2021-2023

	Liczba rodzin zastępczych, które złożyły wniosek o przysposobienie dziecka			Liczba rodzin zastępczych, które były jednocześnie rodzinami adopcyjnymi	
	2021	2022	2023	2021	2022
Rodziny niezawodowe	4	18	16	12	14
Rodziny zawodowe	2	1	6		

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Dane te pokazują, iż część osób zainteresowanych rodzicielstwem zastępczym docelowo może zakładać adopcję dziecka z pominięciem standardowej procedury adopcyjnej. Zdarzają się jednak przypadki, gdy decyzja o adopcji zostaje podjęta dopiero po jakimś czasie od umieszczenia dziecka w danej rodzinie zastępczej. Nie jest zatem możliwe dokładne określenie, na jaką skalę zachodzi zjawisko wykorzystania instytucji rodzicielstwa zastępczego jako „drogi na skróty” do adopcji dziecka.

Przekształcenie w rodzinę adopcyjną w 2023 r. było powodem rozwiązania 10% rodzin zastępczych. Wśród innych powodów rozwiązywania rodzin zastępczych w 2023 r. najczęściej wymieniano usamodzielnienie się wychowanka (24%), umieszczenie dziecka w innej rodzinie zastępczej lub POW (15%), powrót dziecka do rodziny biologicznej (15%) oraz przekwalifikowanie w inną formę pieczy zastępczej (14%).

Tabela 6. Przyczyny rozwiązywania rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka w Małopolsce w 2023 r.

Powód rozwiązania	Rodziny zastępcze			
	niezawodowe	zawodowe	RDD	ogółem
usamodzielnienie się wychowanka	26			26
powrót dziecka / dzieci do rodziny biologicznej	16			16
umieszczenie dziecka w innej rodzinie zastępczej lub POW	16			16
przekwalifikowanie w inną formę pieczy zastępczej	3	7	5	15
przekształcenie w rodzinę adopcyjną	11			11
zmiana miejsca zamieszkania	5			5
rezygnacja z pełnienia funkcji ze względów innych niż wymienione powyżej	3	1		4
adopcja dziecka / dzieci	2			2
choroba osoby pełniącej funkcję	1			1
nieodpowiednie pełnienie funkcji przez rodzinę zastępczą		1		1
wiek osoby pełniącej funkcję		1		1
inne*	4	4	1	9
Liczba rozwiązanych rodzin zastępczych	87	14	6	107

* Do kategorii „inne” należały takie przypadki jak: wygaśnięcie umowy – 1; zgon rodzica zastępczego – 1; zawarcie przez rodzinę zastępczą umowy z innym powiatem – 1; niewywiązywanie się z obowiązków – 1; powody osobiste – 1; zmiana z rodziny zastępczej na opiekę prawną – 1; przejście pełnoletnich wychowanków na świadczenie na naukę – 1; czasowe postanowienie o ustanowieniu rodziny zastępczej, zakończenie pobytu w pieczy zastępczej zgodnie z postanowieniem – 1; brak informacji – 1.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Przekwalifikowanie w inną formę pieczy zastępczej dotyczyło w większości zawodowych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka, z kolei usamodzielnienie się wychowanka, powrót do rodziny biologicznej, umieszczenie dziecka w innej rodzinie

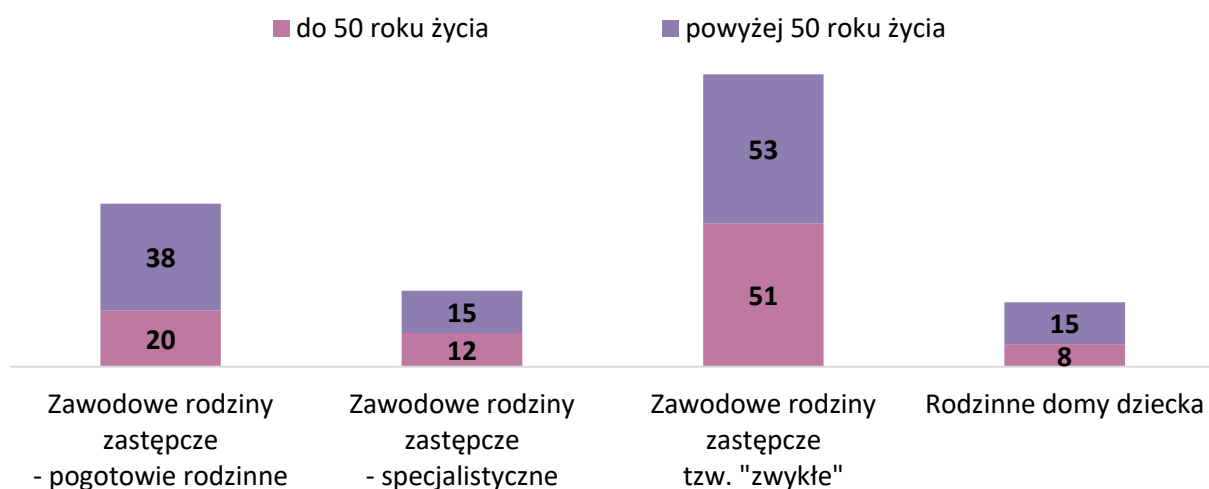
zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz przekształcenie w rodzinę adopcyjną – niezawodowych rodzin zastępczych.

Analizując przekształcenia w 2023 r., wszystkie przekształcające się rodzinne domy dziecka zmieniły formę na zawodową rodzinę zastępczą. Wśród zawodowych rodzin zastępczych 3 przekształciły się w rodzinne domy dziecka, 3 – w niezawodowe rodziny zastępcze, a jedna rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego przekształciła się w „zwykłą” zawodową rodzinę zastępczą. Wszystkie (3) niezawodowe rodziny zastępcze przekwalifikowały się na zawodowe rodziny zastępcze. Jedna na pięć (23 na 107) rodzin zastępczych i RDD 2023 r. rozwiązywano w Krakowie. W pozostałych powiatach rozwiązano 84 rodziny zastępcze i RDD (79%) – od 1 do 11 rodzin zastępczych w poszczególnych powiatach (w tym 11 – w Nowym Sączu, 10 – powiecie krakowskim, 9 – w Tarnowie).

1.7. Wiek i wynagrodzenie zawodowych rodziców zastępczych

Większość (57%, czyli 121 na 212) zawodowych rodziców zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka miało więcej niż 50 lat. Udział zawodowych rodziców zastępczych w tym wieku był największy w pogotowiacz rodzinnych i rodzinnych domach dziecka, gdzie odpowiednio 66% i 65% rodziców zastępczych miało więcej niż 50 lat.

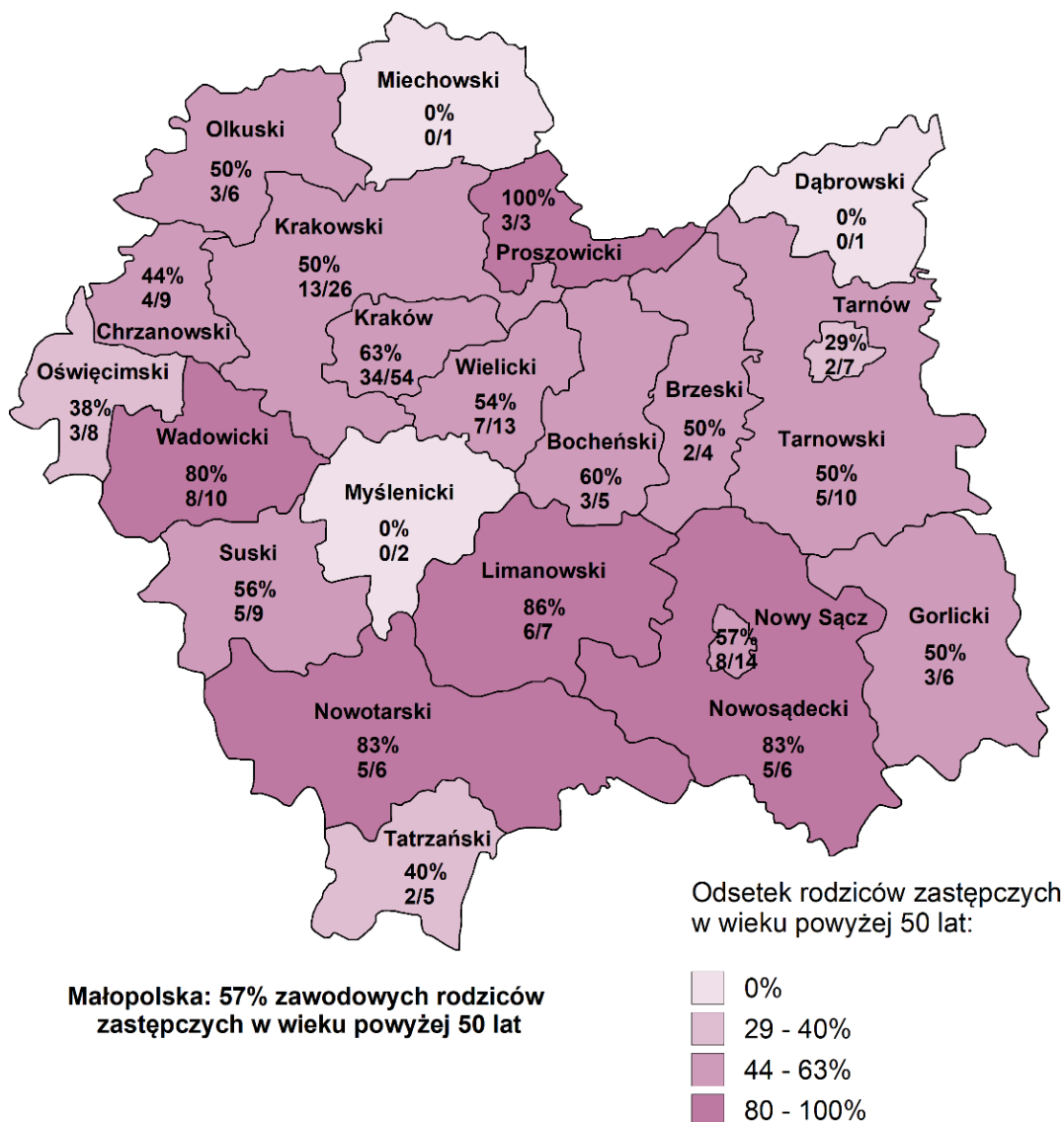
Wykres 7. Liczba osób w wieku poniżej i powyżej 50 lat wśród zawodowych rodziców zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r., stan na 31 grudnia 2023 r.

W większości powiatów (15 na 22, czyli 68%) pod koniec 2023 r. połowa lub więcej zawodowych rodziców zastępczych oraz prowadzących RDD była w wieku powyżej 50 lat. Udział rodziców zastępczych w tym wieku największy był w powiatach: proszowickim, limanowskim, nowotarskim, nowosądeckim oraz wadowickim (80% lub więcej).

Mapa 3. Odsetek osób w wieku powyżej 50 lat wśród zawodowych rodziców zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka w Małopolsce w 2023 r.

* Na mapie pod odsetkami podano liczbę zawodowych rodziców zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka w wieku 50 lat lub więcej w stosunku do ogółu zawodowych rodziców zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka pobierających wynagrodzenie.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r., stan na 31 grudnia 2023 r.

Średnie wynagrodzenie netto zawodowych rodziców zastępczych i prowadzących RDD na koniec 2023 r. wynosiło 3 479 zł. Wynagrodzenie w różnych typach rodzin zastępczych wynosiło przeciętnie:

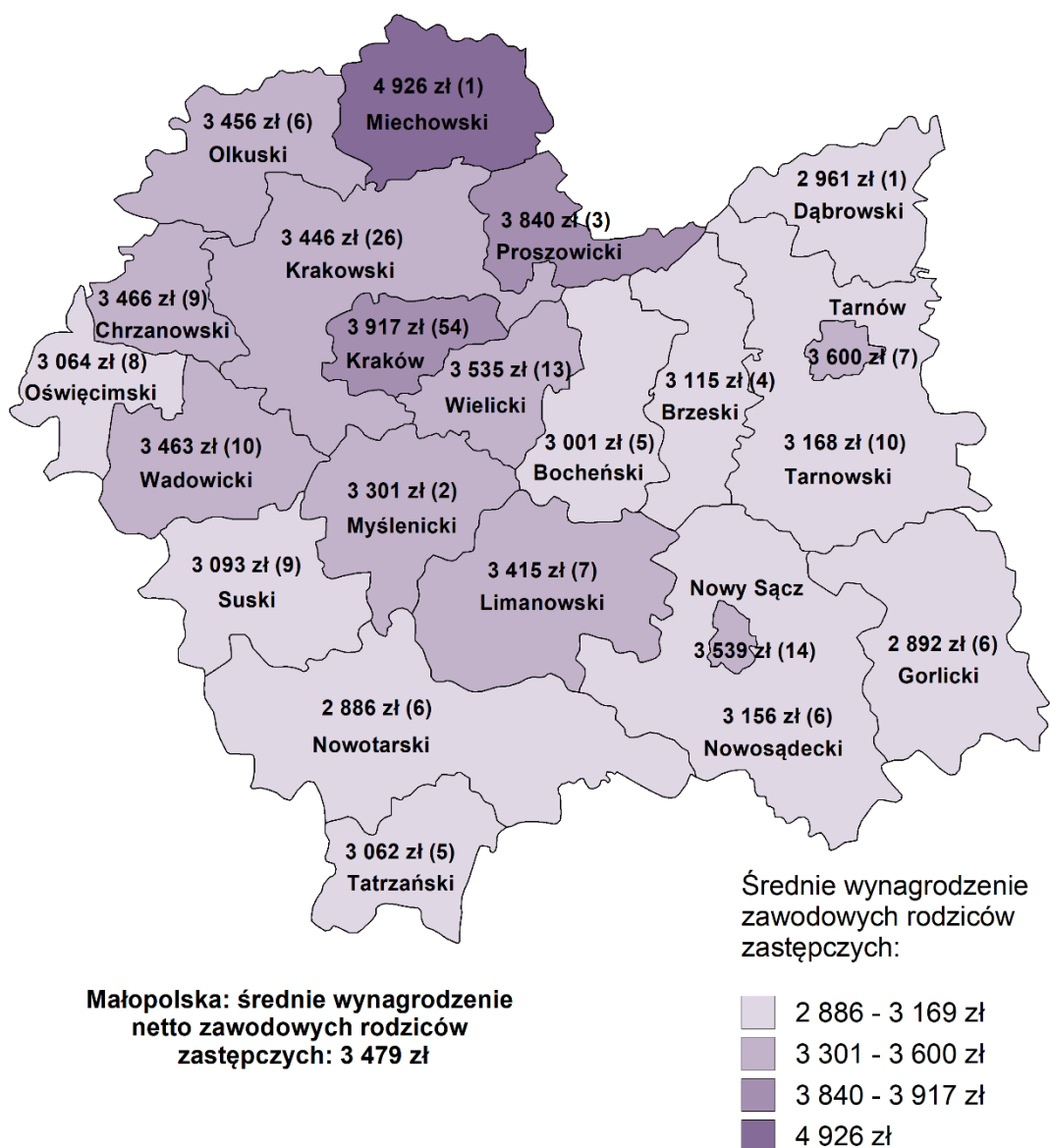
- 3 123 zł w zawodowych rodzinach zastępczych tzw. „zwykłych”, od 2,8 tys. zł do 3,9 tys. zł.
- 3 568 zł w zawodowych specjalistycznych rodzinach zastępczych, od 2,9 tys. zł do 3,8 tys. zł.
- 3 988 zł w zawodowych rodzinach zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego, od 3,2 tys. zł do 4,9 tys. zł.
- 3 757 zł w rodzinnych domach dziecka, od 2,8 tys. zł do 5,1 tys. zł.

Największe przeciętnie wynagrodzenia netto otrzymywały zawodowe rodziny zastępcze w Krakowie oraz w powiecie proszowickim (pomijając powiat miechowski, gdzie jedyna funkcjonująca w tym powiecie rodzina zastępcza otrzymywała ponadprzeciętnie wysokie wynagrodzenie na poziomie 4 926 zł). Jak można zauważyć, zawodowe rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka funkcjonujące w powiatach zlokalizowanych w północno-zachodniej i centralnej Małopolsce otrzymywały przeciętnie wyższe wynagrodzenie niż rodziny zastępcze na południu oraz wschodzie województwa.

Do składników wynagrodzenia oprócz wynagrodzenia za pełnienie funkcji zawodowej rodziny zastępczej zalicza się również świadczenie za pełnienie funkcji rodziny pomocowej oraz – w przypadku zawodowych rodzin zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego – dodatek dla rodziny, w której przebywa przez okres dłuższy niż 10 dni w miesiącu kalendarzowym więcej niż troje dzieci lub co najmniej jedno dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności.

W listopadzie 2023 r. 10 rodzin zastępczych zawodowych i rodzinnych domów dziecka otrzymało świadczenia za pełnienie funkcji rodziny pomocowej, a 14 pogotowi rodzinnych otrzymało dodatek, o którym wspomniano powyżej.

Mapa 4. Średnie wynagrodzenie netto zawodowych rodziców zastępczych w Małopolsce w 2023 r.

* Na mapie obok wynagrodzeń w nawiasach podano liczbę rodzin zastępczych w powiecie.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r., stan na 31 grudnia 2023 r.

Ze względu na wpływ Krakowa na średnią wynagrodzeń, który wynika z dużej liczby rodzin zastępczych w tym mieście, obliczono również przeciętne wynagrodzenia różnych typów zawodowych rodzin zastępczych z wyłączeniem Krakowa. Po wyłączeniu Krakowa z obliczeń wynagrodzenia pogotowi rodzinnych były o 91 zł wyższe niż przeciętne wynagrodzenia tych rodzin z uwzględnieniem Krakowa, niższe za to w rodzinach zawodowych typu specjalistycznego (o 211 zł) oraz RDD (o 204 zł). Oznacza to, iż w Krakowie rodziny zastępcze

zawodowe pełniące funkcję specjalistyczną oraz rodzinne domy dziecka otrzymują wyższe wynagrodzenia niż przeciętnie w województwie, z kolei rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego – niższe niż średnio w województwie.

Tabela 7. Średnie wynagrodzenia zawodowych rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka z uwzględnieniem i z wyłączeniem Krakowa w Małopolsce w 2023 r.

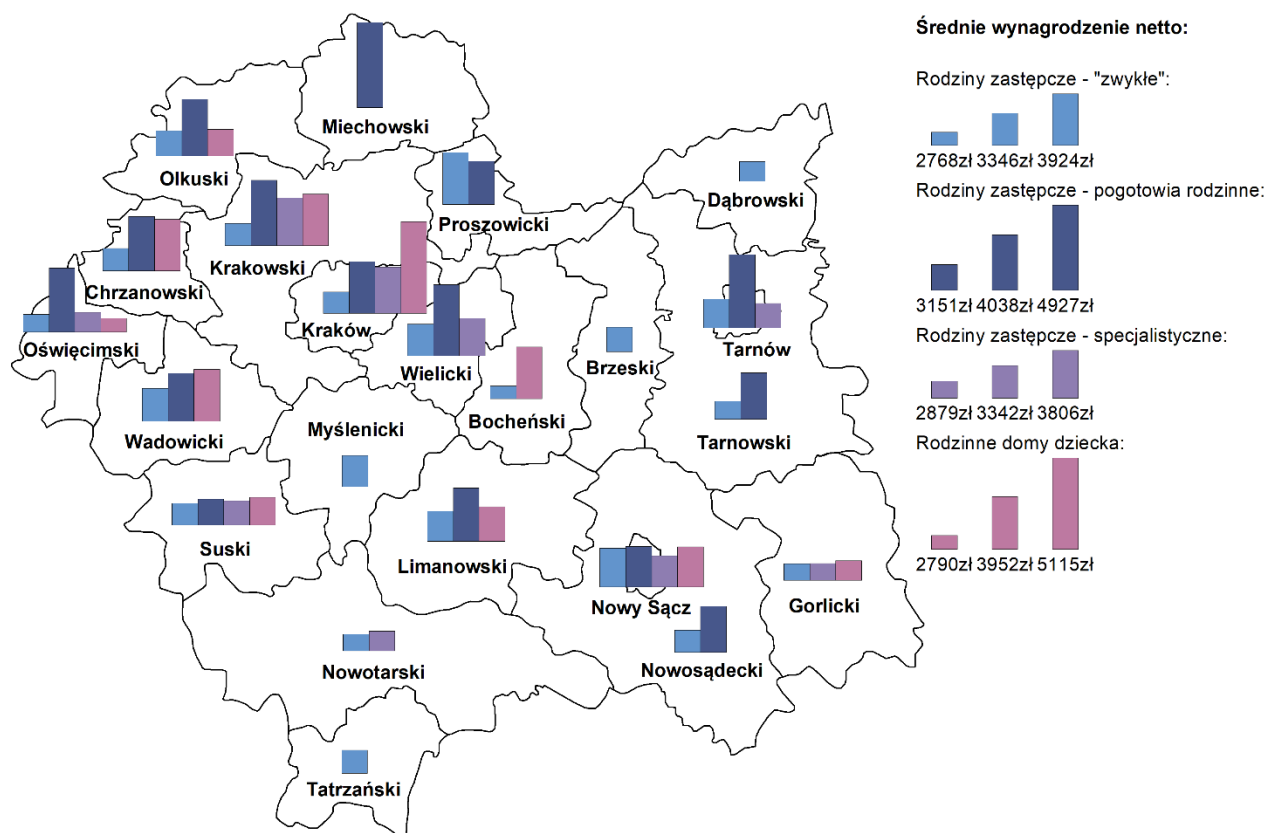
	Rodziny zastępcze zawodowe:						Rodzinne domy dziecka	
	pogotowia rodzinne		specjalistyczne		„zwykłe”			
	N	Wynagr. netto	N	Wynagr. netto	N	Wynagr. netto	N	Wynagr. netto
Kraków	35	3 928 zł	14	3 764 zł	2	3 020 zł	3	5 115 zł
Ogółem bez Krakowa	23	4 079 zł	13	3 357 zł	102	3 125 zł	20	3 554 zł
Ogółem z Krakowem	58	3 988 zł	27	3 568 zł	104	3 123 zł	23	3 757 zł
Różnica pomiędzy wynagrodzeniami bez Krakowa i z Krakowem		91 zł		- 211 zł		2 zł		- 204 zł

* Litera „N” oznacza liczbę rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka, które uwzględniono w obliczeniach w danej kategorii.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r., stan na 31 grudnia 2023 r.

Przeciętne wynagrodzenie zawodowych rodziców zastępczych było zróżnicowane nie tylko pomiędzy powiatami, ale też pomiędzy różnymi typami zawodowych rodzin zastępczych. Mapa 5 przedstawia zróżnicowanie średnich wynagrodzeń łącząc te dwa czynniki – geograficzne położenie na mapie Małopolski oraz typ zawodowej rodziny zastępczej. Jak można zobaczyć, niższe wynagrodzenie prawie we wszystkich powiatach (z wyjątkiem powiatu proszowickiego) otrzymywały rodziny zawodowe tzw. „zwykłe”, najwyższe zaś – pogotowia rodzinne (z wyjątkiem Krakowa oraz powiatów suskiego i wadowickiego). Także, w niektórych powiatach wynagrodzenia w różnych typach zawodowych rodzin zastępczych były zbliżone do siebie (powiaty nowotarski, suski, gorlicki), w innych – wyraźnie zróżnicowane (np. Kraków, Tarnów oraz powiaty oświęcimski, olkuski).

Mapa 5. Średnie wynagrodzenie netto rodziców zastępczych w różnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

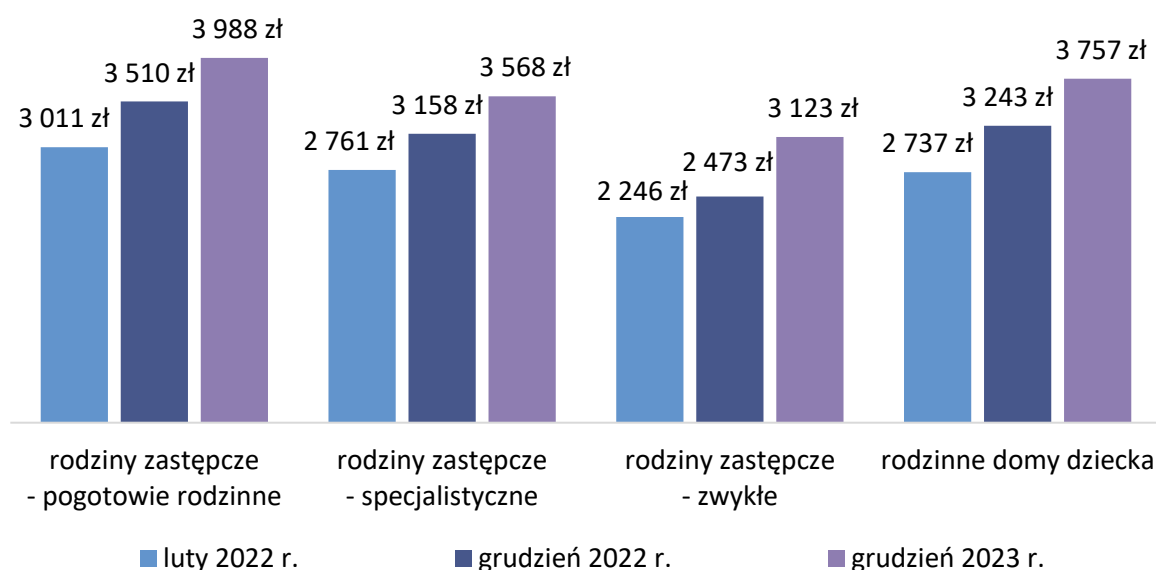
* Słupki legendy przedstawiają najniższe i najwyższe wartości przeciętnych wynagrodzeń w powiatach, a także środkowe punkty przedziału dla każdego typu zawodowych rodzin zastępczych.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r., stan na 31 grudnia 2023 r.

Wynagrodzenia zawodowych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka w okresie pomiędzy lutym 2022 r. a grudniem 2023 r. wzrosły z 2 603 zł do 3 485 zł, czyli o 34%.

W zależności od typu rodziny zastępczej wzrost wynagrodzeń w tym okresie wahał się od 29% w rodzinach zawodowych specjalistycznych do 39% w rodzinach zawodowych tzw. „zwykłych”. W liczbach bezwzględnych największy wzrost wynagrodzeń odnotowały rodzinne domy dziecka (o 1 020 zł, czyli 37%).

Wykres 8. Średnie wynagrodzenia netto zawodowych rodzin zastępczych/prowadzących rodzinne domy dziecka w Małopolsce w lutym i grudniu 2022 r. oraz w grudniu 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Oprócz wynagrodzeń zawodowe rodziny zastępcze otrzymują dodatkowe świadczenia obowiązkowe (świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka, dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka oraz środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego w przypadku rodzin zastępczych zawodowych, w których umieszczono powyżej 3 dzieci i osób, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej). Powiaty mają również możliwość przyznania rodzinom zastępczym świadczeń fakultatywnych, w tym m. in. dofinansowania do wypoczynku, świadczenia na pokrycie niezbędnych kosztów związanych z potrzebami przyjmowanego dziecka lub kosztów związanych z wystąpieniem zdarzeń losowych lub innych zdarzeń mających wpływ na jakość sprawowanej opieki, świadczenie na pokrycie kosztów związanych z przeprowadzeniem niezbędnego remontu lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego (w przypadku rodzin zastępczych zawodowych), czy też świadczenie na utrzymanie lokalu mieszkalnego (w przypadku rodzin zastępczych zawodowych i niezawodowych).

W listopadzie 2023 r. 209 zawodowych rodzin zastępczych i RDD na 212 wykazanych przez powiaty otrzymało świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania umieszczonego

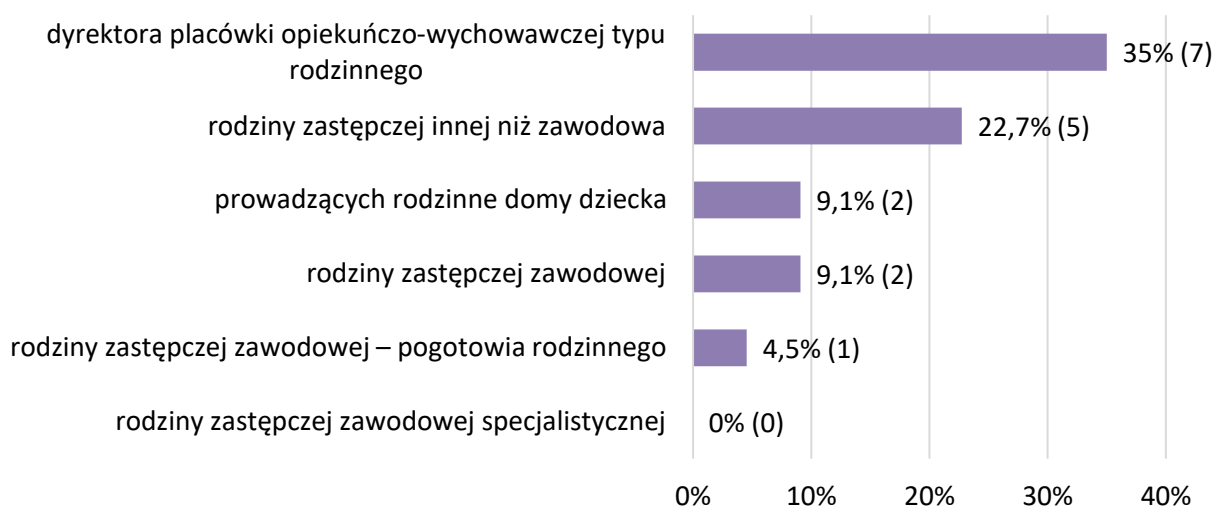
dziecka (2 rodziny nie otrzymały takiego świadczenia ze względu na przebywanie na zwolnieniu lekarskim), 102 – środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego w budynku wielorodzinnym lub domu jednorodzinnego, a 87 – dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka. Oprócz tego 70 rodzin zastępczych i RDD otrzymało innego rodzaju świadczenia poza wyżej wymienionymi.¹⁴

1.8. Kandydaci i szkolenia w pieczy zastępczej

Większość małopolskich powiatów odnotowała brak kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego. W największym stopniu dotyczyło to kandydatów na rodziny zawodowe specjalistyczne, gdyż żaden powiat nie zadeklarował ich wystarczającej liczby, a także pogotowi rodzinnych (tylko jeden powiat ocenił ich liczbę jako wystarczającą w stosunku do lokalnych potrzeb).

Wykres 9. Posiadanie wystarczającej liczby kandydatów na rodziców zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektora POW przez małopolskie powiaty

Czy posiadacie Państwo dostateczną liczbę kandydatów do pełnienia funkcji (% TAK)

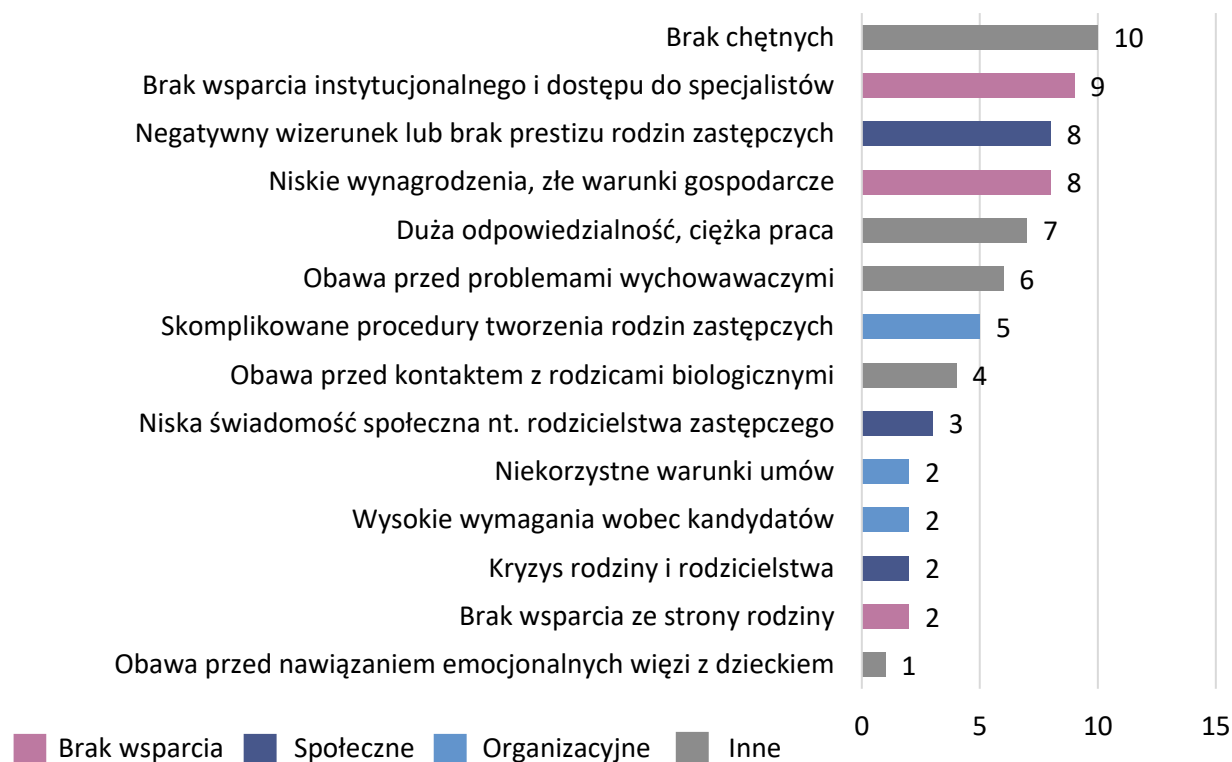

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

¹⁴ Dane pozyskane w badaniu własnym Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonym w lutym i marcu 2024 r.

Wśród głównych przyczyn tego problemu powiaty wymieniały takie czynniki, jak niewystarczające wsparcie instytucjonalne rodzin zastępczych, brak dostępu do specjalistów, niskie wynagrodzenia rodziców zastępczych, a także obawy kandydatów związane z potencjalnymi problemami wychowawczymi, kontaktami z rodzicami biologicznymi oraz wymiarem pracy. Istotne są również czynniki społeczne, takie jak niski prestiż społeczny rodzin zastępczych, niska świadomość społeczna na temat rodzicielstwa zastępczego, a także ogólnie kryzys rodziny. Wreszcie, przeszkodę stanowią czynniki organizacyjne, mianowicie skomplikowane procedury tworzenia rodzin zastępczych, niekorzystne warunki umów, wysokie wymagania wobec kandydatów przy jednoczesnej stałej kontroli nad rodzicami zastępczymi ze strony instytucji.

Wykres 10. Przyczyny braku kandydatów w opinii małopolskich powiatów

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Problemy te są podnoszone również w raporcie pt. *Ogólnopolska diagnoza deinstytucjonalizacji usług społecznych na terenie 16 województw Polski*¹⁵, którego autorzy

¹⁵ Grewiński M., Lizut J., Rabiej P. (red.). (2024). *Ogólnopolska diagnoza deinstytucjonalizacji usług społecznych na terenie 16 województw Polski*, ROPS Toruń / Uczelnia Korczaka, Warszawa: Elipsa, s. 198-200.

wskazują na potrzebę wprowadzenia rozwiązań systemowych (prawnych i organizacyjnych) wspierających rodzicielstwo zastępcze, takich jak zapewnienie wsparcia specjalistycznego, poprawa warunków finansowych POW i rodzin zastępczych czy poprawa koordynacji oraz współpracy pomiędzy instytucjami, takimi jak powiatowe centra pomocy rodzinie, sądy, placówki zdrowia i edukacji.

Małopolskie powiaty prowadzą różnorodne działania na rzecz pozyskiwania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych. Wśród najczęstszych sposobów promocji rodzicielstwa zastępczego wymienia się: materiały zamieszczane na stronach internetowych oraz w mediach społecznościowych (np. powiatowych centrów pomocy rodzinie czy starostw powiatowych), plakaty i ulotki, a także udział pracowników PCPR w imprezach plenerowych, piknikach własnych lub miejskich/gminnych, podczas których promowali oni ideę rodzicielstwa zastępczego rozdając ulotki, gadżety promocyjne, udzielając informacji o specyfice rodzicielstwa zastępczego i pieczy zastępczej, ewentualnie prowadząc wstępne rozmowy z osobami zainteresowanymi rodzicielstwem zastępczym lub prezentując krótkie wypowiedzi rodzin zastępczych – dlaczego warto być zastępczym rodzicem. Zdarza się, że na lokalnych imprezach i wydarzeniach pracownicy zachęcają do dalszego promowania idei rodzicielstwa zastępczego w swoim środowisku m.in. wśród znajomych, a także w miejscach pracy, posiadają własny namiot wystawienniczy lub stoisko promocyjne. Dość często do promocji rodzicielstwa zastępczego wykorzystywana jest lokalna prasa, radio i telewizja. Niektóre powiaty prowadzą też własne, czasem cykliczne, kampanie promocyjne pod interesującymi tytułami reklamowymi takimi, jak: „Mamy etaty dla mamy i taty”, „Świeca od świecy” (prowadzona od wielu lat kampania polegająca na promowaniu rodzicielstwa zastępczego w środowisku, wśród sąsiadów, grup, wspólnot przy parafialnych, na różnych szkoleniach, na uczelniach wśród absolwentów czy wśród praktykantów i stażystów z uczelni, którzy są chętnie przyjmowani), „Kompas na dom” (prowadzenie fanpage’a).

Wykazano też inicjatywę wyprodukowania spotu reklamowego promującego rodzicielstwo zastępcze, który był wyświetlany przed seansami kinowymi czy umieszczenie baneru reklamowego na pojazdach komunikacji miejskiej.

Na uwagę zasługuje promocja rodzicielstwa zastępczego i próba pozyskiwania kandydatów na nowych rodziców zastępczych poprzez odwołanie się do wartości religijnych. Są to powtarzające się w odpowiedziach powiatów strategie działania. Możemy mówić tu o spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych w parafiach Kościoła Katolickiego, wysyłanych do parafii prósbach o odczytanie podczas ogłoszeń parafialnych informacji czy wręcz apeli do wiernych o poszukiwaniu kandydatów na rodziny zastępcze, czy o upowszechnianiu plakatów, ulotek, banerów poprzez miejscowe parafie. Informacje o poszukiwaniu kandydatów na rodziców zastępczych można odnaleźć także na stronach internetowych katolickich parafii.

Zwracają także uwagę działania polegające na pogłębionym przekazie kierowanym do całej lokalnej społeczności danego terenu, w tym wszystkich parafii i instytucji samorządowych. W odniesieniu do przekazu kierowanego do ogółu ludności czy organizacji wymienić możemy zorganizowanie konferencji dot. rodzicielstwa zastępczego dla mieszkańców miasta, list otwarty do lokalnej społeczności czy produkcję i rozmieszczenie w przestrzeni publicznej tak zwanych citylightów. W tym miejscu warto wspomnieć o działaniach nakierowanych na budowanie wiedzy i świadomości lokalnych instytucji poprzez dostarczanie materiałów informacyjnych, organizowanie spotkań edukacyjnych, szkoleń czy webinarów o tematyce rodzicielstwa zastępczego.

Przekonującym działaniem małopolskich powiatów jest świadectwo istniejących rodzin zastępczych – „Pracownicy Zespołu ds. Rodzinnej Pieczy Zastępczej udzielają osobom zainteresowanym szczegółowych informacji oraz zachęcają do wzięcia udziału w comiesięcznych grupach wsparcia oraz imprezach integracyjnych dla rodzin zastępczych”, „kandydatom proponowane są spotkania z już funkcjonującymi rodzinami zastępczymi, co daje możliwość poznania tematu rodzicielstwa zastępczego od strony praktycznej”, „krótkie wypowiedzi rodzin zastępczych – dlaczego WARTO być rodzicem zastępczym”, „krótkie wypowiedzi rodzin zastępczych zamieszczone w Kronice – TVP Kraków”.

Całość opisywanych działań składa się na imponujący katalog przedsięwzięć, które realizowane łącznie, w każdym z powiatów być może mogły odnieść zamierzony skutek. Zapewne wzmocnieniem powiatowych działań i sposobem ukierunkowania ich na te najskuteczniejsze byłaby pogłębiona refleksja, być może badawcza, nad tym,

jaki przekaz wart jest rozwijania, który trafia najprecyzyjniej, jakie motywacje towarzyszyły obecnym rodzinom zastępczym w momencie podejmowania decyzji, czy i jak zmienia się to w czasie, czym kierowały się „najmłodsze” rodziny zastępcze na progu takiej zmiany życiowej?

Wykres 11. Sposoby pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka przez małopolskie powiaty

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Brak kandydatów pomimo szeroko zakrojonych działań nakierowanych na ich pozyskiwanie jest istotnym wyzwaniem dla systemu pieczy zastępczej w Małopolsce. Warto jednak omówić dodatkowe niuanse związane z procesem kwalifikacji kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, gdyż na niedobór rodzin zastępczych składa się również niewystarczająca liczba osób, które pozytywnie przechodzą proces rekrutacji i dodatkowo po zakończonym procesie w dalszym ciągu będą chętne do objęcia pieczy nad dzieckiem. Zdarza się, że konfrontacja wiedzy na temat rodzicielstwa zastępczego posiadanej przez potencjalnych kandydatów zainteresowanych objęciem roli rodziny zastępczej z informacjami pozyskanymi podczas rozmowy z pracownikami PCPR (lub MOPS w miastach na prawach powiatu) powoduje, że już na wstępie wiele z tych osób rezygnuje. Również podczas kolejnych etapów rekrutacji kandydaci wycofują się lub nie podejmują funkcji rodzica zastępczego po zakończonym procesie rekrutacji (czy też składają wniosek o niekierowaniu do nich dzieci do odwołania). Zatem sam proces rekrutacji stanowi tzw. „gęste sito”. Nie każdy kandydat

otrzymuje pozytywną wstępną kwalifikację czy ostatecznie zaświadczenie umożliwiające pełnienie funkcji rodziny zastępczej. Wynika to z faktu potrzeby doboru kompetentnych osób z odpowiednią motywacją, które we właściwy sposób zaopiekują się dzieckiem.

Kolejnym krokiem po pozyskaniu kandydatów na rodziców zastępczych jest przeprowadzenie odpowiednich szkoleń. Jest to jeszcze jeden kierunek działań małopolskich powiatów, które organizują szkolenia zarówno dla kandydatów, jak i dla osób już pełniących funkcję rodziny zastępczej. W 2023 r. powiaty w Małopolsce przeprowadziły 1 028 takich szkoleń (co oznacza, iż przeciętny powiat przeprowadzał aż 4 szkolenia miesięcznie). Większość ich uczestników stanowiły osoby pełniące już funkcję rodziców zastępczych lub prowadzących RDD (796, czyli 77% wszystkich szkoleń). Wśród szkoleń dla kandydatów na rodziny zastępcze 90% dotyczyło rodzin niezawodowych (137) oraz spokrewnionych (69). 23 szkolenia (10%) przeprowadzono dla kandydatów na rodziców zastępczych zawodowych.

Tabela 8. Liczba przeszkolonych kandydatów na rodziny zastępcze, prowadzących RDD i dyrektora POW oraz osób pełniących funkcję rodziny zastępczej lub prowadzącego RDD w Małopolsce w 2023 r.

			Przeszkolone osoby:		Wydatki powiatów na szkolenia (zł):	
			ogółem	objęte szkoleniami generującymi koszt dla powiatów	ogółem	przeciętne wydatki powiatów na przeszkolenie 1 osoby
Przeszkoleni kandydaci na:	rodziny zastępcze	spokrewnione	69	12	4 050	338
		niezawodowe	137	66	48 999	742
		zawodowe	23	16	14 420	901
	prowadzącego RDD		2	2	2 100	1 050
	dyrektora POW typu rodzinnego		1	1	850	850
Przeszkolone osoby pełniące funkcje:	rodziny zastępczej		770	717	363 785	507
	prowadzącego RDD		26	20	13 278	664

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 stycznia – 30 czerwca i 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Biorąc pod uwagę wydatki na szkolenie kandydatów na rodziny zastępcze, największe przeciętne wydatki na przeszkolenie jednej osoby dotyczyły kandydatów na osoby pełniące funkcję rodzinnego domu dziecka (2 przeszkolonych kandydatów objętych szkoleniami generującymi koszt dla powiatów wynoszący przeciętnie 1 050 zł na osobę) oraz rodziny zastępczej zawodowej (23 przeszkolonych kandydatów, w tym 16 objętych szkoleniami generującymi koszt dla powiatów wynoszący przeciętnie 901 zł na osobę). Z kolei kandydaci na rodziny zastępcze spokrewnione i niezawodowe były znacznie częściej obejmowane szkoleniami niegenerującymi kosztów dla powiatów – szkoleniami bezkosztowymi objęto 57 (czyli 83%) kandydatów na rodziny zastępcze spokrewnione w 5 powiatach oraz 71 (czyli 52%) kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe w 12 powiatach.

2. DZIECI W PIECZY ZASTĘPCZEJ

Podstawowe dane – wiek, forma pieczy, okres przebywania

- W 2023 r. w pieczy zastępczej w Małopolsce przebywało 4 247 dzieci. 3 131 dzieci (74% wszystkich dzieci) wychowywało się w pieczy rodzinnej (w tym 2 443, czyli 58% – w rodzinach zastępczych spokrewnionych lub niezawodowych), a 1 116 (26%) – w pieczy instytucjonalnej.
- Liczba dzieci w pieczy zastępczej spadała w latach 2016-2020, a następnie ponownie wzrosła do 4 247 w 2023 r. (o 75 dzieci więcej niż w 2016 r.). W tym okresie wzrosła liczba dzieci w rodzinach zastępczych zawodowych oraz w POW typu specjalistyczno-terapeutycznego, co jest związane ze wzrostem liczby takich rodzin oraz placówek. W tymże okresie spadła liczba dzieci przebywających w POW typu socjalizacyjnego.
- W latach 2016-2023 wzrosła przeciętna liczba dzieci przypadających na jedną rodzinę zastępczą zawodową (w szczególności w pogotowiach rodzinnych) oraz rodzinny dom dziecka, a od 2021 r. – również liczba dzieci przypadająca na jedną placówkę opiekuńczo-wychowawczą.
- Odsetek dzieci w instytucjonalnych formach pieczy zastępczej był najwyższy w Krakowie oraz powiatach miechowskim, myślenickim i dąbrowskim (38-44%). Kraków i Tarnów wyróżniały się na tle innych powiatów ze względu na stosunkowo wysoki odsetek dzieci przebywających w POW wśród młodszych dzieci (szczególnie poniżej 1 roku życia).
- Udział wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej wśród dzieci w wieku 18-24 lat przebywających w pieczy zastępczej był ponad trzykrotnie niższy w porównaniu do grupy 14-17 lat. Wynika to m. in. z tego, iż wychowankowie rodzinnej pieczy zastępczej częściej kontynuują naukę na wyższym poziomie, w związku z czym częściej pozostają w systemie pieczy zastępczej po osiągnięciu pełnoletności.
- Młodsze dzieci znacznie częściej od starszych przebywały w rodzinach zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego – w tej formie pieczy przebywało 34% dzieci w wieku poniżej roku i 18% dzieci w wieku 1-3 lat (wobec 3% wśród wszystkich dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w Małopolsce).
- Według stanu na koniec 2023 r., 59% dzieci wychowujących się w rodzinnych formach pieczy zastępczej przebywało w tej samej rodzinie przez okres dłuższy niż 3 lata (w porównaniu do 37% w placówkach opiekuńczo-wychowawczych).
- W 2023 r. 63% dzieci napływających do pieczy zastępczej trafiało do niej z rodziny naturalnej. Pozostałe 37% stanowiły przepływy w obrębie pieczy zastępczej.

- W przypadku przepływów w obrębie pieczy zastępczej dzieci częściej napływały do rodzinnej pieczy zastępczej z innych rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka, a do instytucjonalnej pieczy zastępczej – z innych placówek opiekuńczo-wychowawczych. Co istotne, poziom rotacji dzieci w pieczy instytucjonalnej był wyższy, aniżeli w pieczy rodzinnej.
- Najwyższą intensywność przepływów dzieci w pieczy zastępczej zaobserwowano w Krakowie, gdzie 58% dzieci wcześniej przebywała już w innej formie rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej.
- W 2023 r. małopolskie powiaty częściej przyjmowały dzieci z powiatów położonych na terenie innych województw, aniżeli przekazywały „własne” dzieci innym powiatom.
- 18% dzieci w małopolskich powiatach stanowiły dzieci „obce”, czyli pochodzące z innych powiatów. Ich udział był niższy wśród dzieci w wieku do 3 lat (11%).
- Za największy przepływ dzieci pomiędzy powiatami odpowiadały powiaty nowotarski, krakowski, oświęcimski, wielicki oraz Kraków. Powiaty te na ogół zarówno częściej od innych przyjmowały, jak i przekazywały dzieci innym powiatom. Razem odpowiadały one za 42% przepływów dzieci pomiędzy powiatami.
- W Małopolsce w 2023 r. dzieci umieszczano w pieczy zastępczej najczęściej z powodu bezradności opiekuńczo-wychowawczej rodziców (38%), a także ich uzależnienia (32%), głównie od alkoholu.
- Dzieci napływające do pieczy zastępczej z powodu pótsieroctwa lub sieroctwa częściej umieszczano w rodzinnej pieczy zastępczej, a z powodu przemocy w rodzinie – w instytucjonalnej.
- W latach 2016-2023 zmniejszył się udział dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej z powodu bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz przemocy w rodzinie. Zwiększył się odsetek przypadków umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej z powodu uzależnienia rodziców.
- Od początku inwazji Rosji na Ukrainie 24 lutego 2022 r. do końca 2023 r. w Małopolsce ustanowiono 1 473 opiekunów tymczasowych, pod których opieką znajdowało się 2 101 dzieci i młodzieży z Ukrainy.
- Oprócz dzieci z Ukrainy znajdujących się pod opieką opiekunów tymczasowych, w pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r. przebywało 59 dzieci cudzoziemców (wszystkich narodowości). Ich liczba wzrosła czterokrotnie od 2016 r. Dzieci obcokrajowców najczęściej wychowywały się w pieczy instytucjonalnej.
- W 2023 r. pieczę zastępczą w Małopolsce opuściło 368 pełnoletnich wychowanków. 68% założyło własne gospodarstwa domowe, a 19% powróciło do rodzin naturalnych. Wychowankowie pieczy instytucjonalnej znacznie częściej niż wychowankowie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka powracali do rodzin naturalnych (35% wobec 5%). Jednak wszyscy wychowankowie najczęściej zakładali własne gospodarstwa domowe – dotyczyło to 79% wychowanków pieczy rodzinnej oraz 54% wychowanków pieczy instytucjonalnej.

Dzieci wymagające specjalistycznej opieki

- W latach 2021-2023 w Małopolsce nastąpił prawie trzykrotny wzrost liczby dzieci wymagających specjalistycznej opieki w wieku powyżej 10 r. ż. (z 29 do 83), które wymagały umieszczenia w pieczy zastępczej. Większość z nich znajdowało się w Krakowie.
- Przeważająca większość dzieci do 1 r. ż. wymagających specjalistycznej opieki miała dysfunkcje rozwojowe bądź fizyczne i przebywała w rodzinnej pieczy zastępczej. Wśród dzieci w wieku powyżej 10 r. ż. niemal 2 na 3 dzieci miało problemy w funkcjonowaniu społecznym.
- W 2023 r. 87 na 212 zawodowych rodzin zastępczych (41%) otrzymywało dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka. Największą liczbę dzieci z niepełnosprawnością przypadających na jedną rodzinę miały rodzinne domy dziecka oraz rodziny zawodowe specjalistyczne.

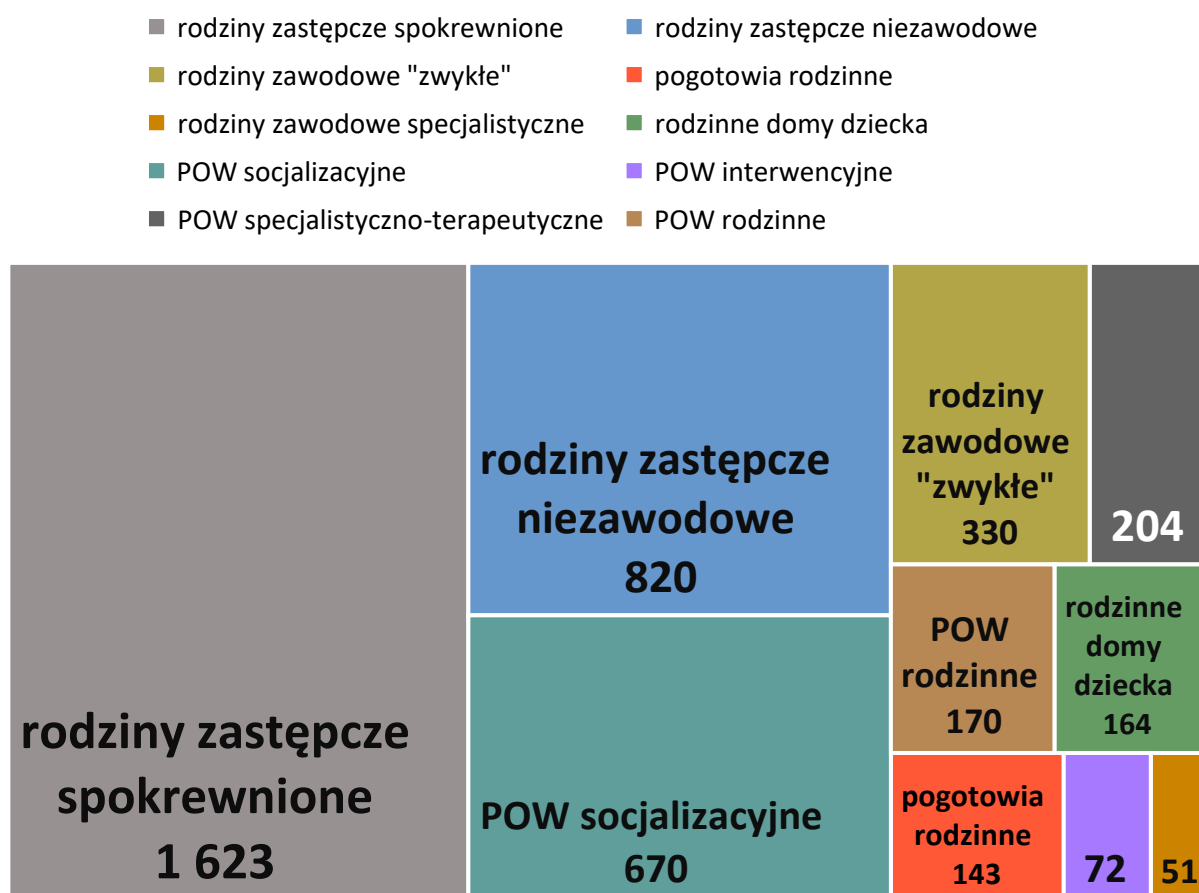
Trudności z umieszczaniem dzieci w pieczy zastępczej

- Małopolska jest jednym z województw o najniższej liczbie noworodków pozostawianych w szpitalu – w 2022 r. było 35 takich dzieci, czyli o 6 mniej niż średnio w Polsce. Jest to szczególnie pozytywna wartość, biorąc pod uwagę, że Małopolska jest wśród województw o najwyższej liczbie ludności, jak i urodzeń.
- Udział noworodków pozostawionych w szpitalu w Małopolsce wśród wszystkich żywych urodzeń zmniejszył się w latach 2013-2018, ale ponownie wzrósł w latach 2021-2022. Za te wahania może odpowiadać trudna sytuacja materialna rodziców, brak wsparcia ze strony bliskich, czy też brak gotowości do opiekowania się dzieckiem ze względu na stan zdrowia własny lub dziecka.
- W 2023 r. w Małopolsce powiaty 53 razy otrzymały informację o dziecku pozbawionym opieki rodzicielskiej przebywającym w szpitalu (w tym 17, czyli 32% w Krakowie) oraz 117 razy poszukiwały miejsca w pieczy zastępczej dla dziecka w wyniku interwencji Policji (w tym 72, czyli 62% w Krakowie).
- Większości powiatów (18 na 22) w Małopolsce zdarzały się sytuacje braku wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej, gdy zachodziła potrzeba umieszczenia w niej dziecka – w 2023 r. takie sytuacje wystąpiły 184 razy (z czego połowa – w Krakowie). Wśród przyczyn tego stanu rzeczy powiaty wymieniały przepiętnienie rodzin zastępczych (m. in. ze względu na nieuregulowaną sytuację prawną dzieci, która opóźnia ich potencjalną adopcję), brak kandydatów na nowe rodziny zastępcze oraz liczne rodzeństwa wymagające umieszczenia w pieczy zastępczej w tym samym czasie.
- Według stanu na dzień 1 stycznia 2024 r. w Małopolsce 54 dzieci z postanowieniami sądu oczekiwało na umieszczenie w pieczy zastępczej. W większości przypadków (70%) było to spowodowane brakiem miejsc w pieczy zastępczej. Wśród innych powodów były sytuacje, w których dziecko nie zostało doprowadzone bądź zwrócono się o zmianę postanowienia sądu.

2.1. Liczba dzieci w pieczy zastępczej

W 2023 r. w pieczy zastępczej w Małopolsce przebywało 4 247 dzieci. Wśród nich 3 131 dzieci (74%) wychowywało się w pieczy rodzinnej, a 1 116 (26%) – w pieczy instytucjonalnej. 2 443, czyli 58% wszystkich dzieci, przebywało w rodzinach zastępczych spokrewnionych lub niezawodowych. Wśród innych form pieczy, w których wychowywało się najwięcej dzieci są placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego, w których przebywało 670 dzieci (16% wszystkich dzieci wychowujących się w pieczy zastępczej w regionie) oraz rodziny zastępcze zawodowe, pod których opieką znajdowało się 524 dzieci (12%).

Wykres 12. Liczba dzieci przebywających w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Analizując dynamikę w zakresie liczby dzieci w pieczy zastępczej w latach 2016-2023, można zauważyć kilka prawidłowości:

- Liczba dzieci w pieczy zastępczej spadła w latach 2016-2020, a następnie znowu wzrosła o ponad 300 osób w latach 2020-2023, przekraczając poziom z 2016 r.
- Wzrosła liczba dzieci w „zwykłych” zawodowych rodzinach zastępczych, pogotowiach rodzinnych, a także w POW typu specjalistyczno-terapeutycznego (czemu towarzyszył wzrost liczby takich rodzin i placówek).
- Spadła liczba dzieci w POW typu socjalizacyjnego (pomimo wzrostu liczby takich placówek, który wynika po części z podziału większych placówek ze względu na limit 14 dzieci umieszczonych w jednej placówce obowiązujący od 1 stycznia 2021 r.).
- Coraz większa część dzieci wychowuje się w pieczy rodzinnej (w 2023 r. – 73,7% wobec 71,7% w 2016 r.).

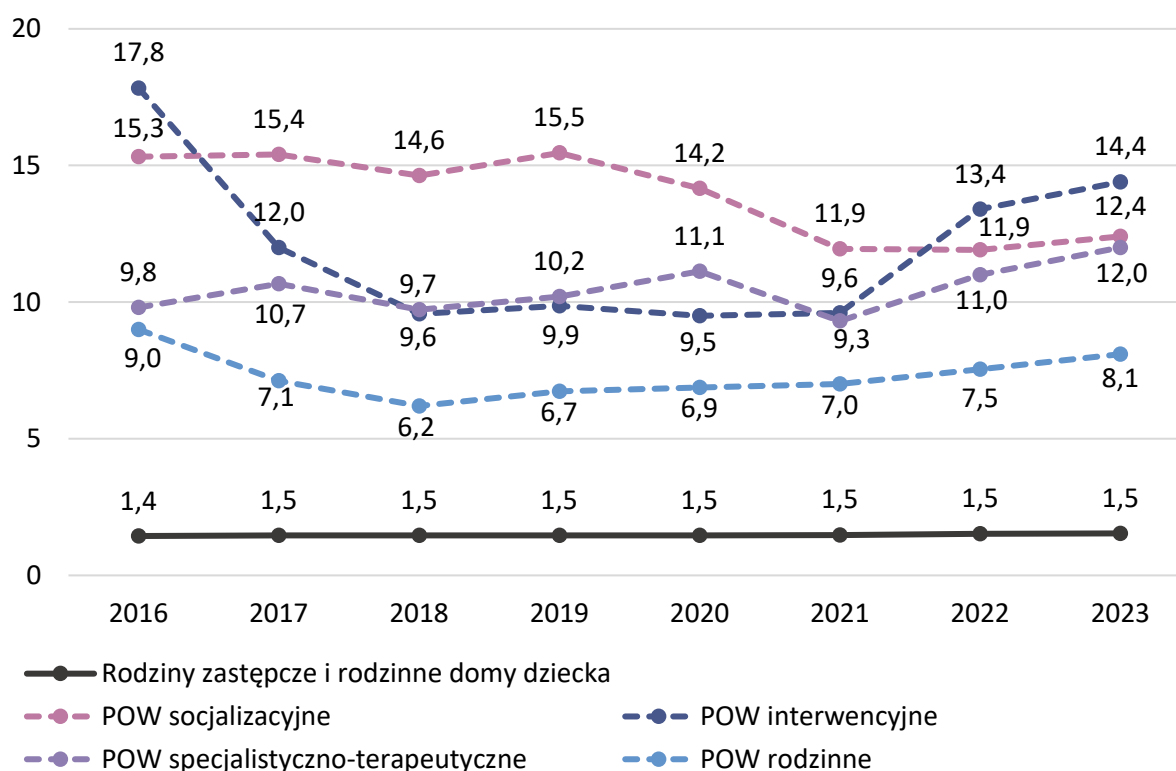
Tabela 9. Liczba dzieci przebywających w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023

		Rok								
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Liczba dzieci ogółem		4 172	4 134	3 945	3 943	3 941	3 993	4 091	4 247	
W rodzinach zastępc.	spokrewnionych	1 638	1 592	1 523	1 510	1 555	1 573	1 580	1 623	
	niezawodowych	805	832	809	777	755	778	799	820	
	zawodowych	ogółem	388	400	413	421	461	454	480	524
		„zwykłych”	222	253	249	243	260	262	287	330
		pogotowiach rodzinnych	116	94	112	115	134	126	133	143
		specjalistycznych	50	53	52	63	67	66	60	51
W rodzinnych domach dziecka		159	163	154	147	151	158	167	164	
W POW	ogółem	1 182	1 147	1 046	1 088	1 019	1 030	1 065	1 116	
	socjalizacyjnych	797	801	717	742	708	693	667	670	
	interwencyjnych	107	72	67	69	57	48	67	72	
	specjalistyczno-terapeutycznych	98	96	107	102	89	121	165	204	
	rodzinnych	180	178	155	175	165	168	166	170	
% dzieci w pieczy rodzinnej		71,7%	72,3%	73,5%	72,4%	74,1%	74,2%	74,0%	73,7%	

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

Szerszy obraz sytuacji daje informacja o liczbie dzieci przypadających przeciętnie na jedną rodzinę zastępczą lub placówkę opiekuńczo-wychowawczą. Ogólnie rzecz biorąc, w latach 2016-2021 przeciętna liczba dzieci przebywających w POW malała sukcesywnie, jednak po 2021 r. obserwowano jej wzrost (szczególnie w placówkach interwencyjnych i specjalistyczno-terapeutycznych).

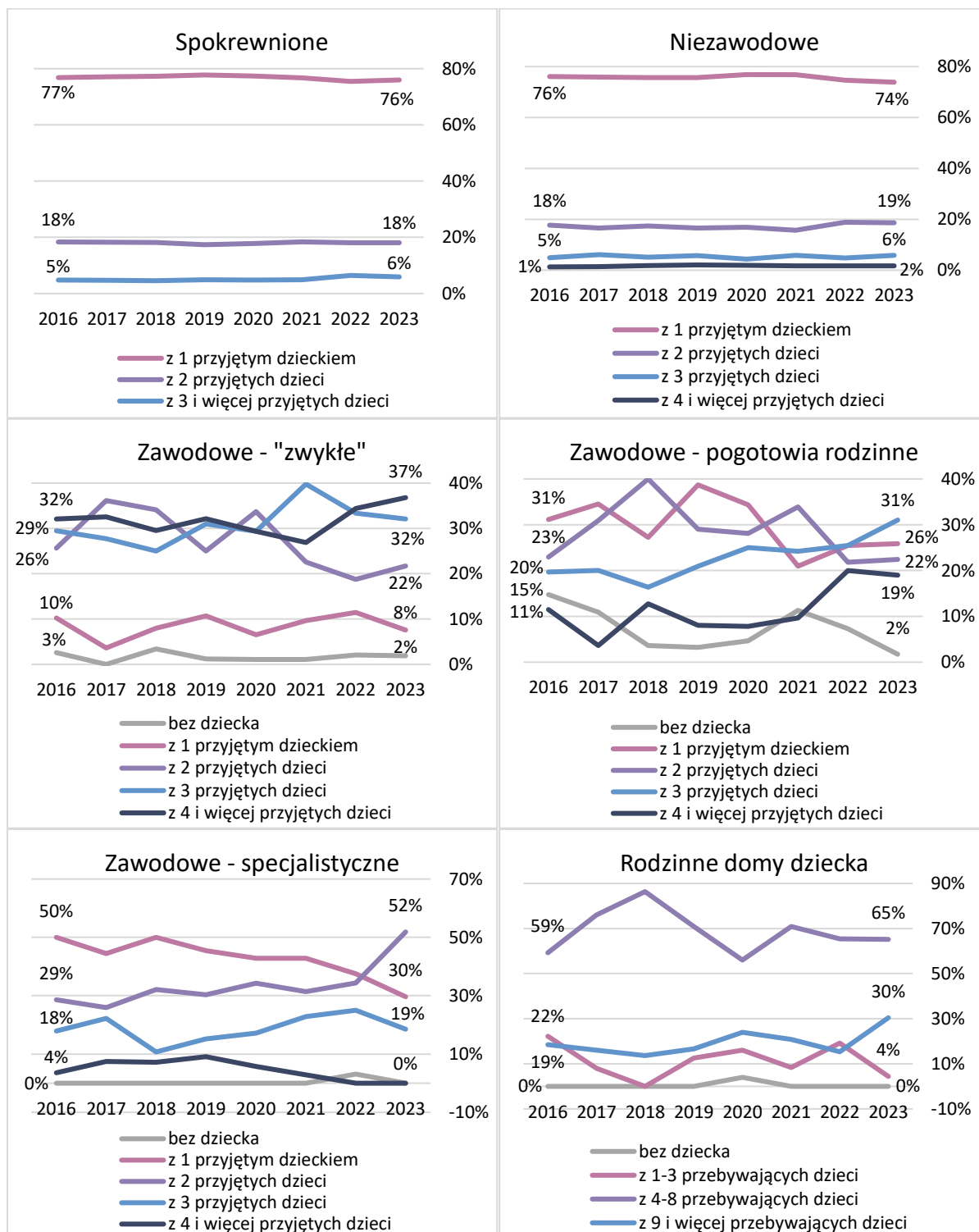
Wykres 13. Przeciętna liczba dzieci przebywająca w rodzinach zastępczych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

Również w rodzinnej pieczy zastępczej przeciętna liczba dzieci w rodzinie wzrosła w latach 2016-2023 (z 1,44 do 1,54), przy czym w największym stopniu dotyczyło to zawodowych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka. W szczególności, wśród rodzin zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego udział rodzin z 3 i więcej dzieci wzrósł z 31% do 50%, podczas gdy udział rodzin bez dzieci spadł z 15% do 2%. Wśród RDD udział mających pod opieką jednocześnie 9 i więcej dzieci wzrósł z 19% do 30%, a udział RDD z 1-3 dzieci spadł z 22% do 4%.

Wykres 14. Udział rodzin ze względu na liczbę dzieci w rodzinie w różnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

Dane te wskazują na wzrost obciążenia zawodowych rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, co może prowadzić do ich szybszego wypalenia i rezygnacji z pełnienia funkcji. Przyczynia się do tego również brak urlopów oraz trudność w pozyskaniu kandydatów na rodziny pomocowe, które mogłyby je odciążyć, w szczególności w okresie czasowego nieprawowania opieki nad dzieckiem w związku z wypoczynkiem, udziałem w szkoleniach, pobytem w szpitalu, a także nieprzewidzianymi trudnościami lub zdarzeniami losowymi. Trudność w znalezieniu rodzin pomocowych wynika z niechęci zawodowych rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka do pełnienia tej roli, gdyż oznaczałoby to podjęcie się dodatkowych zadań, jakie wiążą się z opieką nad kolejnym dzieckiem – nawet jeżeli jest ona czasowa. Trudne jest również pozyskanie kandydatów, którzy pełniliby wyłącznie rolę rodziny pomocowej, tworząc rodzinę zastępczą dla dzieci w charakterze czasowym ze względu na konieczność długotrwałego, obowiązkowego szkolenia (60 godzin), które odstrasza potencjalnych kandydatów.

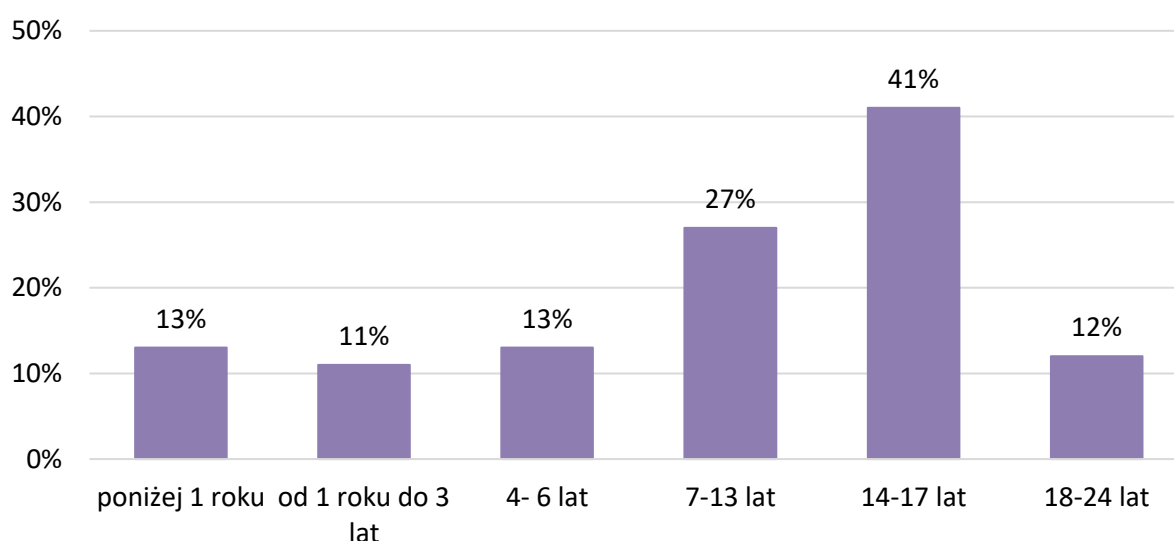
2.2. Wiek dzieci a forma pieczy zastępczej, okres przebywania oraz powody umieszczenia w pieczy zastępczej

Starsze dzieci (w wieku 14-17 lat) częściej niż dzieci w innych grupach wiekowych wychowywały się w instytucjonalnej pieczy zastępczej – w tej grupie wiekowej aż 41% dzieci przebywało w POW, podczas gdy wśród dzieci w wieku 7-13 lat – 27%, a w wieku do 6 lat – 13%. Na tle innych powiatów Kraków i Tarnów wyróżniały się ze względu na relatywnie wysoki odsetek dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej wśród młodszych dzieci (w wieku do 6 lat) – 31% (63 dzieci) w Krakowie i 24% (10 dzieci) w Tarnowie. W Krakowie prawie połowa tych dzieci przebywała w placówkach typu specjalistyczno-terapeutycznego (30 dzieci, w tym 20 – w wieku do 3 lat) oraz rodzinnego (22 dzieci, w tym 11 – w wieku do 3 lat). Z kolei w Tarnowie prawie wszystkie te dzieci przebywały w placówkach typu rodzinnego (9 dzieci na 10).

Co ciekawe, udział dzieci wychowujących się w pieczy zastępczej instytucjonalnej spada ponownie w grupie osób w wieku 18-24 lat, wśród których tylko 12% przebywało w pieczy instytucjonalnej. Wynika to prawdopodobnie m.in. z częstszego podejmowania nauki na wyższym poziomie przez wychowanków zastępczej pieczy rodzinnej, aniżeli

instytucjonalnej.¹⁶ Zgodnie z art. 37 ust. 2 Ustawy, podjęcie lub kontynuowanie nauki w szkole, uczelni, u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego lub na kursach (jeżeli ich ukończenie jest zgodne z indywidualnym programem usamodzielnienia) uprawnia wychowanka do pozostania w dotychczasowej rodzinie zastępczej, RDD, POW lub placówce opiekuńczo-terapeutycznej. Co więcej, dzieci przebywające w spokrewnionych rodzinach zastępczych często nie czują konieczności opuszczenia pieczy zastępczej, pozostając w jednym domu np. z babcią bądź ciotką również po osiągnięciu pełnoletności.

Wykres 15. Odsetek dzieci wychowujących się w instytucjonalnej pieczy zastępczej według wieku dzieci w Małopolsce w 2023 r.

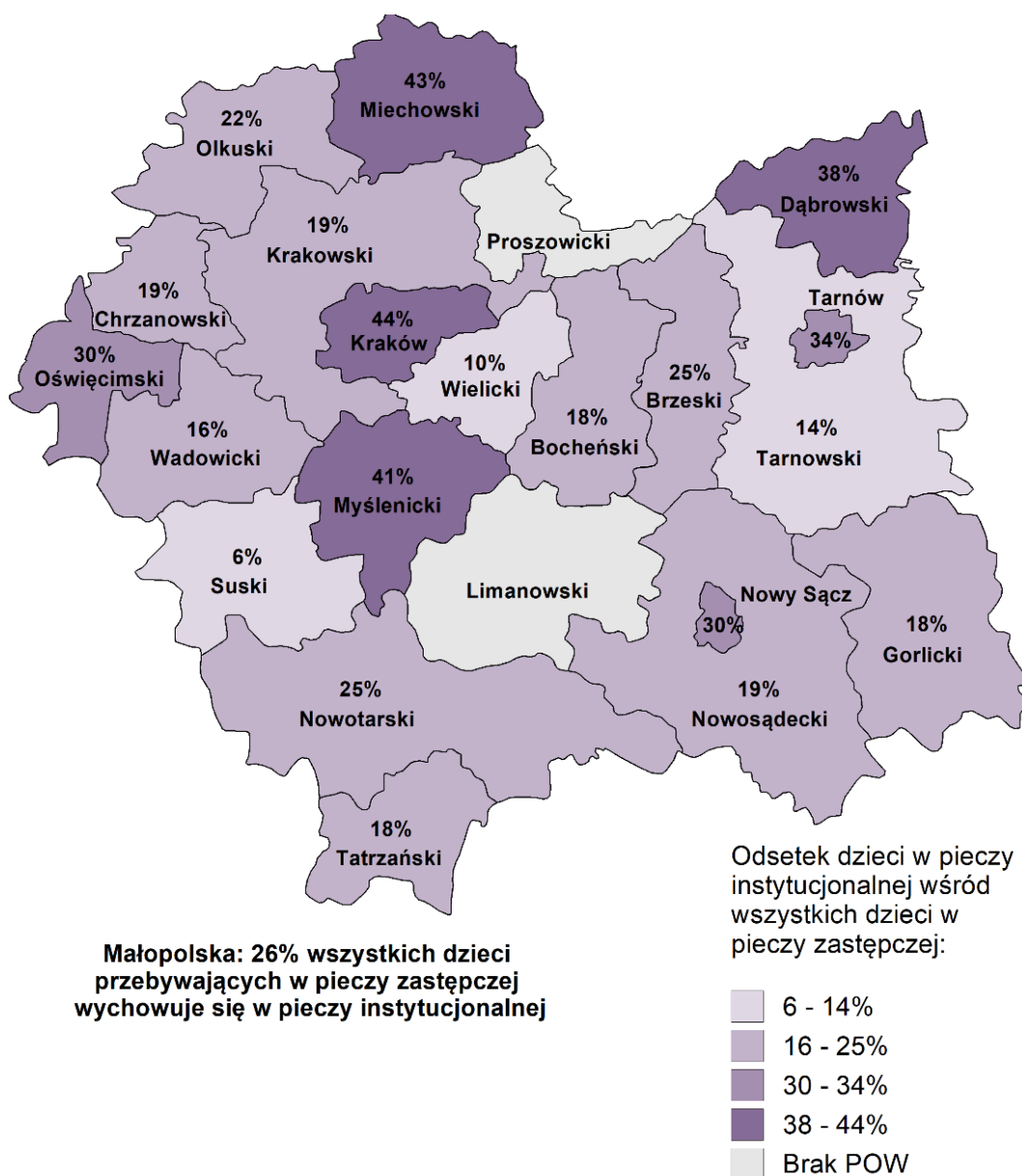
Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Wyższy udział wychowanków kontynuujących naukę wśród osób wychowujących się w rodzinnej pieczy zastępczej wynika z różnych przyczyn. Jedną z nich jest dążenie do szybszego opuszczenia pieczy i usamodzielnienia przez wychowanków POW, co wiąże się z koniecznością znalezienia dodatkowych źródeł dochodu i rezygnacją z dalszego kształcenia. Jednak należy również wspomnieć o tym, iż do pieczy instytucjonalnej częściej trafiają dzieci mające różnego rodzaju problemy zdrowotne oraz wymagające specjalistycznej opieki, w tym

¹⁶ Najwyższa Izba Kontroli (2014). [Informacja o wynikach kontroli. Pomoc w usamodzielnianiu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej](#). KPS-4101-001-00/2014 Nr ewid. 189/2014/P/14/45/KPS, s. 43.

często w różnych obszarach, obejmujących zarówno pomoc w zakresie codziennego funkcjonowania, jak również wsparcia psychologicznego. Nastolatki trafiający do POW często mają zaburzenia zachowania i emocji oraz problemy psychiczne. Zatem skala problemów z jakimi borykają się wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej stanowi często obiektywną barierę do podejmowania kształcenia na poziomie wyższym.

Mapa 6. Odsetek dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wśród wszystkich dzieci w pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Odsetek dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej wśród wszystkich dzieci wychowujących się poza rodziną naturalną w systemie pieczy zastępczej różnił się pomiędzy powiatami. Był on najwyższy w Krakowie (44%) oraz powiatach miechowskim (43%), myślenickim (41%) i dąbrowskim (38%). Pomijając Kraków, były to powiaty, w których liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej była niewielka (50-90 osób, wobec przeciętnie 167 w Małopolsce – na podstawie mediany), a które jednocześnie miały w swoich zasobach 2 lub 3 placówki opiekuńczo-wychowawcze.

Dokładny rozkład form pieczy, w jakich są umieszczone dzieci w różnym wieku jest przedstawiony w tabeli 10. Jak można zauważyć, drugą formą pieczy po placówkach opiekuńczo-wychowawczych, w której najczęściej przebywały starsze dzieci (w wieku 14-17 lat) były rodziny zastępcze spokrewnione. W porównaniu do dzieci młodszych stosunkowo niewiele dzieci powyżej 7 r. ż., a szczególnie w wieku 14-17 lat, przebywało w zawodowych rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka. Młodsze dzieci (w wieku do 6 lat) z kolei znacznie częściej przebywały w zawodowych rodzinach zastępczych, szczególnie w pogotowiach rodzinnych. Dzieci w tym wieku także nieco częściej niż starsze dzieci wychowywały się w rodzinach zastępczych niezawodowych.

Większy udział dzieci przebywających w pieczy instytucjonalnej wśród nastolatków wynika (oprócz uwarunkowań prawnych) po części również z tego, iż dzieci te trudniej jest umieścić w rodzinnej pieczy zastępczej ze względu na niechęć rodzin zastępczych do mierzenia się z potencjalnymi problemami wychowawczymi. Dzieci te, trafiając do pieczy zastępczej w starszym wieku, dłużej pozostają w rodzinie biologicznej, przez co często przejmują i powielają negatywne wzorce rodzinne bez zastanowienia się nad ich negatywnymi konsekwencjami. Nastolatkowie trafiający do placówek opiekuńczo-wychowawczych nieraz mają problemy m. in. z demoralizacją, seksualnością, motywacją własną, a także zaburzenia psychiczne czy niepełnosprawność. Nastolatkowie przebywający w spokrewnionych rodzinach zastępczych mają z kolei wsparcie w postaci dziadków i dalszej rodziny, przez co nie pozostają w środowisku rodzinnym. Jednak zdarzają się również przypadki rezygnacji przez rodziny spokrewnione z opieki nad dziećmi w wieku nastoletnim ze względu na niemożność poradzenia sobie z problemami dzieci w tym wieku.

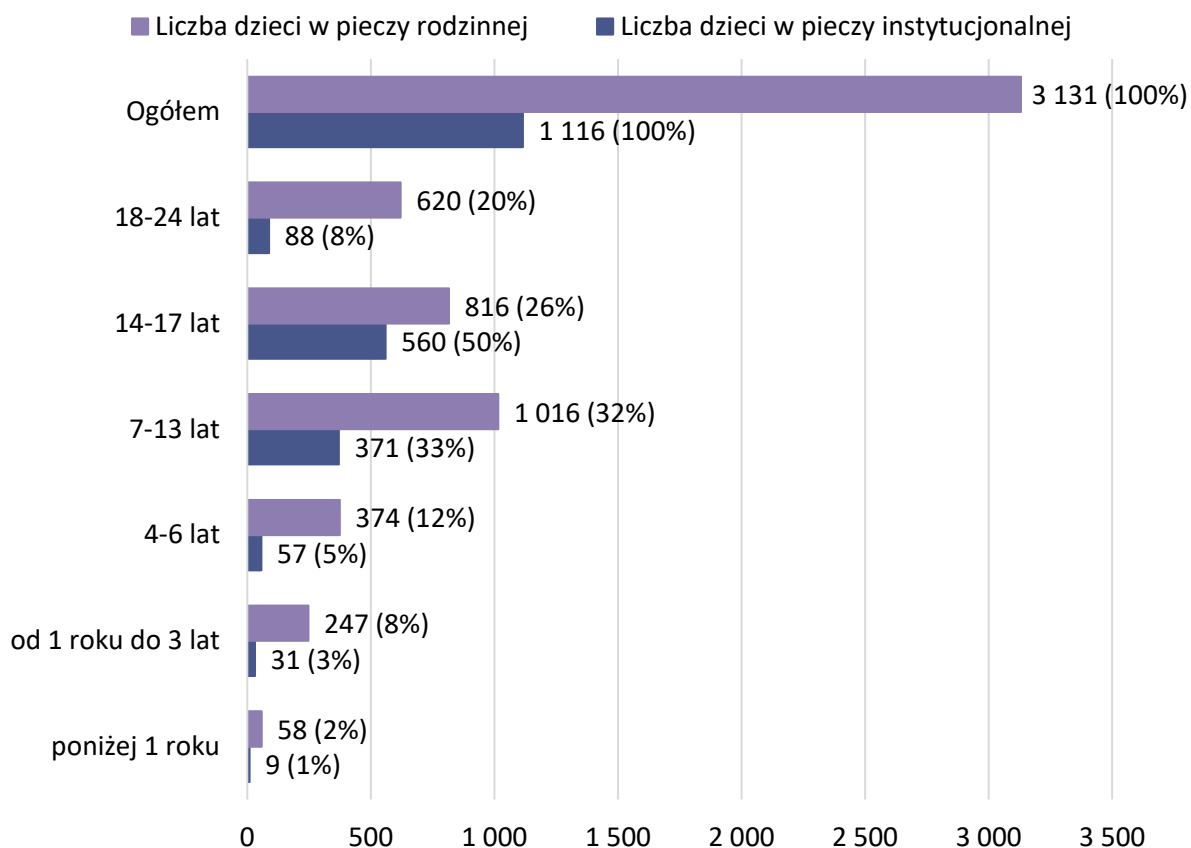
Tabela 10. Rozmieszczenie dzieci w różnych formach pieczy zastępczej według wieku dzieci w Małopolsce w 2023 r.

		Wiek dzieci							
		poniżej 1 roku	1-3 lat	4-6 lat	7-13 lat	14-17 lat	18-24 lat	Ogółem	
W rodzinach zastępczych	spokrewnionych	22%	24%	38%	39%	33%	53%	38%	
	niezawodowych	22%	28%	22%	17%	16%	25%	19%	
	zawodowych	„zwykłych”	7%	14%	10%	9%	6%	6%	8%
		pogotowiach rodzinnych	34%	18%	10%	2%			3%
		specjalistycznych		1%	2%	1%	1%	1%	1%
W rodzinnych domach dziecka			4%	5%	5%	3%	2%	4%	
W POW	typu socjalizacyjnego	1%		2%	15%	28%	10%	16%	
	typu interwencyjnego			2%	2%	3%		2%	
	typu specjalistyczno-terapeutycznego	9%	5%	3%	4%	7%	1%	5%	
	typu rodzinnego	3%	6%	6%	5%	3%	1%	4%	
Ogółem		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	
Liczba dzieci ogółem		67	278	431	1 387	1 376	708	4 247	

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Różnice w zakresie form pieczy zastępczej, w jakich są najczęściej umieszczane dzieci w poszczególnych grupach wiekowych przekładają się na ogólną liczbę dzieci w tym wieku przebywających w danej formie. W związku z tym w POW dominującą grupą są dzieci w wieku 14-17 lat, a w pieczy rodzinnej – dzieci w wieku 7-13 lat. Niski udział w pieczy instytucjonalnej wychowanków pełnoletnich (w wieku 19-24 lat) wynika między innymi z chęci szybszego usamodzielnienia się, gdyż zasady panujące w instytucjonalnej pieczy zastępczej (rotacja wychowawców, regulaminy, inny sposób pracy z wychowankiem różny w zależności od wychowawcy) przekładają się na niższe poczucie przynależności, aniżeli w rodzinach zastępczych.

Wykres 16. Wiek dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

W różnych formach pieczy zastępczej inaczej wygląda przeciętny okres przebywania w nich dzieci. W 2023 r. przeciętny czas pobytu był najdłuższy w rodzinach zastępczych zawodowych specjalistycznych – aż 88% dzieci przebywało w tej samej rodzinie przez okres dłuższy niż trzy lata. Wśród innych form, w których dzieci przebywały najdłużej, są rodziny zastępcze spokrewnione oraz niezawodowe, w których odpowiednio 64% i 57% dzieci przebywało dłużej niż trzy lata. Wśród form pieczy zastępczej, gdzie dominowały bardziej krótkoterminowe pobytu były pogotowia rodzinne oraz POW typu interwencyjnego, co wynika z ich funkcji. W tych formach pieczy zastępczej większość dzieci (odpowiednio 87% i 97%) przebywało krócej niż trzy lata.

Tabela 11. Okres przebywania dzieci w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

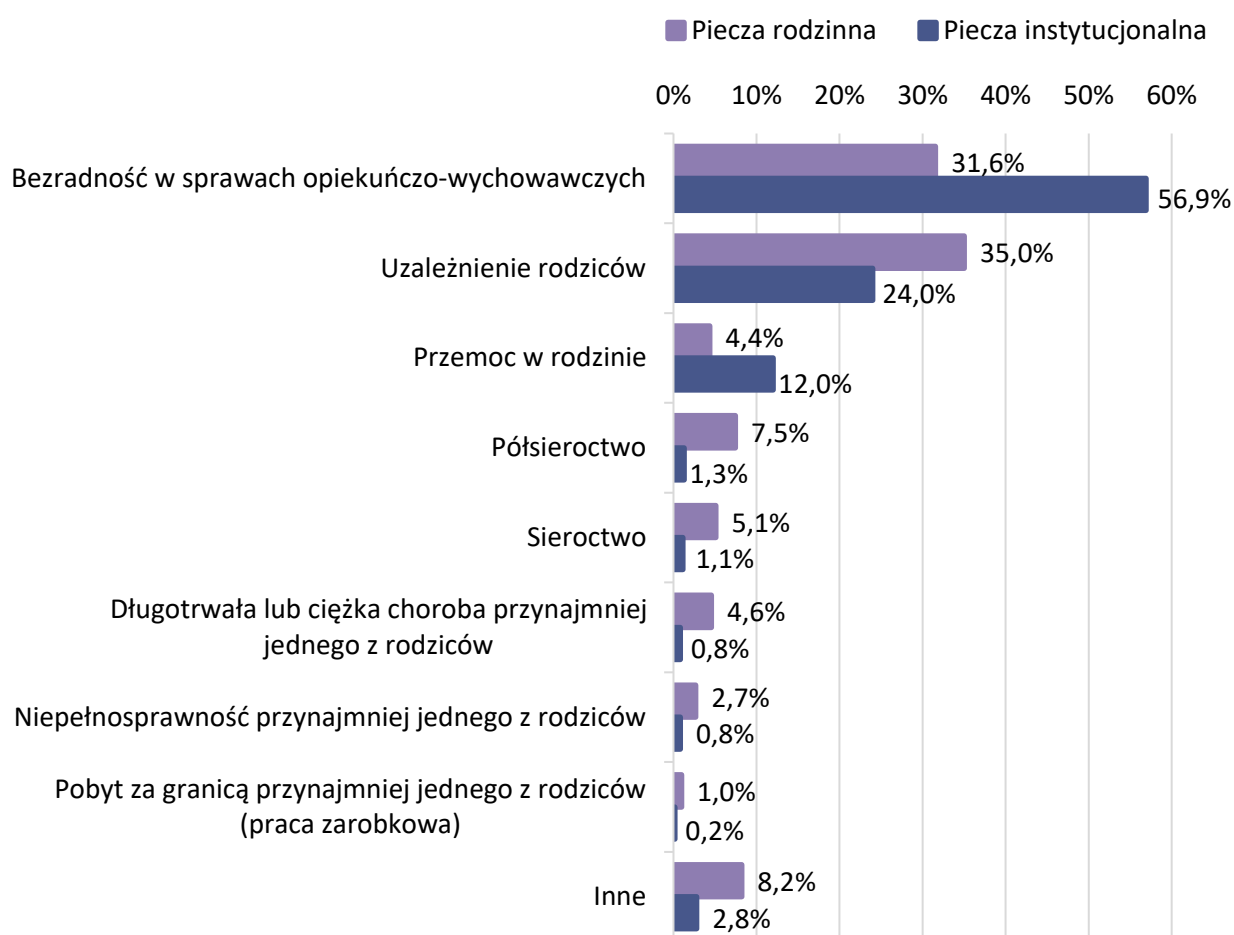
		Okres przebywania w pieczy zastępczej						Ogółem		
		< 3 miesiące	3-6 miesiące	6-12 miesiące	1-2 lata	2-3 lata	> 3 lat	%	Liczba dzieci	
Rodziny zastępcze	spokrewnione	3%	5%	6%	11%	11%	64%	100%	1 623	
	niezawodowe	5%	5%	9%	12%	12%	57%	100%	820	
	zawodowe	„zwykłe”	4%	3%	8%	13%	15%	56%	100%	330
		pogotowia rodzinne	24%	13%	22%	21%	8%	13%	100%	143
		specjalistyczne	0%	0%	2%	4%	6%	88%	100%	51
Rodzinne domy dziecka		2%	9%	8%	16%	14%	50%	100%	164	
POW	typu socjalizacyjnego	6%	7%	15%	18%	17%	38%	100%	670	
	typu interwencyjnego	51%	17%	25%	4%	0%	3%	100%	72	
	typu specjalistyczno-terapeutycznego	8%	4%	14%	24%	11%	40%	100%	204	
	typu rodzinnego	9%	11%	14%	14%	11%	42%	100%	170	
Liczba dzieci ogółem		249	252	407	577	515	2247	100%	4 247	

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

W Małopolsce w 2023 r. dzieci umieszczano w pieczy zastępczej najczęściej z powodu bezradności opiekuńczo-wychowawczej rodziców – 38%, a także uzależnienia rodziców (głównie od alkoholu) – 32%. Wśród innych powodów umieszczenia w pieczy zastępczej były: śmierć jednego lub obojga rodziców – czyli pólsieroctwo lub sieroctwo – 10% (dzieci umieszczone w pieczy zastępczej z tego powodu częściej wychowywały się w pieczy rodzinnej) oraz przemoc w rodzinie – 6% (z tego powodu dzieci częściej umieszczano w instytucjonalnej pieczy zastępczej).

Duża liczba dzieci trafiających do pieczy instytucjonalnej z powodu przemocy w rodzinie wynika z tego, iż w tych przypadkach dzieci są często odbierane z rodzin biologicznych w trybie interwencyjnym i trafiają do pieczy zastępczej o tym charakterze (do zawodowych rodzin zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego lub placówek typu interwencyjnego, gdzie dziecko może zostać umieszczone bez odpowiedniego postanowienia sądu). Jednak ze względu na małą liczbę rodzin zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego w małopolskich powiatach dzieci częściej trafiają do POW typu interwencyjnego, gdzie po dokonaniu analizy sytuacji dziecka i uzyskaniu postanowienia sądu dobierana jest odpowiednia rodzina zastępcza lub RDD (lub w przypadku braku miejsc – placówka opiekuńczo-wychowawcza).

Wykres 17. Najczęstsze powody umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej rodzinnej i instytucjonalnej w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

W latach 2016-2023 zmniejszył się udział dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (o 4 p. p.) oraz przemocy w rodzinie (o 3 p. p.). Zwiększył się za to udział dzieci, które trafiły do pieczy zastępczej z powodu uzależnienia rodziców (o 4 p. p.). W przypadku coraz większej części przypadków umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej w związku z uzależnieniem rodzica chodzi o uzależnienie od alkoholu (97% wszystkich przypadków uzależnienia w 2023 r. wobec 89% w 2016 r.).

2.3. Źródła napływu oraz przepływy dzieci w pieczy zastępczej

W 2023 r. w Małopolsce do wszystkich form pieczy zastępczej napłynęło 1 273 dzieci. Napływ dzieci z rodzin naturalnych w 2023 r. stanowił 63% całego napływu dzieci do pieczy zastępczej w Małopolsce. Zarówno do pieczy rodzinnej, jak i instytucjonalnej przeważająca część dzieci trafiała bezpośrednio z rodziny naturalnej. Zdarzało się to jednak najczęściej w przypadku napływu do rodzin zastępczych spokrewnionych (86%), nieco rzadziej zaś do rodzin zastępczych niezawodowych (67%), zawodowych (60%) i placówek opiekuńczo-wychowawczych (53%), a najrzadziej – do rodzinnych domów dziecka (38%).

Po wyłączeniu napływu z rodzin naturalnych, 37% napływu dzieci do pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r. stanowiły przepływy dzieci w obrębie pieczy zastępczej. W 34% przypadków były to przepływy pomiędzy placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, w 25% – pomiędzy różnymi formami pieczy rodzinnej, w 13% – przepływy z pieczy instytucjonalnej do rodzinnej, a w 11% – przepływy z pieczy rodzinnej do instytucjonalnej. Zatem wyłączając napływy z rodzin naturalnych do rodzinnej pieczy zastępczej dzieci częściej napływały z innych rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka, a do instytucjonalnej pieczy zastępczej – z innych placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Istotnym kontekstem warunkującym przemieszczanie się dzieci w pieczy zastępczej jest wspomniana już rola zawodowych rodzin zastępczych oraz POW pełniących funkcję interwencyjną w przypadku konieczności natychmiastowego odebrania dziecka z rodziny naturalnej. To właśnie w tych formach pieczy umieszcza się dzieci, które odebrano z rodziny naturalnej w trybie interwencyjnym, gdyż umieszczenie dziecka w tych formach nie wymaga postanowienia sądu. Dopiero w dalszej kolejności poszukiwana jest dla takiego dziecka stała

forma opieki w postaci rodziny zastępczej (lub w przypadku braku miejsc – w placówce opiekuńczo-wychowawczej). Sytuacje takie odpowiadają z pewnością za część przemieszczeń dzieci w obrębie pieczy zastępczej.¹⁷

Przekierowanie dziecka do innej rodziny zastępczej lub POW następuje również (oprócz sytuacji przekierowania dziecka z placówki interwencyjnej do długoterminowej formy pieczy zastępczej) w przypadku łączenia rodzeństw, pogorszenia lub poprawie stanu zdrowia, zmiany rodzaju wsparcia jakiego potrzebuje małoletni, w szczególności ze względu na niepełnosprawność dziecka. W tym ostatnim przypadku rodziny zastępcze często nie posiadają odpowiedniego przygotowania specjalistycznego, by zająć się takim dzieckiem. Zdarzają się przypadki, gdy w trakcie pobytu w pieczy okazuje się, że niepełnosprawność była utajona i rozwija się. W tych przypadkach rodziny zastępcze często rezygnują prosząc o przekierowanie dziecka do miejsca, gdzie zaopiekują się nim osoby posiadające odpowiednie przygotowanie i kwalifikacje. Przyczyny tych trudności można upatrywać w braku kompleksowej diagnozy fizyczno-psychicznej dziecka, szczególnie w początkowym okresie umieszczenia go w pieczy. Choć Ustawa przewiduje konieczność przeprowadzenia takiej diagnozy, to najczęściej nie jest to diagnoza dogłębna, oparta na badaniu pediatrycznym, psychologicznym oraz specjalistycznym.

Szczególną kategorię przypadków rezygnacji z opieki stanowią przekierowania dzieci z rodzin spokrewnionych, które nie radzą sobie z problemami dzieci w wieku adolescencji i wnoszą o zwolnienie ich z pełnienia funkcji rodziny zastępczej. W ostatnich latach wzrasta liczba nastolatków wymagających specjalistycznego wsparcia przebywających w pieczy zastępczej, podczas gdy rodziny zastępcze spokrewnione, których funkcję sprawują często dziadkowie, nie zawsze są w stanie sprostać narastającym trudnościom wychowawczym. Wynika to z braku przygotowania do radzenia sobie ze specjalistycznymi problemami takich dzieci, ale również z różnic pokoleniowych, niepełnosprawności, kłopotów zdrowotnych, braku sił fizycznych czy obniżonej sprawności psychicznej związanej z wiekiem opiekunów.

¹⁷ Dokładny udział takich sytuacji w ogóle przepływów nie jest możliwy do określenia na podstawie dostępnych danych ze względu na brak wyszczególnienia w Sprawozdaniu poszczególnych form pieczy rodzinnej i instytucjonalnej, z których dzieci napływają.

Tabela 12. Źródła napływu dzieci do różnych form pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

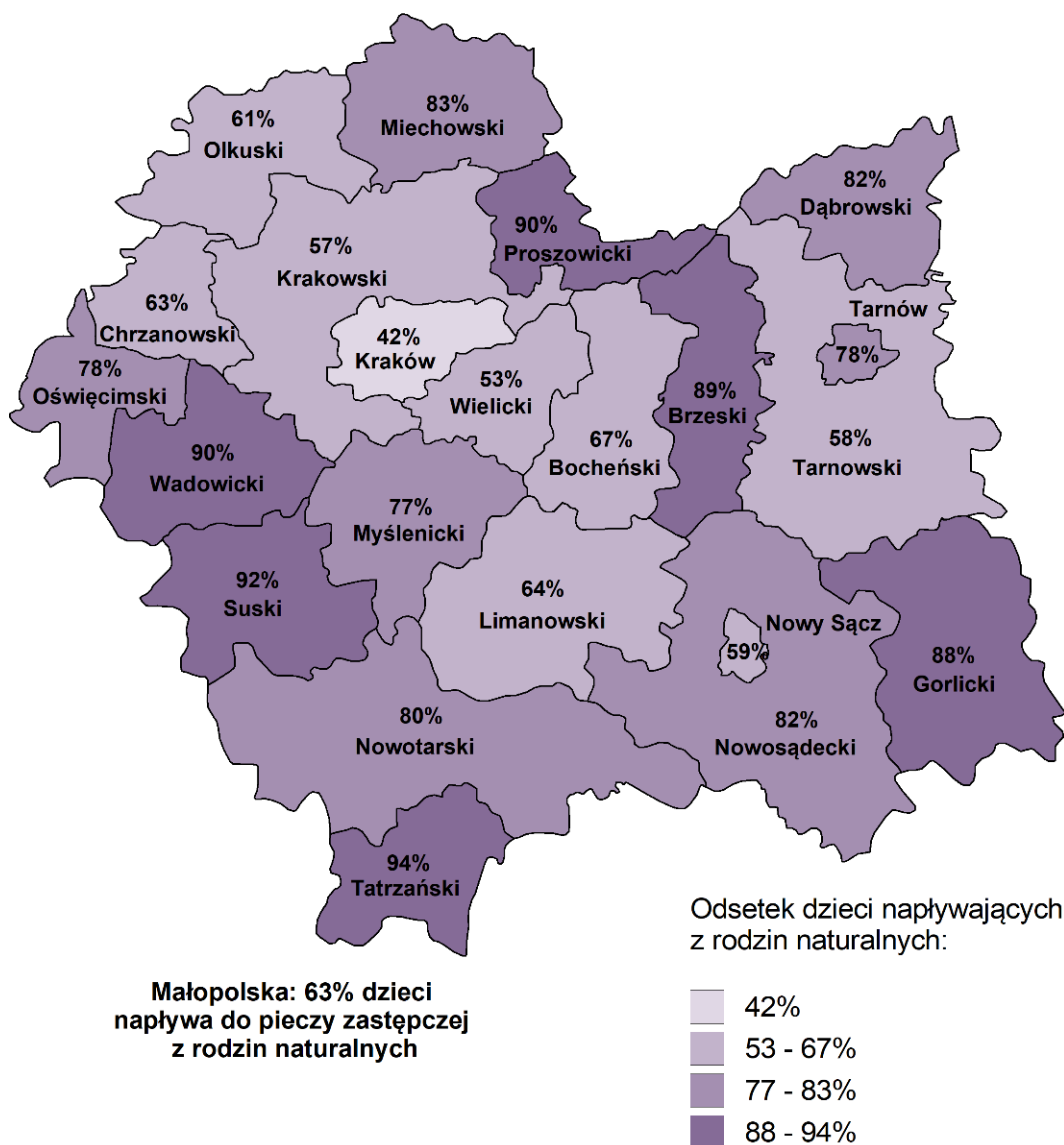
Napływ dzieci:		z rodziny naturalnej	z pieczy zastępczej:		inne	Liczba dzieci
			rodzinnej	instytucjonalnej		
do rodzin zastępczych	spokrewnionych	19%	1%	1%	1%	286
	niezawodowych	11%	3%	2%	1%	215
	zawodowych	10%	4%	1%	1%	210
do rodzinnych domów dziecka		2%	2%	0%	1%	58
do instytucjonalnej pieczy zastępczej		21%	4%	13%	2%	504
Liczba dzieci ogółem		802	168	220	83	1 273 (100%)

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 stycznia – 30 czerwca i 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

W ujęciu przestrzennym najmniejszy odsetek dzieci napływających z rodzin naturalnych charakteryzował Kraków (42%), co świadczy o wyższej intensywności przepływów w obrębie pieczy zastępczej w tym mieście. Wynika to po części z dużej liczby interwencyjnych form pieczy zastępczej w tym mieście (przede wszystkim placówek opiekuńczo-wychowawczych typu interwencyjnego), z których dzieci przechodzą do kolejnych, bardziej długoterminowych form opieki, takich jak rodzina zastępcza, rodzinny dom dziecka bądź placówka opiekuńczo-wychowawcza typu innego niż interwencyjny.

Najwyższy udział dzieci napływających do pieczy zastępczej z rodzin naturalnych był w powiatach: tatrzańskim (94%), suskim (92%), proszowickim (90%), wadowickim (90%), brzeskim (89%) i gorlickim (88%). Przeciętnie w Małopolsce w 2023 r. 63% dzieci napływało do pieczy zastępczej z rodzin naturalnych.

Mapa 7. Odsetek dzieci napływających do pieczy zastępczej z rodzin naturalnych w Małopolsce w 2023 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 stycznia – 30 czerwca i 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Jeśli chodzi o przepływy dzieci w pieczy zastępczej pomiędzy powiatami, dane wykazują kilka prawidłowości:

- Małopolskie powiaty częściej przyjmowały dzieci z terenu innych powiatów, aniżeli przekazywały dzieci „własne” innym powiatom, co świadczy o dodatnim saldzie „migracji” dzieci z pieczy zastępczej na terenie Małopolski ogółem (w wyniku

przyjmowania dzieci również z powiatów zlokalizowanych poza granicami województwa).

- W przypadku przepływów wewnątrz powiatów dzieci częściej trafiały do instytucjonalnych form pieczy zastępczej (42% przypadków), aniżeli w przypadku przepływów pomiędzy powiatami (29% przypadków).
- Biorąc pod uwagę wszystkie przepływy, zarówno wewnątrz, jak i pomiędzy powiatami, najczęstszym kierunkiem napływu dzieci ogółem były placówki opiekuńczo-wychowawcze (44%) oraz rodziny zastępcze spokrewnione (21%).

Tabela 13. Napływ dzieci do małopolskich powiatów z terenu własnego oraz terenu innych powiatów w 2023 r.

Napływ dzieci z terenu:	Do rodzin zastępczych:			Do RDD	Do POW:		Ogółem
	spokrew.	niezawod.	zawod.		typu rodzin.	innych typów	
własnego powiatu do PZ na terenie własnego powiatu	241	131	194	50	68	380	1 064
własnego powiatu do PZ na terenie innego powiatu	34	56	14	10	12	28	154
innych powiatów do PZ na terenie własnego powiatu	50	83	15	8	6	63	225

* PZ – piecza zastępcza.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Informacja dotycząca procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej” za 2023 r.

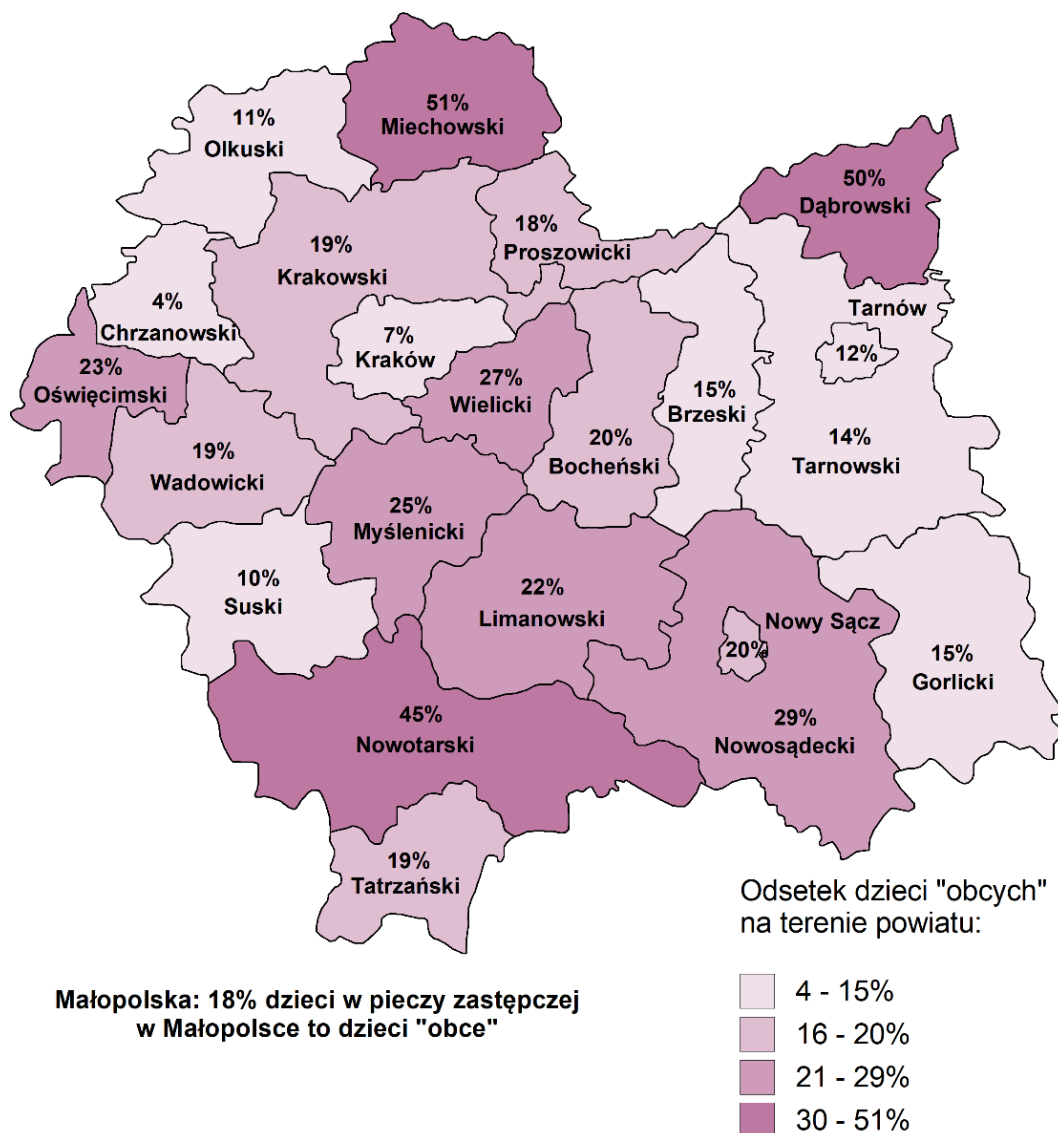
2.4. Dzieci „własne” i „obce”

Sprawozdanie jednorazowe pn. *Liczba dzieci w pieczy zastępczej - własne i obce* (BPD-LDPZ) za 2022 r. zawiera dane nt. dzieci „własnych”, czyli takich, które pochodzą z terenu danego powiatu, oraz „obcych”, czyli pochodzących z terenu innych powiatów.

Mapa 8 przedstawia zróżnicowanie pomiędzy małopolskimi powiatami ze względu na odsetek dzieci „obcych” wśród wszystkich dzieci przebywających w pieczy zastępczej na terenie powiatu. Przeciętnie 18% dzieci w małopolskich powiatach stanowiły dzieci

„obce”. Najwięcej takich dzieci, bo około połowy, było w powiatach: miechowski (51%), dąbrowski (50%) i nowotarski (45%).

Mapa 8. Odsetek dzieci „obcych” w pieczy zastępczej na terenie powiatów w Małopolsce w 2022 r.

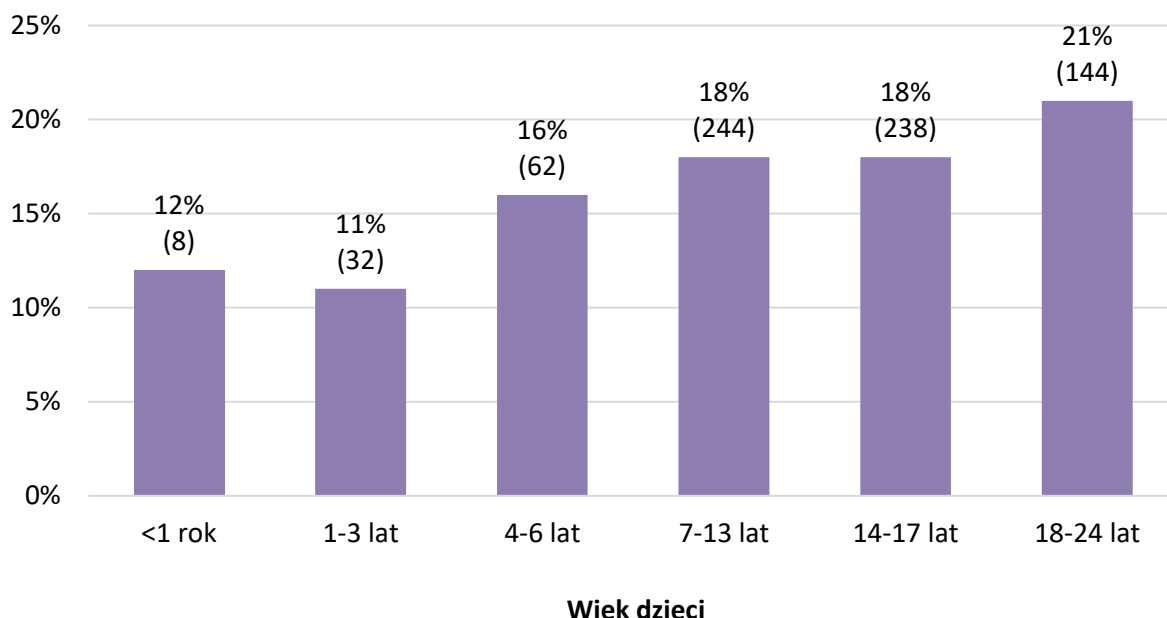

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Liczba dzieci w pieczy zastępczej - własne i obce” (BPD-LDPZ) według stanu na 31 grudnia 2022 r.

Odsetek dzieci „obcych” różnił się ze względu na wiek dziecka. Przeciętnie mniej dzieci „obcych” było wśród dzieci w wieku do 3 lat (11%), co świadczy o tym, że dzieci w tym wieku rzadziej są przemieszczane pomiędzy powiatami (wobec 18% wśród dzieci powyżej 3 r. ż.).

Najwięcej dzieci pochodzących z terenu innych powiatów w pieczy zastępczej w Małopolsce było wśród wychowanków w wieku 18-24 lata (21%).

Wykres 18. Odsetek dzieci „obcych” wśród dzieci w danym wieku przebywających w pieczy zastępczej w Małopolsce w 2022 r.

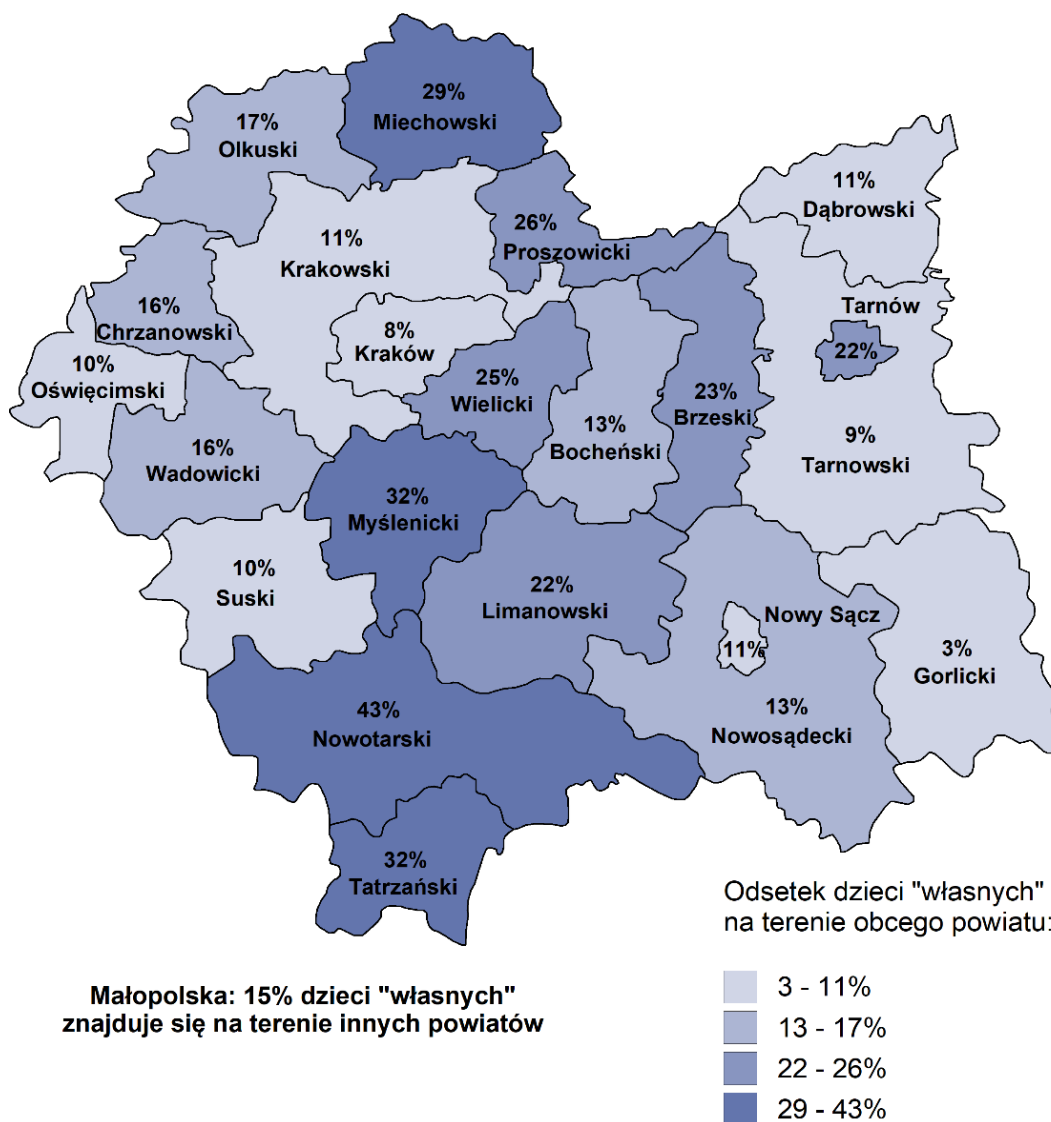

* W nawiasach pod wartościami procentowymi podano liczbę dzieci „obcych” w danym wieku w pieczy zastępczej na terenie małopolskich powiatów.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Liczba dzieci w pieczy zastępczej - własne i obce” (BPD-LDPZ) według stanu na 31 grudnia 2022 r.

Innym przypadkiem przepływu dzieci pomiędzy powiatami było przekazywanie dzieci „własnych” pod opiekę rodzin zastępczych lub POW na terenie innego powiatu bądź pozostawianie tych dzieci w pieczy zastępczej na terenie innych powiatów. Co ciekawe, więcej dzieci „własnych” na terenie innych powiatów miały powiaty, na których terenie przebywało również więcej dzieci „obcych” (szczególnie powiaty nowotarski – 43% i miechowski – 29%). Wśród innych powiatów, które miały stosunkowo dużo dzieci „własnych” na terenie innych powiatów są powiaty myślenicki (32%) i tatrzański (32%).

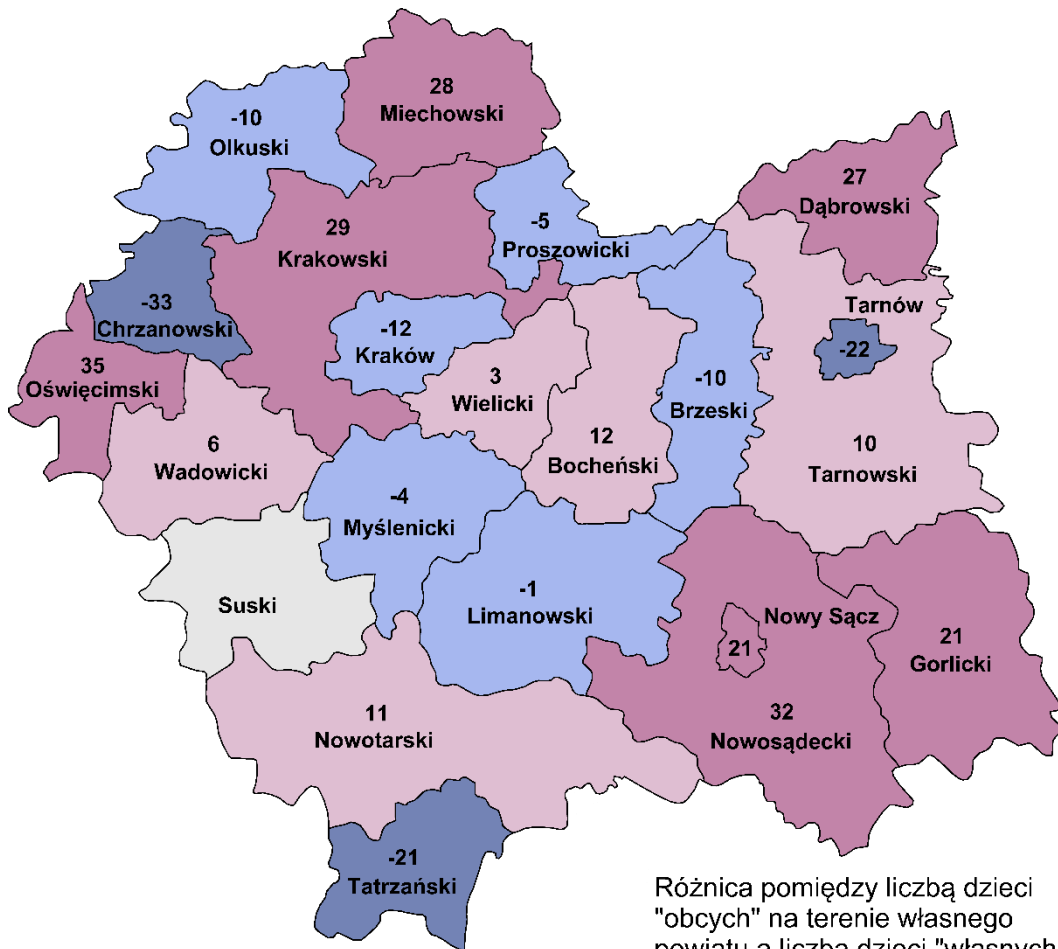
Mapa 9. Odsetek dzieci „własnych” w pieczy zastępczej na terenie innych powiatów w Małopolsce w 2022 r.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Liczba dzieci w pieczy zastępczej - własne i obce” (BPD-LDPZ) według stanu na 31 grudnia 2022 r.

Żeby określić, czy w 2022 r. dany powiat miał więcej dzieci „obcych” na swoim terenie czy też więcej dzieci „własnych” na terenie innych powiatów obliczono różnicę pomiędzy tymi statystykami. Dodatni bilans oznacza zatem, iż powiat przyjął na swój teren więcej dzieci, aniżeli ich przekazał innym powiatom. Były to m. in. powiaty: oświęcimski, nowosądecki, krakowski, miechowski oraz dąbrowski, które w 2022 r. przyjęły od 27 do 35 więcej dzieci niż przekazały pod opiekę innym powiatom. Z kolei powiaty takie jak chrzanowski, tatrzański oraz Tarnów przekazały innym powiatom od 21 do 33 więcej dzieci niż przyjęły pod swoją opiekę.

Mapa 10. Różnica pomiędzy liczbą dzieci obcych na terenie własnego powiatu a liczbą dzieci własnych na terenie innych powiatów w pieczy zastępczej Małopolsce w 2022 r.

Małopolska: o 117 więcej dzieci "obcych" na terenie własnego powiatu niż dzieci "własnych" na terenie innych powiatów

Różnica pomiędzy liczbą dzieci "obcych" na terenie własnego powiatu a liczbą dzieci "własnych" na terenie innych powiatów:

- od -33 do -21
- od 12 do -1
- 0
- od 1 do 12
- od 21 do 35

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Liczba dzieci w pieczy zastępczej - własne i obce” (BPD-LDPZ) według stanu na 31 grudnia 2022 r.

Chociaż bilans dzieci „obcych” i „własnych” jest istotny, by oszacować możliwości powiatów w zakresie zapewniania opieki większej liczbie dzieci w pieczy zastępczej niż znajduje się na terenie własnego powiatu, nie świadczy on o wielkości przepływów pomiędzy powiatami. Tabela 14 przedstawia liczbę dzieci „własnych” na terenie innych powiatów oraz dzieci „obcych” na własnym terenie w małopolskich powiatach. Jak można zauważyć, za największy przepływ takich dzieci w 2022 r. odpowiadały powiat nowotarski (14% przepływów) i Kraków

(10%), a w dalszej kolejności powiaty krakowski, oświęcimski i wielicki (po 6%). Razem te pięć powiatów odpowiadały za 42% przepływów dzieci w pieczy zastępczej pomiędzy powiatami.

Tabela 14. Różnica pomiędzy liczbą dzieci obcych na terenie własnego powiatu a liczbą dzieci własnych na terenie innych powiatów według kategorii wieku dziecka w Małopolsce w 2022 r.

Powiat	Różnica						Liczba	
	<1 rok	1-3 lat	4-6 lat	7-13 lat	14-17 lat	18-24 lat	Dzieci własne na terenie obcego powiatu	Dzieci obce na terenie własnego powiatu
nowotarski	0	-4	1	-5	14	5	85	96
m. Kraków	0	1	5	-8	-1	-9	75	63
krakowski	0	2	4	8	6	9	28	57
oświęcimski	-1	-1	-1	16	13	9	23	58
wielicki	0	1	2	-7	0	7	36	39
nowosądecki	-1	-1	2	13	9	10	18	50
tatrzański	0	-1	-4	-4	-14	2	43	22
miechowski	0	0	2	14	4	8	18	46
m. Tarnów	0	-1	-10	-8	0	-3	42	20
m. Nowy Sącz	0	2	-2	12	11	-2	20	41
wadowicki	0	1	-1	10	-3	-1	27	33
chrzanowski	1	-1	1	-8	-22	-4	42	9
bocheński	-1	0	0	6	5	2	19	31
limanowski	1	2	3	-1	-7	1	23	22
olkuski	0	0	-1	-3	-6	0	27	17
brzeski	2	0	-3	-6	-4	1	25	15
tarnowski	1	3	1	4	1	0	15	25
dąbrowski	0	2	2	9	9	5	4	31
gorlicki	0	1	1	6	9	4	4	25
myślenicki	0	0	-1	2	-3	-2	14	10
proszowicki	0	1	-1	1	-2	-4	13	8
suski	0	0	0	0	0	0	10	10
Ogółem	2	7	0	51	19	38		
Dzieci własne na terenie obcego powiatu	6	25	62	193	219	106		
Dzieci obce na terenie własnego powiatu	8	32	62	244	238	144		

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Liczba dzieci w pieczy zastępczej - własne i obce” (BPD-LDPZ) według stanu na 31 grudnia 2022 r.

Biorąc pod uwagę wszystkie powiaty, większą intensywność przepływów można było zaobserwować w większych ludnościowo powiatach, które dysponowały większymi zasobami zarówno rodzin zastępczych, jak i placówek opiekuńczo-wychowawczych (współczynnik korelacji Pearsona¹⁸ na poziomie 0,62; z wyłączeniem Krakowa – 0,54). Powiaty te na ogół nieco częściej przyjmowały dzieci z innych powiatów, aniżeli przekazywały innym powiatom dzieci „własne”.

2.5. Dzieci wymagające specjalistycznej opieki

W latach 2021-2023 małopolskie powiaty wykazały łącznie 189 dzieci w wieku poniżej 1 roku oraz w wieku 10 lat lub więcej wymagających specjalistycznej opieki, wobec których zaistniała konieczność zapewnienia pieczy zastępczej.¹⁹ W latach 2021-2023 liczba takich dzieci wzrosła z 40 do 92. Szczególnie, bo prawie trzykrotnie, wzrosła liczba dzieci powyżej 10 roku życia (z 29 w 2021 r. do 83 w 2023 r.). Większość tych dzieci umieszczano w pieczy zastępczej w Krakowie (od 88% w 2021 r. do 68% w 2023 r.).

Tabela 15. Dzieci wymagające specjalistycznej opieki, wobec których zaistniała konieczność zapewnienia pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2021-2023

		Wiek dzieci		w tym Kraków	Ogółem
		poniżej 1 r. ż.	powyżej 10 r. ż.		
Rok	2021	11	29	35	40
	2022	6	51	45	57
	2023	9	83	63	92
Ogółem		26	163	143	189

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

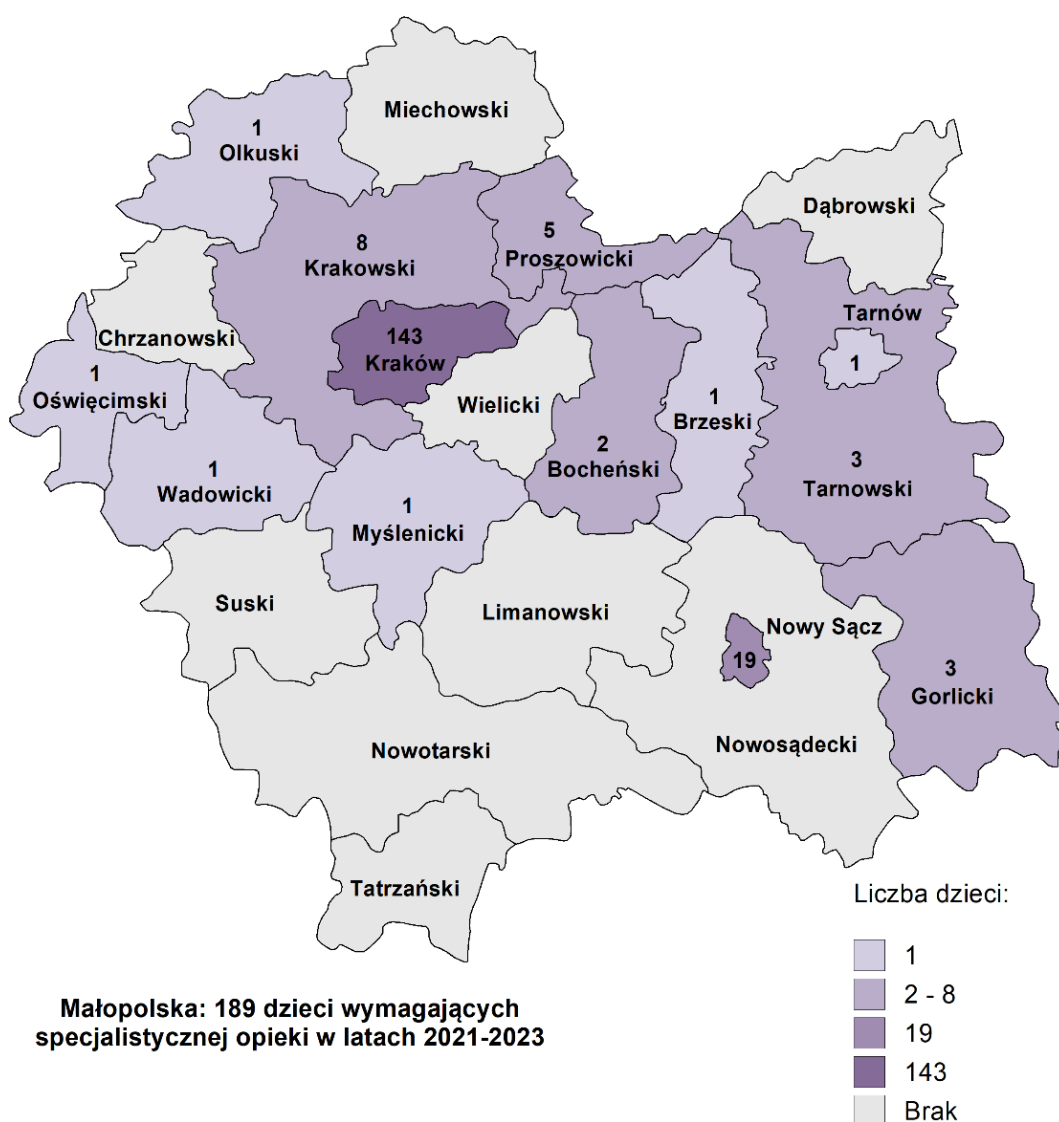
Wielkość różnicy w zakresie liczby dzieci wymagających specjalistycznej opieki w wieku poniżej 1 roku oraz w wieku 10 lat lub więcej, wobec których zaistniała konieczność

¹⁸ Współczynnik korelacji Pearsona informuje o tym, jak silna jest zależność pomiędzy wspomnianymi cechami. Współczynnik ten przyjmuje wartości od -1 (ujemny związek) do 1 (dodatni związek). Wartość 0 wskazuje na brak związku liniowego między zmiennymi. Współczynnik korelacji Pearsona jest używany, gdy chcemy sprawdzić, jak silnie zmiany jednej zmiennej są powiązane ze zmianami drugiej.

¹⁹ Dane pozyskano w badaniu własnym pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonym na przełomie lutego i marca 2024 r. Pytanie dot. dzieci wymagających specjalistycznej opieki dotyczyło lat 2021-2023.

zapewnienia pieczy zastępczej pomiędzy Krakowem a innymi powiatami Małopolski można również zobaczyć na Mapie 11. Drugim powiatem z największą liczbą takich dzieci po Krakowie jest Nowy Sącz, w którym w latach 2021-2023 było 19 takich dzieci (ponad 7 razy mniej niż w Krakowie). W pozostałych powiatach pojawiały się pojedyncze przypadki dzieci wymagających specjalistycznej opieki w wieku poniżej 1 roku oraz w wieku 10 lat lub więcej, wobec których zaistniała konieczność zapewnienia pieczy zastępczej. Dziewięć powiatów nie wykazało takich dzieci w ostatnich trzech latach.

Mapa 11. Liczba dzieci wymagających specjalistycznej opieki w wieku poniżej 1 roku oraz w wieku 10 lat lub więcej w Małopolsce w latach 2021-2023

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Młodszych dzieci (do 1 r. ż.) wymagających specjalistycznej opieki, które potrzebowały umieszczenia w pieczy zastępczej było niemal 16 razy mniej niż dzieci w wieku 10 lat lub więcej. Również typy przesłanek objęcia wsparciem specjalistycznym były inne w tych grupach wiekowych. Większość młodszych dzieci miała wady rozwojowe²⁰ bądź fizyczne²¹. W większości były one umieszczane w rodzinnej pieczy zastępczej. Z kolei starsze dzieci w dużej części (63%) miały problemy w funkcjonowaniu społecznym²². Co więcej, prawie połowa dzieci wymagających specjalistycznej opieki w tym wieku miała wady rozwojowe, a co ósme dziecko – zaburzenia psychiczne²³. 5 na 6 dzieci ze specjalnymi potrzebami powyżej 10 r. ż. było umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Biorąc pod uwagę wszystkie dzieci ze specjalistycznymi potrzebami w wieku poniżej roku oraz powyżej 10 lat, wymagających umieszczenia w pieczy zastępczej w Małopolsce, 33% (64 dzieci) wymagało opieki specjalistycznej z uwagi na więcej niż jeden typ dysfunkcji (np. fizyczne i rozwojowe bądź społeczne i psychiczne), a 113 (60%) – ze względu na więcej niż jedną dysfunkcję (wliczając również dzieci z problemami zaliczanymi do tego samego typu, np. dzieci z zaburzeniami zachowania i autyzmem, zaliczanymi do problemów w funkcjonowaniu społecznym). Wśród młodszych dzieci ze specjalistycznymi potrzebami wymagających umieszczenia w pieczy zastępczej w Małopolsce częściej współwystępowały wady rozwojowe i fizyczne – prawie połowa tych dzieci miała takie wady sprzężone. Z kolei wśród starszych dzieci najczęściej współwystępowały wady rozwojowe i społeczne (18%), a połowa dzieci w tym wieku mających zaburzenia psychiczne miała również problemy w funkcjonowaniu społecznym.

²⁰ Do wad rozwojowych zaliczono: niepełnosprawność intelektualną, całościowe zaburzenia rozwoju, afazję, autyzm, FAS, agenezję ciała modzelowatego, mózgowie porażenie dziecięce, zaburzenia rozwojowe, zaburzenia endokrynologiczne, wcześniactwo, dysplazję płuc, zespół chiari 2, zespół Di George'a, zespół suchej śliwki.

²¹ Do wad fizycznych zaliczono: niepełnosprawność ruchową, niedosłuch, niedowidzenie, zaburzenia słuchu głębokiego, guz nadnercza, hiperinsulinizm, epilepsję, padaczkę, nierozwinięte narządy wewnętrzne, rozszczep kręgosłupa, dysplazję płuc, wrodzoną wadę serca, zespół chiari 2, agenezję ciała modzelowatego, zespół suchej śliwki.

²² Do wad społecznych zaliczono: zaburzenia zachowania, zaburzenia emocji, zaburzenia adaptacyjne, zaburzenia więzi, autyzm, nieprawidłowo kształtującą się osobowość, niedostosowanie społeczne, dysfonię płciową, reaktywne zaburzenia przywiązania i nawiązywania relacji społecznych, ADHD, zaburzenia osobowości.

²³ Do wad psychicznych zaliczono: depresję, zaburzenia odżywiania, zaburzenia schizoafektywne, zaburzenia lękowe, nerwicę natręctw, próby samobójcze, zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne, zagrożenie uzależnieniem lub uzależnienie od środków psychoaktywnych, depresyjne zaburzenia zachowania, zaburzenia osobowości, cechy sensorywne, cyklotymię, nadpobudliwość psychoruchową.

Tabela 16. Liczba dzieci wymagających specjalistycznej opieki wobec których zaistniała konieczność zapewnienia pieczy zastępczej według wieku, formy opieki oraz rodzaju dysfunkcji w Małopolsce w latach 2021-2023

		Wiek dziecka	
		poniżej 1 r. ż.	powyżej 10 r. ż.
Forma opieki	piecza rodzinna	54%	13%
	piecza instytucjonalna	38%	85%
	inne instytucje (DPS, szpital)	4%	2%
	Ogółem	100%	100%
Rodzaj dysfunkcji	rozwojowe	85%	47%
	psychiczne	0%	13%
	społeczne	0%	63%
	fizyczne	54%	10%
	rozwojowe + fizyczne	46%	0%
	społeczne + rozwojowe	0%	18%
	społeczne + psychiczne	0%	6%
	Liczba dzieci ogółem	26	163

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Ogólnie rzecz biorąc, najczęściej współwystępowały dysfunkcje społeczne i rozwojowe (29 dzieci, czyli 15% – najczęściej zaburzenia zachowania i emocji, niepełnosprawność intelektualna i całościowe zaburzenia rozwoju), a także rozwojowe i fizyczne (24 dzieci, czyli 13% – najczęściej FAS, całościowe zaburzenia rozwoju, niepełnosprawność ruchowa). Rzadziej współwystępowały dysfunkcje społeczne i psychiczne (10 dzieci, czyli 5% – najczęściej zaburzenia zachowania i emocji, nieprawidłowo kształtująca się osobowość, zaburzenia depresyjne i adaptacyjne) oraz społeczne i fizyczne (8 dzieci, czyli 4%).

Analizując bardziej szczegółowo dysfunkcję dzieci ze szczególnymi potrzebami, warto zauważyć, iż znaczna część dzieci (mianowicie nastolatków) miała zaburzenia zachowania (42%) i zaburzenia emocji (39%), w tym jedno dziecko na trzy wśród wykazanych 189 dzieci (34%) miało zarówno zaburzenia emocji, jak i zachowania. Oprócz tego wśród wszystkich wykazanych dzieci 41 (22%) miało niepełnosprawność intelektualną, 23 (12%) – całościowe zaburzenia rozwoju, 20 dzieci – FAS (11%) oraz 10 – zaburzenia depresyjne (5%).

Wśród dzieci z zaburzeniami zachowania 16 osób miało inne towarzyszące zaburzenia w funkcjonowaniu społecznym (w tym 5 – nieprawidłowo kształtującą się osobowość, 4 – autyzm lub podejrzenie autyzmu, 3 – zagrożenie uzależnieniem lub uzależnienie od środków psychoaktywnych, 2 – ADHD, 2 - dysfориę płciową), 24 – zaburzenia rozwojowe (w tym 12 – niepełnosprawność intelektualną), a po 7 dzieci – zaburzenia psychiczne i fizyczne.

Wzrost liczby nastolatków ze specjalistycznymi potrzebami, wymagających umieszczenia w pieczy zastępczej wskazuje na to, iż coraz większym problemem w Małopolsce, ale również w całym kraju, jest kondycja psychospołeczna dzieci, w tym wychowanków pieczy zastępczej. Zaburzenia zachowania i emocji nierzadko towarzyszą innym problemom – rozwojowym, psychicznym bądź fizycznym, co może wskazywać na ich współzależność oraz podkreśla złożoność problemów, z jakimi zmagają się nastolatki ze specjalistycznymi potrzebami wychowujący się w pieczy zastępczej. Dzieci te wymagają wieloaspektowego wsparcia, zarówno terapeutycznego, jak i edukacyjnego, które uwzględnia różnorodność problemów.

Słaba kondycja pomocy specjalistycznej, zwłaszcza w mniejszych powiatach w zakresie psychiatrii dziecięcej powoduje, że nastolatki sprawiający trudności wychowawcze coraz częściej umieszczani są w młodzieżowych ośrodkach socjoterapeutycznych czy też młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Na ich miejsca przyjmowane są do placówek inne dzieci, co powoduje kumulacje wychowanków w porach świąt oraz wakacji i narażenie na negatywny wpływ na młodsze dzieci nastolatków powracających ze wspomnianych ośrodków do pieczy zastępczej.

Skalę występowania dysfunkcji wśród wychowanków pieczy zastępczej obrazują po części dane dotyczące otrzymywania przez rodziny zastępcze zawodowe dodatku z tytułu niepełnosprawności dziecka. Takich rodzin w Małopolsce na koniec 2023 r. było 87 (41% wszystkich zawodowych rodzin zastępczych i RDD). Najwięcej wśród otrzymujących taki dodatek było „zwykłych” (47%) oraz specjalistycznych rodzin zawodowych (31%).

Wśród form pieczy rodzinnej opiekujących się dziećmi z niepełnosprawnością przeciętnie największą liczbę takich dzieci w rodzinie miały rodzinne domy dziecka (średnio 1,69).²⁴

²⁴ Wysokość dodatku z tytułu niepełnosprawności dziecka dla poszczególnych rodzin zastępczych w 95% przypadków stanowi wielokrotność liczby 274 zł (minimalna wysokość obowiązująca w czasie badania). Można zatem na tej podstawie wnioskować o liczbie dzieci z niepełnosprawnością w poszczególnych rodzinach, dzieląc

W rodzinach zawodowych specjalistycznych ich liczba wynosiła średnio 1,49, w „zwykłych” rodzinach zastępczych zawodowych – 1,37, w pogotowiach rodzinnych – 1,04. Szacując liczbę dzieci na podstawie informacji o liczbie rodzin otrzymujących dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka oraz jego wysokości, można stwierdzić, iż w rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce na koniec 2023 r. wychowywało się 123 dzieci z niepełnosprawnością.

Tabela 17. Porównanie rodzin zastępczych zawodowych otrzymujących i nieotrzymujących dodatku z tytułu niepełnosprawności dziecka pod względem stażu i liczby dzieci w rodzinie w Małopolsce w 2023 r.

			Średni staż w latach	Średnia liczba wszystkich dzieci w rodzinie	Liczba rodzin	Przeciętna liczba dzieci z niepełnosprawnością
Rodziny zastępcze otrzymujące dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka	zawodowe	pogotowia rodzinne	12,67	3,11	9	1,04
		specjalistyczne	12,54	1,92	24	1,49
		„zwykłe”	10,88	3,54	41	1,37
	RDD		8,54	7,69	13	1,69
Rodziny zastępcze nieotrzymujące dodatku z tytułu niepełnosprawności dziecka	zawodowe	pogotowia rodzinne	10,88	2,33	49	
		specjalistyczne	10,61	1,67	3	
		„zwykłe”	9,27	3,1	61	
	RDD		7,82	7,00	10	
Różnica pomiędzy rodzinami otrzymującymi a nieotrzymującymi dodatku z tytułu niepełnosprawności dziecka	zawodowe	pogotowia rodzinne	1,79	0,78		
		specjalistyczne	1,93	0,25		
		„zwykłe”	1,61	0,44		
	RDD		0,72	0,69		

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

średnią wysokość dodatku w poszczególnych typach rodzin przez 274. W ten sposób można oszacować przeciętną liczbę dzieci z niepełnosprawnością przypadających na jedną rodzinę zastępczą danego typu.

Ogólnie rzecz biorąc, rodziny zastępcze zawodowe i rodzinne domy dziecka mające na utrzymaniu dzieci z niepełnosprawnością miały przeciętnie dłuższy staż oraz więcej dzieci w rodzinie (w tym również bez niepełnosprawności).

2.6. Dzieci cudzoziemców w pieczy zastępczej oraz pod opieką opiekunów tymczasowych

W wyniku inwazji ze strony Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. nasilił się ruch migracyjny z Ukrainy do Polski. 12 marca 2022 r. została przyjęta ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, która wprowadza instytucję opiekuna tymczasowego osoby niepełnoletniej z Ukrainy. W tej ustawie czytamy, że:

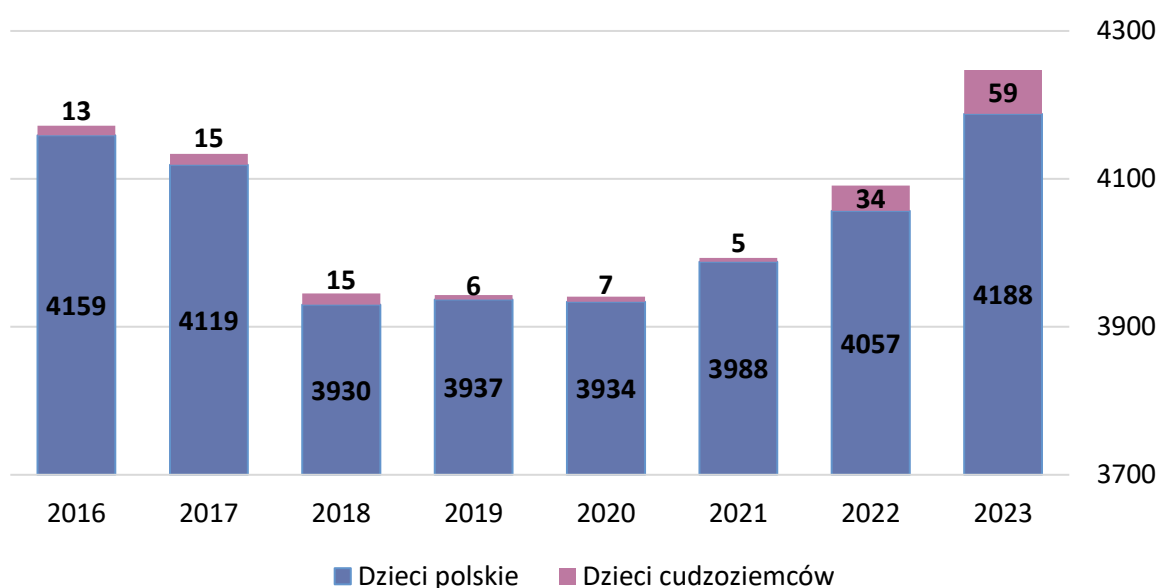
- „Opiekun tymczasowy [...] jest upoważniony do reprezentowania małoletniego oraz sprawowania pieczy nad jego osobą i majątkiem. Opiekun tymczasowy powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego”.
- „Opiekun tymczasowy powinien być ustanowiony przede wszystkim spośród krewnych, powinowatych lub innych osób dających rękojmię należytego wykonywania obowiązków opiekuna”.
- „Tę samą osobę można ustanowić opiekunem tymczasowym dla więcej niż jednego małoletniego, jeżeli nie zachodzi sprzeczność między interesami małoletnich”.
- „Jeżeli małoletni przed przybyciem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej byli umieszczeni w pieczy zastępczej na terytorium Ukrainy i przybyli wraz z osobą sprawującą nad nimi tę pieczę, sąd ustanawia tę osobę opiekunem tymczasowym dla wszystkich tych małoletnich. Sąd ustanawia inną osobę opiekunem tymczasowym, jeżeli z jakichkolwiek przyczyn osoba sprawująca pieczę nie może jej sprawować”.

Według stanu na 31 grudnia 2023 r. w Małopolsce ustanowiono 24 opiekunów tymczasowych 102 dzieci z Ukrainy spośród osób, które wcześniej (na terytorium Ukrainy) sprawowały nad nimi pieczę. Ponadto ustanowiono 1 449 nowych opiekunów tymczasowych 1 999 dzieci z Ukrainy spośród osób, które wcześniej (na terytorium Ukrainy) nie sprawowały pieczy nad tymi osobami niepełnoletnimi. W sumie na dzień 31 grudnia 2023 r. pod opieką opiekuna tymczasowego znajdowało się 2 101 dzieci i młodzieży z Ukrainy.

Zatem dzieci z Ukrainy wychowujące się poza rodziną naturalną w 2023 r. pozostawały głównie pod opieką opiekunów tymczasowych (poza systemem pieczy zastępczej). Stosunek liczby takich dzieci do dzieci przebywających w pieczy zastępczej w Małopolsce wyniósł prawie ½ (2 101 do 4 247).²⁵ Sytuacja ta może potencjalnie wpłynąć na wzrost liczby dzieci z Ukrainy wymagających umieszczenia w pieczy zastępczej, gdyż mogą zdarzać się przypadki przejścia dzieci z Ukrainy do pieczy zastępczej spod opieki opiekunów tymczasowych.

Jeżeli chodzi zaś o dzieci z Ukrainy, które przebywają w małopolskim systemie pieczy zastępczej, to w 2023 r. liczba dzieci z Ukrainy, które wcześniej (na terenie Ukrainy) nie przebywały w pieczy zastępczej, ale zostały w niej umieszczone po przybyciu do Polski (w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2023 r.) wyniosła 51 (w tym: 34 w pieczy instytucjonalnej, 17 – w pieczy rodzinnej; w ujęciu geograficznym – 21 w Krakowie).

Wykres 19. Liczba dzieci polskich i dzieci cudzoziemców w pieczy zastępczej Małopolsce w latach 2016-2023

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia w latach 2016-2023.

²⁵ Tu i dalej analiza na podstawie danych ze sprawozdania „Realizacja zadań na rzecz pomocy obywatelom Ukrainy (Fundusz Pomocy)” oraz sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy, za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Dzieci z Ukrainy stanowiły zatem większość dzieci cudzoziemców²⁶ przebywających w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka i placówkach opiekuńczo-wychowawczych, których liczba na koniec 2023 r. wynosiła 59. Liczba dzieci cudzoziemców przebywających w pieczy zastępczej w regionie wzrosła w latach 2022-2023 w porównaniu do lat 2016-2021, kiedy takich dzieci w pieczy zastępczej było od 5 do 15.

Tabela 18. Liczba dzieci ogółem oraz dzieci cudzoziemców w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.

		Liczba dzieci		% dzieci		
		ogółem	cudzoziemców	ogółem	cudzoziemców	
W rodzinach zastępczych	spokrewnionych	1 623	3	38%	5%	
	niezawodowych	820	4	19%	7%	
	zawodowych	ogółem	524	4	12%	7%
		„zwykłych”	330	2	8%	4%
		pogotowiach rodzinnych	143	2	3%	3%
specjalistycznych		51	0	1%	0%	
W rodzinnych domach dziecka		164	5	4%	8%	
W POW	ogółem	1 116	43	27%	73%	
	typu socjalizacyjnego	670	12	16%	20%	
	typu interwencyjnego	72	6	2%	10%	
	typu specjalistyczno-terapeutycznego	204	23	5%	39%	
	typu rodzinnego	170	2	4%	3%	
Ogółem		4 247	59	100%	100%	

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy za okres: 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

W 2023 r. 1,4% wszystkich dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej Małopolsce było dziećmi cudzoziemców. W Krakowie udział takich dzieci był dwukrotnie wyższy (3,2%). Podczas gdy większość dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej w Polsce przebywała w rodzinach zastępczych lub rodzinnych domach dziecka (73% dzieci), w przypadku dzieci

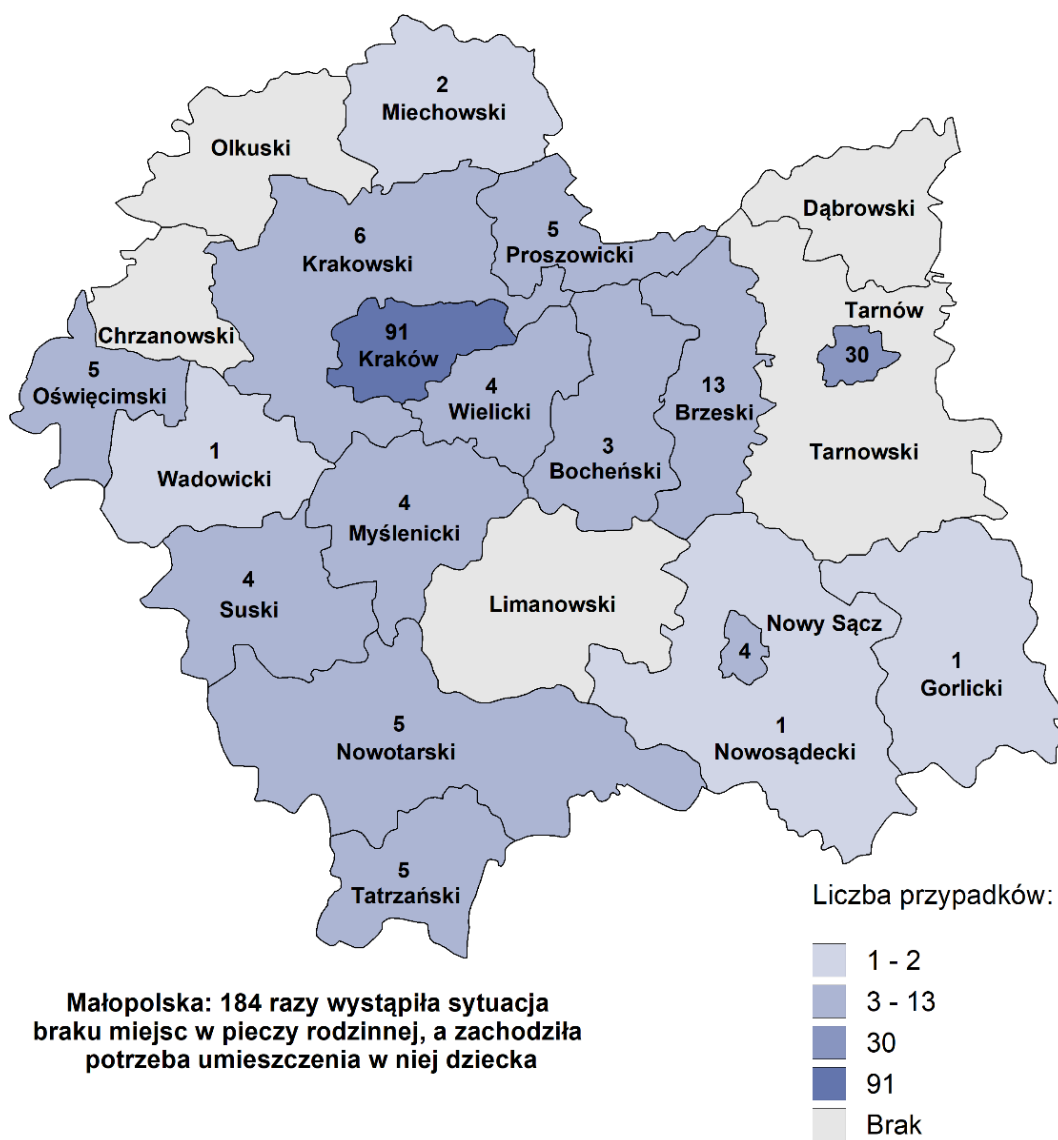
²⁶ Kraj pochodzenia rodziców nie jest określony w sprawozdaniu.

cudzoziemców sytuacja była dokładnie odwrotna – 73% z nich przebywało w instytucjonalnej pieczy zastępczej, a 27% - w rodzinnej pieczy zastępczej.

2.7. Trudności z umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej

Większości powiatów w Małopolsce (18 na 22) zdarzały się sytuacje, że nie było wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej, a zachodziła potrzeba umieszczenia w niej dziecka. W 2023 r. takie sytuacje wystąpiły 184 razy.

Mapa 12. Liczba sytuacji braku wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej, gdy zachodziła potrzeba umieszczenia w niej dziecka w Małopolsce w 2023 r.

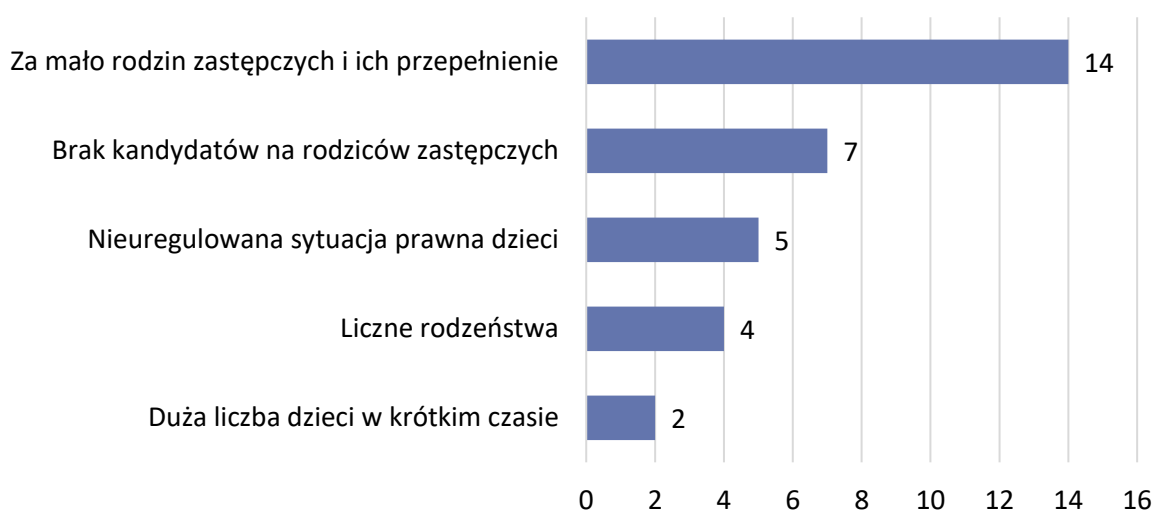

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Dwa na trzy przypadki braku miejsc w pieczy zastępczej dla dziecka w województwie małopolskim w 2023 r. miały miejsce w dwóch największych małopolskich miastach: prawie połowa (91) – w Krakowie, a 16% (30) – w Tarnowie.

Według małopolskich powiatów brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej wynikał z przepełnienia rodzin zastępczych, za które po części odpowiada przewlekłość postępowań sądowych (m. in. o umieszczenie w rodzinie zastępczej, o ograniczenie władzy rodzicielskiej, o pozbawienie władzy rodzicielskiej, o ustanowienie opieki prawnej i wyznaczenie opiekuna prawnego, o przysposobienie, o przywrócenie władzy rodzicielskiej), blokująca podejmowanie działań w kierunku powrotu dzieci do rodzin biologicznych lub przekierowywania dzieci do adopcji, uniemożliwiając zwalnianie miejsc dla kolejnych dzieci. Wśród innych czynników powodujących brak miejsc w rodzinach zastępczych są również brak kandydatów na nowe rodziny zastępcze, a także przypadki licznych rodzeństw, które potrzebują umieszczenia w rodzinnej pieczy zastępczej w tym samym czasie.

Wykres 20. Przyczyny braku miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej według małopolskich powiatów (odsetek wskazań)

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Jak wynika z danych ROPS w Krakowie²⁷, na początku 2024 r. (w okresie luty-marzec) na terenie Małopolski 54 dzieci z postanowieniami sądu oczekiwało na umieszczenie w pieczy

²⁷ Analiza na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

zastępczej. Najwięcej takich dzieci było w powiatach tarnowskim (8), chrzanowskim (6) i Krakowie (7). Według danych na 1 stycznia 2024 r.²⁸ w większości przypadków (70%) było to spowodowane brakiem miejsc w pieczy zastępczej (w tym 50% – w instytucjonalnej, 9% – w rodzinnej pieczy zastępczej, a 11% – w obu formach pieczy zastępczej). Wśród innych powodów najczęściej wskazywano sytuacje, w których dziecko nie zostało doprowadzone do wskazanej formy pieczy bądź zwrócono się o zmianę postanowienia sądu (w tym uchylenie postanowienia bądź zmianę formy pieczy zastępczej).

Warto również dodać, iż niejednokrotnie w postanowieniach sądu brakuje zapisu nakazującego kuratorom przymusowe odebranie małoletniego spod opieki rodziców biologicznych lub innych opiekunów prawnych oraz przekazanie go do pieczy zastępczej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa osoba uprawniona (tj. pracownik POW, rodzina zastępcza lub upoważniona przez nich osoba), może odebrać małoletniego jedynie od kuratora sądowego, który jest upoważniony do przymusowego odbioru małoletniego²⁹, co może wydłużać pobyt dziecka w środowisku niesprzyjającym jego dobru.

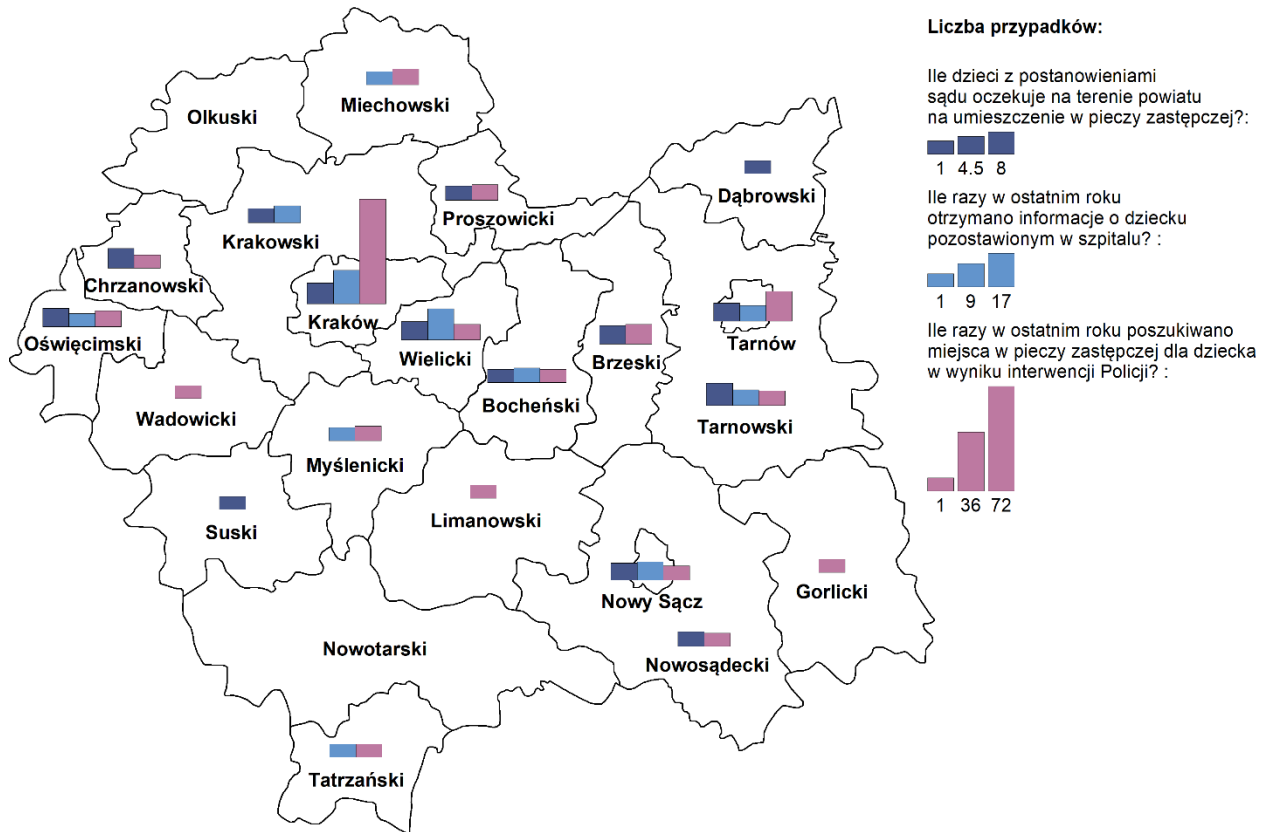
Wśród innych sytuacji pociągających za sobą potrzebę umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej były przypadki dzieci pozostawionych w szpitalach oraz odebranych spod opieki rodziców lub opiekunów prawnych w wyniku interwencji Policji. W 2023 r. w Małopolsce powiaty 53 razy otrzymały informację o dziecku pozbawionym opieki rodzicielskiej przebywającym w szpitalu. Najwięcej takich przypadków było w Krakowie (17, czyli 32% wszystkich przypadków) oraz w powiecie wielickim (15 lub 28% wszystkich przypadków). W tymże roku 117 razy małopolskie powiaty poszukiwały miejsca w pieczy zastępczej dla dziecka w wyniku interwencji Policji. Najwięcej takich przypadków było w Krakowie (72, czyli 62%) i Tarnowie (17, czyli 15%).³⁰

²⁸ Analiza dotycząca przyczyn niezrealizowania postanowień o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej na podstawie sprawozdania jednorazowego pn. „Informacja dotycząca procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej” za 2023 r. – stan na dzień 1 stycznia 2024 r. W związku z tym dane te nie są bezpośrednio porównywalne z podanymi wcześniej danymi ROPS w Krakowie.

²⁹ Kodeks prawa cywilnego, Art. 598⁶.

³⁰ Analiza na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Mapa 13. Liczba dzieci z postanowieniami sądu oczekujących na umieszczenie w pieczy zastępczej, dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej przebywających w szpitalu oraz sytuacji, w których poszukiwano miejsca w pieczy zastępczej dla dziecka w wyniku interwencji Policji w Małopolsce w 2023 r.

* Słupki legendy przedstawiają najmniejszą i największą liczbę przypadków danego typu w powiatach, a także środkowe punkty przedziału.

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

2.8. Noworodki pozostawiane w szpitalach

W 2022 r.³¹ w województwie małopolskim 35 noworodków pozostawiono w szpitalu nie ze względów medycznych.³² Jest to o 6 mniej niż średnio w Polsce (41).³³ Liczba ta jest szczególnie pozytywna, biorąc pod uwagę, że Małopolska jest jednym z województw o najwyższej liczbie ludności, jak i urodzeń. Odnosząc liczbę noworodków pozostawianych w szpitalach do liczby wszystkich żywych urodzeń, w 2022 r. Małopolska była wśród województw o najniższym odsetku takich noworodków (0,11% wszystkich noworodków wobec 0,21% w skali kraju).

Ogólnie rzecz biorąc, liczba noworodków pozostawianych w szpitalach w Polsce zmniejszyła się w ostatnich latach, między innymi ze względu na sukcesywny spadek liczby urodzeń. W szczególności, liczba noworodków pozostawionych w szpitalach w Polsce spadła o 165 w 2017 r. w porównaniu do roku poprzedniego (a odsetek – z 0,19% do 0,14%). W 2021 r. liczba noworodków pozostawionych w szpitalach wzrosła ponownie o 137 w porównaniu do 2020 r. (a odsetek wrócił do poziomu 0,19%).

Przyczyny wahań liczby noworodków pozostawianych w szpitalu (oraz udziału pozostawianych noworodków we wszystkich urodzeniach żywych) mogą być wielorakie oraz występować łącznie. Z jednej strony, na decyzje rodziców o pozostawieniu dziecka w szpitalu mogą mieć wpływ czynniki osobiste, np. sytuacja społeczno-materialna (np. brak wystarczających środków lub wsparcia bliskich osób, który uniemożliwia lub utrudnia wychowywanie dziecka). Decyzje takie mogą wynikać również z takich czynników, jak brak gotowości rodziców do wychowywania dzieci ze względu na własny stan zdrowia, uzależnienia czy też wady wrodzone i niepełnosprawność dziecka. Jak wskazują dane

³¹ Najnowsze dane dot. liczby noworodków pozostawianych w szpitalach w Małopolsce pochodzą z 2022 r.

³² Zgodnie z interpretacją podaną przez serwis [Prawo.pl](https://prawo.pl), który się powołuje na wyjaśnienia uzyskane w jednym ze szpitali na terenie województwa Mazowieckiego, do kategorii „noworodki pozostawione w szpitalu nie ze względów medycznych” zalicza się „przypadki dzieci, wobec których matka podejmuje decyzję o pozostawieniu dziecka (zrzeczeniu się praw rodzicielskich)” oraz „dzieci, których rodzicom sąd odebrał już prawa rodzicielskie”. Zgodnie z tą interpretacją, „wśród noworodków pozostawionych w szpitalu nie ze względów medycznych zalicza się zarówno dzieci zdrowe, jak i wymagające specjalistycznej opieki, w tym z wadami letalnymi, jeśli rodzice zostawili je w szpitalu”.

³³ Choć należy pamiętać, iż wartość średniej jest pod wpływem wartości odstających, czyli województw, gdzie liczba takich dzieci jest bardzo duża. Tym samym tylko w 7 województwach (32% wszystkich województw) liczba takich dzieci jest wyższa od średniej.

pozwalające oszacować odsetek przypadków urodzenia dziecka z niepełnosprawnością wśród wszystkich przyjętych porodów w Małopolsce³⁴, w latach 2021-2023 nastąpił ich wzrost.

Tabela 19. Liczba noworodków pozostawionych w szpitalach w 2013-2022 w Polsce według województw

Województwa	Rok										Średnia liczba
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Dolnośląskie	103	79	102	112	89	80	85	100	89	95	93
Mazowieckie	151	98	89	56	79	45	88	55	130	80	87
Śląskie	90	100	102	74	48	56	50	80	65	75	74
Zachodniopomorskie	59	62	70	142	30	45	47	19	82	61	62
Łódzkie	52	51	57	78	75	31	29	25	36	21	46
Wielkopolskie	65	40	47	40	35	21	36	44	41	69	44
Małopolskie	49	57	69	49	38	31	34	31	38	35	43
Kujawsko-Pomorskie	41	58	36	28	22	43	47	44	46	50	42
Pomorskie	51	50	40	34	43	31	23	33	34	41	38
Lubuskie	33	38	45	25	15	19	42	24	20	38	30
Warmińsko-Mazurskie	43	38	34	19	19	15	16	6	9	28	23
Lubelskie	46	26	27	16	14	13	7	19	11	12	19
Opolskie	20	23	24	12	18	23	13	10	13	17	17
Świętokrzyskie	20	20	6	8	10	6	9	10	8	7	10
Podlaskie	9	24	5	12	4	6	0	3	15	16	9
Podkarpackie	17	8	9	4	5	7	1	3	6	7	7
Polska	849	772	762	709	544	472	527	506	643	652	644
Średnia liczba w województwach	53,1	48,3	47,6	44,3	34	29,5	32,9	31,6	40,2	40,8	
% noworodków pozostawionych w szpitalach w Polsce wśród wszystkich żywych urodzeń	0,23%	0,21%	0,21%	0,19%	0,14%	0,12%	0,14%	0,14%	0,19%	0,21%	0,18%

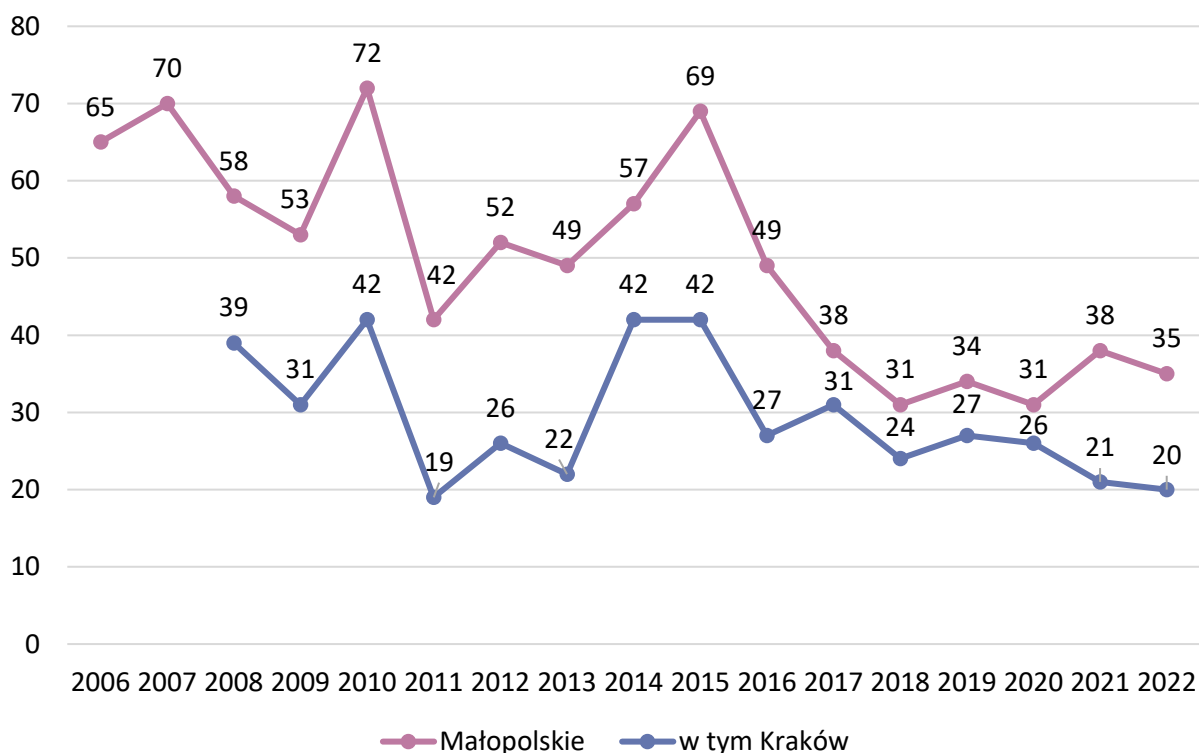
Źródło: Dane udostępnione na wniosek Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie przez Centrum e-Zdrowia.

³⁴ Choć dane dot. liczby takich przypadków w województwie małopolskim (jak również w Polsce) nie są dostępne, można oszacować udział przypadków urodzenia dziecka z niepełnosprawnością wśród wszystkich porodów zestawiając liczbę rodzin, którym wypłacono świadczenie „Za życiem” z liczbą przyjętych porodów. Obliczony w ten sposób udział przypadków urodzenia dziecka z niepełnosprawnością w stosunku do ogółu porodów wzrósł z poziomu 1,1% w 2020 r. do 1,5% w 2023 r. (dokładnie wskaźnik ten wynosił w latach: 2017 – 1,03%, 2018 – 1,03%, 2019 – 1,15%, 2020 – 1,10%, 2021 – 1,35%, 2022 – 1,27%, 2023 – 1,52%). Źródła: dane pozyskane dodatkowo przez ROPS w Krakowie podczas zbierania sprawozdań OZPS za lata 2017-2023, Centrum e-Zdrowia – [Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Zdrowia](#) za lata 2019-2023.

Z drugiej strony, na decyzje rodziców może wpływać polityka państwa w zakresie wsparcia rodzin z dziećmi oraz aborcji, np. wprowadzenie w 2016 r. programu „Rodzina 500+” (od 1 stycznia 2024 r. – „Rodzina 800+”), jak również uwarunkowania prawne w zakresie dopuszczalności aborcji oraz ich zmiana, np. w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r. w sprawie możliwości przerwania ciąży w przypadku uszkodzenia lub wad płodu.

W Małopolsce najczęściej noworodków było pozostawianych w szpitalach w Krakowie (przeciętnie ok. 63% wszystkich noworodków pozostawianych w małopolskich szpitalach w latach 2008-2022) ze względu na to, że to właśnie tam przychodziło na świat najwięcej dzieci. Również biorąc poprawkę na liczbę żywych urodzeń, odsetek noworodków pozostawianych w szpitalach był w Krakowie wyższy niż średnio w województwie.

Wykres 21. Liczba noworodków pozostawianych w szpitalu w Małopolsce, w tym w Krakowie, w latach 2006-2022

Źródło: MUW w Krakowie – [Biuletyny statystyczne ochrony zdrowia województwa małopolskiego za lata 2008-2022](#) (dostęp: 5 lutego 2024 r.).

Odsetek noworodków pozostawianych w szpitalach w województwie Małopolskim był przeciętnie niższy w niepublicznej opiece stacjonarnej (średnio 0,11% w latach 2006-2020 wobec 0,16% w publicznej opiece stacjonarnej).

Tabela 20. Liczba żywych urodzeń oraz odsetek noworodków pozostawianych w szpitalach nie ze względów medycznych w Małopolsce w latach 2006-2022

Rok	Liczba noworodków żywo urodzonych				% noworodków pozostawianych w szpitalu wśród ogółu noworodków			
	Ogółem	Kraków	Opieka stacjonarna		Ogółem	Kraków	Opieka stacjonarna	
			Publiczna	Niepubliczna			Publiczna	Niepubliczna
2006	32 650	–	26 104	6 546	0,20%	–	0,22%	0,12%
2007	34 215	–	27 333	6 882	0,21%	–	0,20%	0,23%
2008	36 667	14 017	28 878	7 789	0,16%	0,28%	0,16%	0,16%
2009	37 158	14 657	28 511	8 647	0,14%	0,21%	0,14%	0,15%
2010	36 849	14 606	27 811	9 038	0,20%	0,29%	0,24%	0,06%
2011	35 213	13 899	25 947	9 266	0,12%	0,14%	0,14%	0,07%
2012	35 427	14 322	25 293	10 134	0,15%	0,18%	0,15%	0,15%
2013	34 297	14 206	22 141	12 156	0,14%	0,16%	0,14%	0,16%
2014	34 952	14 940	24 543	10 409	0,16%	0,28%	0,20%	0,08%
2015	35 544	15 509	22 962	12 582	0,20%	0,27%	0,21%	0,16%
2016	36 880	16 146	23 314	13 566	0,13%	0,17%	0,16%	0,10%
2017	38 144	16 660	24 405	13 739	0,10%	0,19%	0,13%	0,05%
2018	38 148	16 597	24 200	13 948	0,08%	0,15%	0,07%	0,10%
2019	37 385	16 345	23 005	14 380	0,09%	0,17%	0,12%	0,05%
2020	35 903	15 795	21 327	14 559	0,09%	0,17%	0,09%	0,08%
2021	33 902	15 329			0,11%	0,14%		
2022	31 986	14 643			0,11%	0,14%		

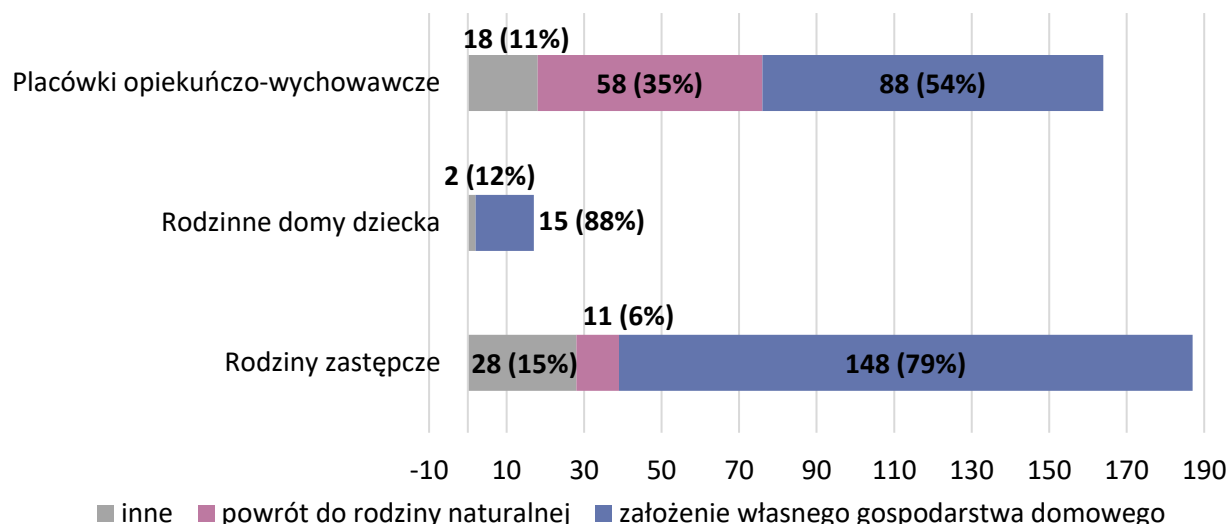
Źródło: MUW w Krakowie – [Biuletyny statystyczne ochrony zdrowia województwa małopolskiego za lata 2008-2022](#) (dostęp: 5 lutego 2024 r.).

2.9. Kierunki opuszczania pieczy zastępczej przez usamodzielnianych wychowanków

W 2023 r. pieczę zastępczą w Małopolsce opuściło 368 pełnoletnich wychowanków, z czego 19% (69 osób) powróciło do rodzin naturalnych, a 68% (251 osób) założyło własne gospodarstwa domowe. Wychowankowie placówek opiekuńczo-wychowawczych znacznie częściej niż wychowankowie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka powracali

do rodzin naturalnych, w których się wychowywali przed umieszczeniem w pieczy zastępczej (35% wobec 5% odpowiednio). Jednak w obu grupach po opuszczeniu pieczy zastępczej wychowankowie najczęściej zakładali własne gospodarstwa domowe – dotyczyło to 79% wychowanków pieczy rodzinnej i 54% wychowanków pieczy instytucjonalnej.

Wykres 22. Kierunki opuszczania pieczy zastępczej w Małopolsce przez usamodzielnianych wychowanków

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie danych Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego, dodatku do zryczałtowanej kwoty, o którym mowa w art. 115 ust. 2a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, i dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego, o którym mowa w art. 113a tej ustawy, za okres 1 stycznia – 30 czerwca oraz 1 lipca – 31 grudnia 2023 r.

Na zakładanie przez usamodzielnianych wychowanków własnych gospodarstw domowych ma wpływ wsparcie oferowane wychowankom przez PCPR lub MOPS, w tym finansowe oraz mieszkaniowe. Na przykład, w Krakowie zgodnie z uchwałą rady Miasta Krakowa³⁵ wychowankowie pieczy zastępczej mają priorytet w zakresie przyznawania mieszkań socjalnych. Dzięki temu zyskują oni stabilność mieszkaniową, która pozwala uniknąć konieczności powrotu do dysfunkcyjnej rodziny.

Usamodzielnienie niesie ze sobą szereg wyzwań dla wychowanków pieczy zastępczej. Usamodzielniając się, wychowankowie pieczy zastępczej muszą sami się utrzymać,

³⁵ [Uchwała Nr XXX/794/19 rady Miasta Krakowa z dnia 5 grudnia 2019 r. w sprawie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Gminy Miejskiej Kraków oraz tymczasowych pomieszczeń](#), §14, pkt. 5.

co sprawia, że szukają oni dodatkowych źródeł utrzymania poza otrzymywanymi świadczeniami rezygnując często z kontynuacji nauki. Co więcej, opuszczenie pieczy zastępczej może wiązać się z utratą wsparcia emocjonalnego, które wychowanek otrzymywał dotychczas od opiekunów zastępczych, co może powodować uczucie samotności, izolacji, niską samoocenę i brak wiary w siebie.³⁶

Wychowankowie POW na ogół dążą również do szybszego usamodzielnienia, aniżeli dzieci przebywające w rodzinach zastępczych. W placówkach opiekuńczo-wychowawczych nie pojawia się poczucie przynależności tak silne jak w rodzinnej pieczy zastępczej, a zasady panujące w instytucjonalnej pieczy nie tworzą poczucia przynależności do rodziny (na co składa się rotacja wychowawców, regulaminy, sposób pracy z wychowankiem różny w zależności od wychowawcy). Szybsze opuszczenie pieczy zastępczej bezpośrednio po osiągnięciu pełnoletności wiąże się z kolei z tym, że mają oni mniej czasu, aby przygotować się do samodzielnego życia, zwiększając ryzyko niepowodzenia procesu usamodzielnienia.

³⁶ [Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Gminy Miejskiej Kraków 2025-2027](#), Kraków 2024, s. 60.

3. DZIAŁANIA MAŁOPOLSKICH POWIATÓW W ZAKRESIE WSPARCIA I ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ

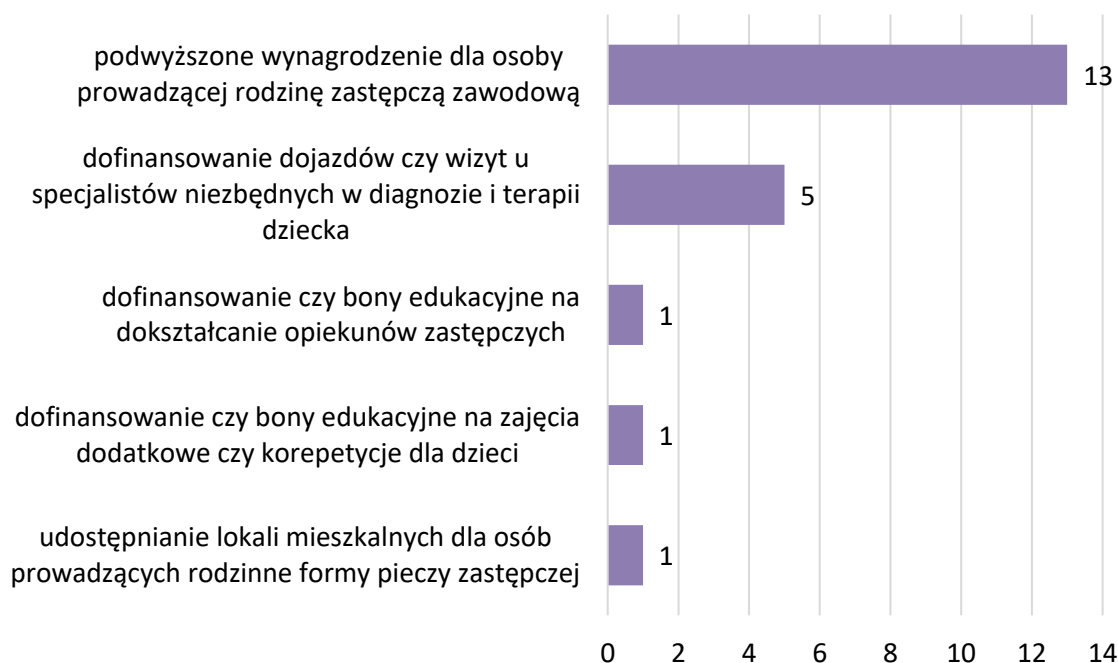
- W 2023 r. 16 powiatów w Małopolsce oferowało inne niż obowiązkowe formy wspierania rodzin zastępczych. Były to najczęściej podwyższone wynagrodzenia dla rodzin zawodowych oraz dofinansowanie wizyt dzieci u specjalistów.
- 12 PCPR (lub MOPS w miastach na prawach powiatu) nawiązywało współpracę z organizacjami pozarządowymi w celu promocji rodzicielstwa zastępczego oraz organizowania specjalistycznej pomocy dla dzieci wychowujących się w pieczy zastępczej.
- 13 powiatów realizowało projekty na rzecz wspierania i rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej finansowane ze środków innych, niż budżet powiatu. Były to najczęściej środki Rządowego programu wsparcia powiatów w organizacji i tworzeniu rodzinnych form pieczy zastępczej (Fundusz pracy) oraz środki unijne programu POWER (w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego).
- 12 powiatów aplikowało lub planowało aplikować o środki unijne dystrybuowane przez samorząd województwa w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027 w obszarach dotyczących pieczy zastępczej. Planowane projekty dotyczyć miały wsparcia usamodzielniających się wychowanków, integracji społecznej rodzin zastępczych, specjalistycznego wsparcia dzieci oraz podnoszenia kompetencji rodziców zastępczych.

Badanie przeprowadzone przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie skierowane do małopolskich powiatów obejmowało również pytania o to, czy powiat podejmuje działania wykraczające poza przewidziany w ustawie katalog zadań i świadczeń zmierzające do rozwoju pieczy zastępczej na swoim terenie, zachowania jej zasobów, rozwiązywania problemów czy zaspakajania potrzeb dzieci i rodzin; jakie są źródła finansowania istniejących projektów w obszarze pieczy zastępczej i czy podejmowana jest współpraca z organizacjami III sektora w celu realizacji własnych zadań w tym obszarze.

Większość powiatów (16 na 22) oferowało pozaobligatoryjne formy zachęty lub wsparcia rodzin zastępczych w powiecie. W przypadku 75% powiatów oferujących dodatkowe

wsparcie, była to jedna dodatkowa forma pomocy, najczęściej podwyższone wynagrodzenie dla zawodowych rodzin zastępczych. 3 powiaty (dąbrowski, wadowicki i proszowicki) oferowały dwie formy dodatkowego wsparcia (podwyższone wynagrodzenie zawodowych rodzin zastępczych oraz dofinansowanie wizyt u specjalistów niezbędnych w diagnozie i terapii dzieci), jeden z powiatów (Tarnów) – trzy formy wsparcia (czyli – oprócz dwóch już wymienionych – udostępnianie lokali mieszkalnych dla osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej).

Wykres 23. Pozaobligatoryjne formy zachęty/wsparcia rodzin zastępczych oferowane przez PCPR i MOPS w Małopolsce

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

12 małopolskich powiatów na 22 nawiązywało współpracę z organizacjami pozarządowymi w celu wsparcia i rozwoju pieczy zastępczej na swoim terenie. Zakres tej współpracy obejmował najczęściej promocję rodzicielstwa zastępczego (5 powiatów), ale też zapewnienie dzieciom pomocy specjalistycznej (4 powiaty), organizację wyjazdów i wydarzeń dla wychowanków oraz rodzin zastępczych (3 powiaty), szkolenie kandydatów na rodziny zastępcze (3 powiaty) oraz podnoszenie kompetencji rodziców zastępczych.

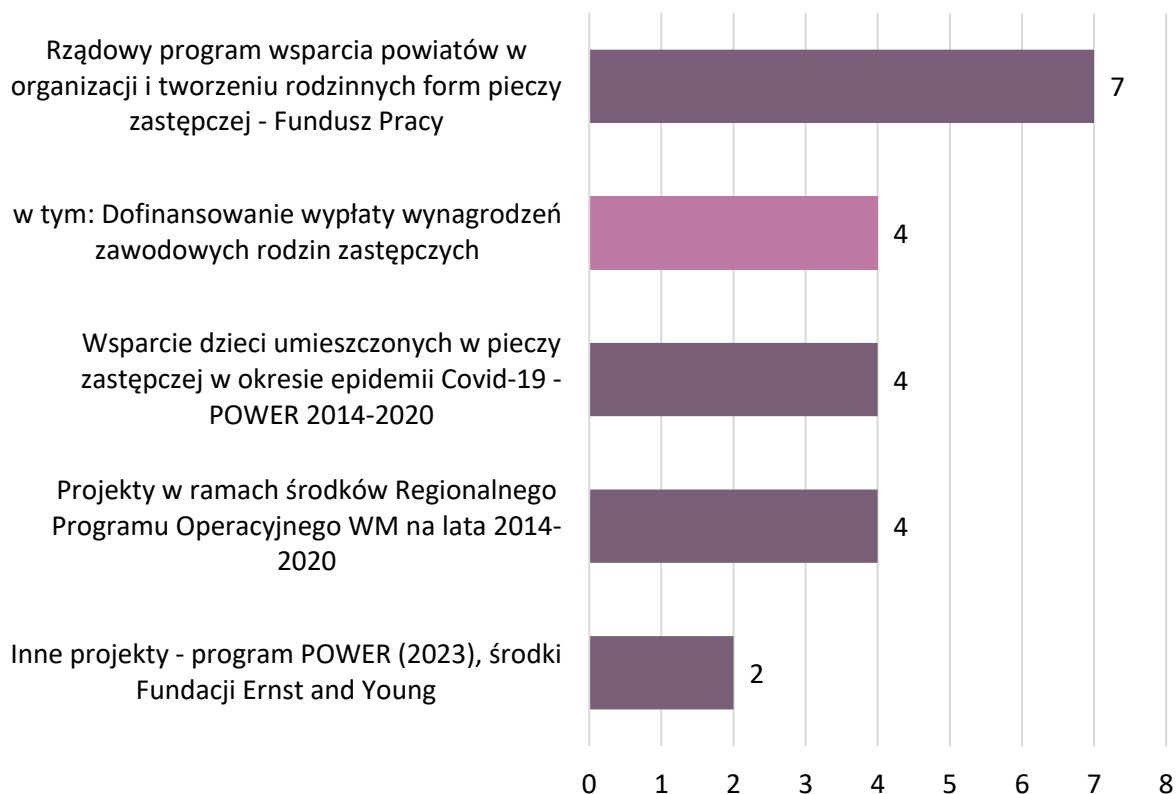
Wykres 24. Zakres współpracy małopolskich PCPR i MOPS z organizacjami pozarządowymi w obszarze pieczy zastępczej

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

13 powiatów realizowało projekty na rzecz wspierania i rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej finansowane ze środków innych, niż budżet powiatu. W większości przypadków (7 powiatów) były to środki Rządowego programu wsparcia powiatów w organizacji i tworzeniu rodzinnych form pieczy zastępczej (Fundusz Pracy), w tym dofinansowanie wynagrodzeń rodziców zastępczych (4 powiaty). Z kolei 5 powiatów realizowało projekty finansowane ze środków programu POWER (środki unijne z Europejskiego Funduszu Społecznego), z czego 4 miały na celu wsparcie dzieci w pieczy zastępczej w okresie epidemii Covid-19, a jeden (realizowany w 2023 r.) – organizację szkoleń i warsztatów dla funkcjonujących rodzin zastępczych, dzieci i młodzieży przebywających w pieczy zastępczej.

Wykres 25. Źródła finansowania projektów realizowanych przez małopolskie powiaty ze środków innych niż budżet powiatu

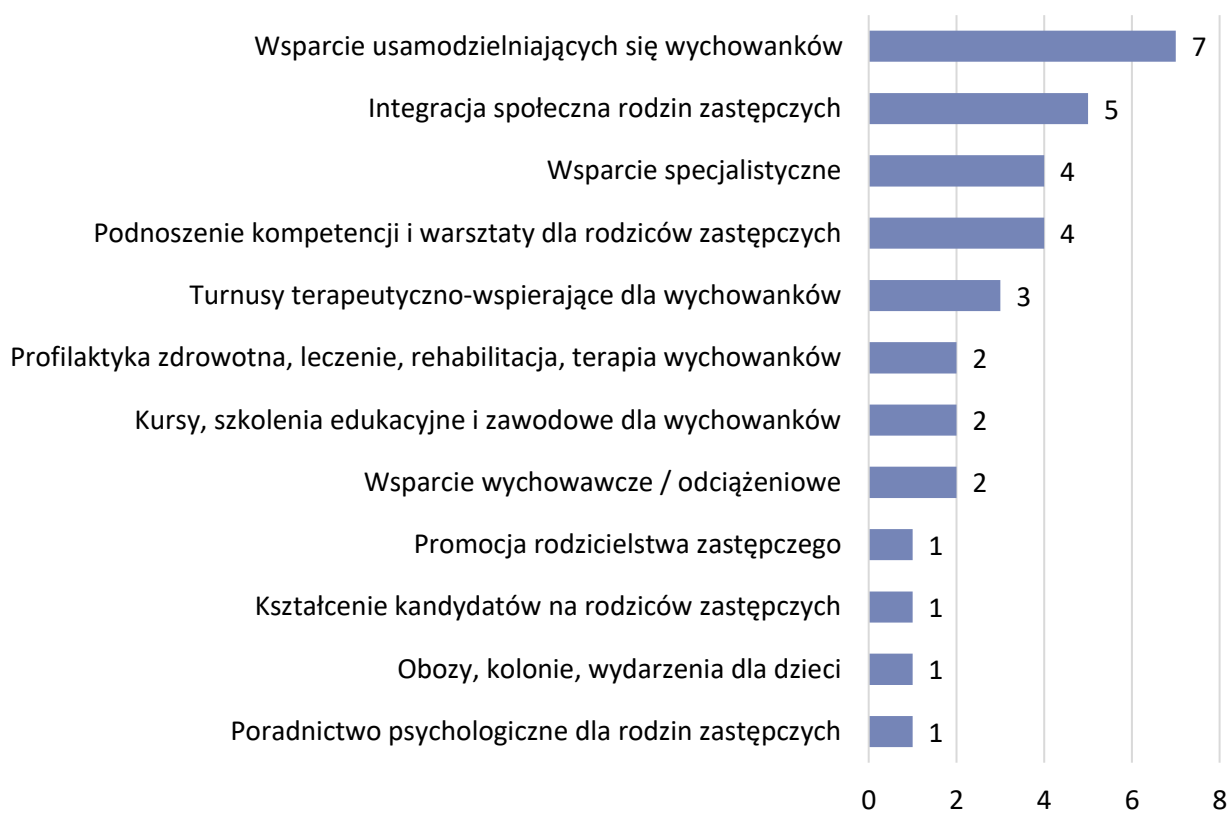

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

Także, 12 powiatów na 22 aplikowało lub planowało aplikować o środki unijne w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027 w obszarach dotyczących pieczy zastępczej.

Zakres planowanych do realizacji projektów najczęściej obejmował wsparcie usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej, integrację społeczną rodzin zastępczych, zapewnienie specjalistycznego wsparcia dla dzieci wychowujących się w pieczy zastępczej oraz warsztaty i szkolenia mające na celu podniesienie kompetencji rodziców zastępczych.

Wykres 26. Zakres planowanych przez małopolskie powiaty projektów w ramach Programu FEM 2021-2027 w obszarach dotyczących pieczy zastępczej

Źródło: Opracowanie – ROPS w Krakowie na podstawie badania własnego pn. „Piecza zastępcza w Małopolsce – stan, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej” przeprowadzonego w lutym i marcu 2024 r.

SŁOWNICZEK

PIECZA ZASTĘPCZA

Pieczą zastępczą jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców biologicznych. Celem pieczy zastępczej jest zaspokojenie potrzeb dziecka oraz zapewnienie mu warunków do rozwoju do czasu, aż powróci do rodziny biologicznej lub zostanie przysposobione. Gdy jest to niemożliwe, pieczę zastępczą zapewnia opiekę i wychowanie w środowisku zastępczym. Może ona być sprawowana w formie rodzinnej lub instytucjonalnej.

Pieczą zastępczą odróżnia się od adopcji przede wszystkim tym, że jest w założeniu rozwiązaniem tymczasowym, gdyż w tym czasie podejmowane są działania w kierunku powrotu dziecka do rodziny biologicznej lub przysposobienia. Jednak w części przypadków wychowankowie pozostają w pieczy zastępczej do osiągnięcia pełnoletności. Jeżeli dziecko kontynuuje edukację lub legitymuje się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, istnieje możliwość pozostania w pieczy zastępczej do 25. roku życia.

RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA

Do rodzinnej pieczy zastępczej zaliczają się formy, w których opiekę nad dzieckiem sprawuje rodzina (pary małżeńskie lub osoby niepozostające w związku małżeńskim). Są to takie formy jak:

- rodziny zastępcze spokrewnione – gdy dziecko wychowują bliscy krewni, np. dziadkowie lub rodzeństwo;
- rodziny zastępcze niezawodowe – gdy dziecko trafia pod opiekę osób niebędących wstępniymi lub rodzeństwem dziecka. Często osoby te pochodzą z bliskiego otoczenia dziecka;
- rodziny zastępcze zawodowe – rodziny zajmujące się zawodowo opieką nad dziećmi w środowisku zastępczym, otrzymujące wynagrodzenie. Rodziny te dzielą się na „zwykłe”, specjalistyczne (zapewniające opiekę dzieciom ze specjalnymi potrzebami) oraz pełniące funkcję pogotowia rodzinnego (zapewniające opiekę dzieciom w trybie interwencyjnym).

- rodzinne domy dziecka – forma pieczy, w której rodziny sprawują opiekę nad kilkorgiem dzieci (maksymalnie do 8 osób), zapewniając im warunki zbliżone do rodzinnych.

INSTYTUCJONALNA PIECZA ZASTĘPCZA

To forma opieki nad dzieckiem, gdzie funkcje opiekuńcze są pełnione przez placówkę opiekuńczo-wychowawczą, regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną lub interwencyjny ośrodek preadopcyjny. Placówkę opiekuńczo-wychowawczą prowadzi powiat lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania. Wyróżniamy placówki opiekuńczo-wychowawcze typu:

- socjalizacyjnego;
- interwencyjnego - sprawujące doraźną opiekę nad dzieckiem w sytuacji kryzysowej;
- specjalistyczno-terapeutycznego - sprawujące opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w tym niepełnosprawnym, wymagającym specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii, wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych;
- rodzinnego - wychowująca dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu.

REGIONALNA PLACÓWKA OPIEKUŃCZO-TERAPEUTYCZNA

W regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej są umieszczane dzieci wymagające szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagający stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej.

INTERWENCYJNY OŚRODEK PREADOPCYJNY

Jest to specjalistyczna placówka opiekuńcza przeznaczona dla noworodków i niemowląt do ukończenia 1. roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na adopcję lub decyzję sądu o dalszym miejscu pobytu nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej.

POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE (PCPR)

Jest to jednostka organizacyjna samorządu terytorialnego, odpowiedzialna m. in. za organizację i nadzorowanie systemu pieczy zastępczej na poziomie powiatu. Do tej kategorii zalicza się również miejskie ośrodki pomocy społecznej pełniące te funkcje w miastach na prawach powiatu. PCPR realizuje działania związane z rekrutacją rodzin zastępczych, ich szkoleniem oraz wsparciem, a także wspiera pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej w usamodzielnieniu.

KOORDYNATOR PIECZY ZASTĘPCZEJ

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się, na ich wniosek, opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, którego wyznacza organizator rodzinnej pieczy zastępczej. Do zadań koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej należy koordynacja i monitorowanie procesu opieki nad dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej, wspieranie rodzin zastępczych w wypełnianiu ich roli, czy też przygotowanie we współpracy z rodziną zastępczą planu pomocy dziecku.

SĄD RODZINNY

Jest to wyodrębniona funkcjonalnie i organizacyjnie jednostka sądu rejonowego, która rozpoznaje sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, w tym związane z pieczą zastępczą. Sądy rodzinne decydują o odebraniu dziecka z rodziny biologicznej, umieszczeniu w pieczy zastępczej, adopcji bądź powrocie do rodziny biologicznej, a także monitorują sytuację prawną dziecka i rodzin.

PROCEDURA KWALIFIKACYJNA DLA KANDYDATÓW NA RODZINĘ ZASTĘPCZĄ

Aby zostać rodziną zastępczą, kandydaci muszą przejść przez procedurę kwalifikacyjną, która obejmuje m. in. ocenę predyspozycji psychologicznych i zdrowotnych oraz warunków finansowych i mieszkaniowych. Przed objęciem roli rodziny zastępczej kandydaci często przechodzą odpowiednie szkolenia przygotowawcze (obowiązkowe dla rodzin zastępczych niezawodowych, zawodowych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka).

STANDARDY UMIESZCZANIA DZIECI W PIECZY ZASTĘPCZEJ

Standardy umieszczania dzieci w pieczy zastępczej obejmują m. in. zakaz umieszczania dzieci poniżej 10. roku życia w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz limit dotyczący liczby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w tym samym czasie i wynoszący 3 dzieci w rodzinach spokrewnionych, niezawodowych i zawodowych, 8 – w rodzinnych domach dziecka i placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, 14 – w pozostałych placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz 30 – w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej. Odstąpienie od tych standardów może nastąpić m. in. ze względu na stan zdrowia dziecka, pobyt z małoletnią matką czy umieszczenie rodzeństwa w jednej rodzinie lub placówce. Oprócz tego, w jednym budynku może się mieścić tylko jedna placówka opiekuńczo-wychowawcza.

INDYWIDUALNY PROGRAM USAMODZIELNIENIA

Osoba usamodzielniana co najmniej rok przed osiągnięciem pełnoletności wskazuje osobę do pełnienia funkcji opiekuna usamodzielnienia oraz przedstawia pisemną zgodę tej osoby. Indywidualny program usamodzielnienia opracowywany jest przez osobę usamodzielnianą wspólnie z opiekunem usamodzielnienia co najmniej na miesiąc przed osiągnięciem przez nią pełnoletności, a następnie zatwierdzany przez kierownika PCPR powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie.

RODZINA POMOCOWA

W przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez zawodową rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka (np. w związku z wypoczynkiem, udziałem w szkoleniach, pobytem w szpitalu czy nieprzewidzianymi zdarzeniami losowymi) piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona rodzinie pomocowej. Rodziną pomocową może być rodzina zastępcza niezawodowa, zawodowa lub rodzinny dom dziecka, a także osoby przeszkolone do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub rodziny przysposabiającej. Rodzina zastępcza może przyjąć dziecko jako rodzina pomocowa bez względu na liczbę dzieci będących pod jej opieką.

DEINSTYTUCJONALIZACJA PIECZY ZASTĘPCZEJ

Deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej to proces stopniowego odchodzenia od opieki instytucjonalnej (w placówkach opiekuńczo-wychowawczych) na rzecz rodzinnych form pieczy zastępczej, takich jak rodziny zastępcze czy rodzinne domy dziecka. Celem tego podejścia jest zapewnienie dzieciom bardziej naturalnego środowiska wychowawczego, które sprzyja ich prawidłowemu rozwojowi emocjonalnemu i społecznemu. Wskaźnik deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej informuje o udziale dzieci wychowujących się w rodzinnej pieczy zastępczej wśród wszystkich wychowanków pieczy zastępczej i może być obliczony z uwzględnieniem lub z wyłączeniem rodzin zastępczych spokrewnionych.

INTENSYWNOŚĆ PIECZY ZASTĘPCZEJ

Intensywność pieczy zastępczej określa, jaki jest odsetek dzieci przebywających na danym terenie wychowuje się w pieczy zastępczej. Wskaźnik intensywności informuje o tym, ile dzieci w wieku poniżej 18 lat wychowuje się w systemie pieczy zastępczej na 1 000 dzieci w tym wieku zamieszkujących dany teren.

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Udział typów rodzin w rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	22
Wykres 2. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wg typu w Małopolsce w latach 2016-2023	26
Wykres 3. Liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce w latach 2016-2023	28
Wykres 4. Średnia liczba dzieci przypadająca na jedno miejsce w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce w latach 2016-2023.....	29
Wykres 5. Wskaźniki deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023	35
Wykres 6. Wskaźnik intensywności pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023	36
Wykres 7. Liczba osób w wieku poniżej i powyżej 50 lat wśród zawodowych rodziców zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka w Małopolsce w 2023 r.....	39
Wykres 8. Średnie wynagrodzenia netto zawodowych rodziców zastępczych/prowadzących rodzinne domy dziecka w Małopolsce w lutym i grudniu 2022 r. oraz w grudniu 2023 r.	45
Wykres 9. Posiadanie wystarczającej liczby kandydatów na rodziców zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektora POW przez małopolskie powiaty	46
Wykres 10. Przyczyny braku kandydatów w opinii małopolskich powiatów	47
Wykres 11. Sposoby pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka przez małopolskie powiaty	50
Wykres 12. Liczba dzieci przebywających w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	56
Wykres 13. Przeciętna liczba dzieci przebywająca w rodzinach zastępczych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce w 2023 r.	58
Wykres 14. Udział rodzin ze względu na liczbę dzieci w rodzinie w różnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023	59
Wykres 15. Odsetek dzieci wychowujących się w instytucjonalnej pieczy zastępczej według wieku dzieci w Małopolsce w 2023 r.	61
Wykres 16. Wiek dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	65
Wykres 17. Najczęstsze powody umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej rodzinnej i instytucjonalnej w Małopolsce w 2023 r.....	67

Wykres 18. Odsetek dzieci „obcych” wśród dzieci w danym wieku przebywających w pieczy zastępczej w Małopolsce w 2022 r.	74
Wykres 19. Liczba dzieci polskich i dzieci cudzoziemców w pieczy zastępczej Małopolsce w latach 2016-2023	85
Wykres 20. Przyczyny braku miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej według małopolskich powiatów (odsetek wskazań)	88
Wykres 21. Liczba noworodków pozostawionych w szpitalu w Małopolsce, w tym w Krakowie, w latach 2006-2022	93
Wykres 22. Kierunki opuszczania pieczy zastępczej w Małopolsce przez usamodzielnianych wychowanków	95
Wykres 23. Pozaobligatoryjne formy zachęty/wsparcia rodzin zastępczych oferowane przez PCPR i MOPS w Małopolsce	98
Wykres 24. Zakres współpracy małopolskich PCPR i MOPS z organizacjami pozarządowymi w obszarze pieczy zastępczej.....	99
Wykres 25. Źródła finansowania projektów realizowanych przez małopolskie powiaty ze środków innych niż budżet powiatu.....	100
Wykres 26. Zakres planowanych przez małopolskie powiaty projektów w ramach Programu FEM 2021-2027 w obszarach dotyczących pieczy zastępczej.....	101

SPIS TABEL

Tabela 1. Liczba dzieci w rodzinie w różnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.....	24
Tabela 2. Liczba rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka w Małopolsce w latach 2016-2023	25
Tabela 3. Liczba rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych w Małopolsce na koniec 2023 r. oraz plan na 2025 r.	30
Tabela 4. Spełnianie standardów dotyczących liczby i wieku dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego w Małopolsce w 2023 r.	33
Tabela 5. Liczba rodzin zastępczych, które złożyły wniosek o przysposobienie dziecka oraz rodzin zastępczych będących rodzinami adopcyjnymi w Małopolsce w latach 2021-2023.....	37
Tabela 6. Przyczyny rozwiązywania rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka w Małopolsce w 2023 r.....	38

Tabela 7. Średnie wynagrodzenia zawodowych rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka z uwzględnieniem i z wyłączeniem Krakowa w Małopolsce w 2023 r.	43
Tabela 8. Liczba przeszkolonych kandydatów na rodziny zastępcze, prowadzących RDD i dyrektora POW oraz osób pełniących funkcję rodziny zastępczej lub prowadzącego RDD w Małopolsce w 2023 r.	51
Tabela 9. Liczba dzieci przebywających w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2016-2023	57
Tabela 10. Rozmieszczenie dzieci w różnych formach pieczy zastępczej według wieku dzieci w Małopolsce w 2023 r.	64
Tabela 11. Okres przebywania dzieci w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	66
Tabela 12. Źródła napływu dzieci do różnych form pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	70
Tabela 13. Napływ dzieci do małopolskich powiatów z terenu własnego oraz terenu innych powiatów w 2023 r.	72
Tabela 14. Różnica pomiędzy liczbą dzieci obcych na terenie własnego powiatu a liczbą dzieci własnych na terenie innych powiatów według kategorii wieku dziecka w Małopolsce w 2022 r.	77
Tabela 15. Dzieci wymagające specjalistycznej opieki, wobec których zaistniała konieczność zapewnienia pieczy zastępczej w Małopolsce w latach 2021-2023	78
Tabela 16. Liczba dzieci wymagających specjalistycznej opieki wobec których zaistniała konieczność zapewnienia pieczy zastępczej według wieku, formy pieczy zastępczej oraz rodzaju dysfunkcji w Małopolsce w latach 2021-2023.....	81
Tabela 17. Porównanie rodzin zastępczych zawodowych otrzymujących i nieotrzymujących dodatku z tytułu niepełnosprawności dziecka pod względem stażu i liczby dzieci w rodzinie w Małopolsce w 2023 r.	83
Tabela 18. Liczba dzieci ogółem oraz dzieci cudzoziemców w różnych formach pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	86
Tabela 19. Liczba noworodków pozostawionych w szpitalach w 2013-2022 w Polsce według województw	92
Tabela 20. Liczba żywych urodzeń oraz odsetek noworodków pozostawionych w szpitalach nie ze względów medycznych w Małopolsce w latach 2006-2022	94

SPIS MAP

Mapa 1. Rodzinna piecza zastępcza w Małopolsce w 2023 r.	23
Mapa 2. Instytucjonalna piecza zastępcza w Małopolsce w 2023 r.	27
Mapa 3. Odsetek osób w wieku powyżej 50 lat wśród zawodowych rodziców zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka w Małopolsce w 2023 r.	40
Mapa 4. Średnie wynagrodzenie netto zawodowych rodziców zastępczych w Małopolsce w 2023 r.	42
Mapa 5. Średnie wynagrodzenie netto rodziców zastępczych w różnych formach rodzinnej pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	44
Mapa 6. Odsetek dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wśród wszystkich dzieci w pieczy zastępczej w Małopolsce w 2023 r.	62
Mapa 7. Odsetek dzieci napływających do pieczy zastępczej z rodzin naturalnych w Małopolsce w 2023 r.	71
Mapa 8. Odsetek dzieci „obcych” w pieczy zastępczej na terenie powiatów w Małopolsce w 2022 r.	73
Mapa 9. Odsetek dzieci „własnych” w pieczy zastępczej na terenie innych powiatów w Małopolsce w 2022 r.	75
Mapa 10. Różnica pomiędzy liczbą dzieci obcych na terenie własnego powiatu a liczbą dzieci własnych na terenie innych powiatów w pieczy zastępczej Małopolsce w 2022 r.	76
Mapa 11. Liczba dzieci wymagających specjalistycznej opieki w wieku poniżej 1 roku oraz w wieku 10 lat lub więcej w Małopolsce w latach 2021-2023.	79
Mapa 12. Liczba sytuacji braku wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej, gdy zachodziła potrzeba umieszczenia w niej dziecka w Małopolsce w 2023 r.	87
Mapa 13. Liczba dzieci z postanowieniami sądu oczekujących na umieszczenie w pieczy zastępczej, dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej przebywających w szpitalu oraz sytuacji, w których poszukiwano miejsca w pieczy zastępczej dla dziecka w wyniku interwencji Policji w Małopolsce w 2023 r.	90

MAŁOPOLSKA

REGIONALNY OŚRODEK POLITYKI SPOŁECZNEJ

25 lat

INSTYTUCJA
WOJEWÓDZTWA
MAŁOPOLSKIEGO

Regionalny Ośrodek Polityki
Społecznej w Krakowie

ul. Piastowska 32
30-070 Kraków

+48 12 422 06 36

www.rops.krakow.pl

@ROPS.Krakow